శ్రీరస్తు

శ్రీమత్పరమహంస పరివ్రాజకాచార్య
శ్రీమచ్ఛంకరభగవత్పాదరచిత
శివానందలహరీస్తోత్రము.

ప్రతిపదటీకాతాత్పర్య వ్యాఖ్యానసహితముగ

మా॥ వెంకటకృష్ణశాస్త్రిలచేఁ

బరిష్కరింపఁబడి

వసల॥ పార్థసారథినాయనివారి

విద్వన్మోదతరంగిణీ ముద్రాక్షరశాలయందు

రెండవపర్యాయము అచ్చుగూర్పించి

ముద్రింపఁబడియె.

౧౮౭౨ సం॥

சிவானந்தலஹரீ.

శ్రీమచ్ఛంకరసద్గురుభ్యోనమః

ప్రతిపదటీకావ్యాఖ్యానసహితశివానందలహరీ.

శ్లోకం ॥ కలాభ్యాంచూడాలంకృతశశికలాభ్యాంనిజతపః ఫ
లాభ్యాంభక్తేషుప్రకటితఫలాభ్యాంభవతుమే ।శివాభ్యామ
స్తోకత్రిభువనశివాభ్యాంహృదిపునర్భ వాభ్యామానందస్ఫుర
దనుభవాభ్యాంనతిరియం॥ *

వ్యాఖ్యానప్రారంభః.

శ్లో ॥ చిత్రంవటతరోర్మూలేవృద్ధాశ్శిష్యాగురుర్యువా। గు
రోస్తుమౌనంవ్యాఖ్యానంశిష్యాస్తుఛిన్నసంశయాః॥ *

అవతరణికా.

అథతత్రభవాన్ పరమకారుణికశ్శ్రీశంకరార్యః - పరమేశ్వరప్రణతిమహిమ్నా సకలార్థసిద్ధిమధిగత్యస్వయంభవంతమప్యన్యాంశ్చ తాంగ్రాహయితుంపరమేశ్వరం స్తోతుమారభమాణః - అవిఘ్నేనగ్రంథపరిసమాప్తయేశివయోర్నమనరూపంమంగళమాచరతి నేమమ - ఇయమసౌ - నతిఃప్రణామః - శివాభ్యాంశివాచశివశ్చశివౌ - తాభ్యాం- పుమాన్ స్త్రియేత్యేకశేషః - పార్వతీపరమేశ్వరాభ్యాం - భవతుఅస్తు - నమస్కార్యగుణాన్ప్రకటయితుమాహ॥వ్యా॥ కలాభ్యామిత్యాది ॥ కలాభ్యాంశ్రుతిప్రసిద్ధసకలవిద్యాస్వరూపాభ్యాం-చూడాలంకృతశశికలాభ్యాంచూడాభ్యాంశిఖాభ్యాం- అలంకృతేమండితే - శశికళేచంద్రకళే - యయోస్తాభ్యాంశశికళాతిశాయిచూడావిశిష్టాభ్యామిత్యర్థః - నిజతపఃఫలాభ్యాం - నిజేఆత్మీయే - యేతపసీయేనిరాహారాదితదేకనిష్ఠాన్యుగ్రవ్రతౌ - తయోఃఫలాభ్యాంఫలభూతాభ్యాం - పరస్పరగతపఃఫలభూతాభ్యామిత్యర్థః - భక్తేషు - స్వభక్తేషు - ప్రకటితఫలాభ్యాంప్రకటితేప్రకాశితే - ఫలేధర్మాదిఫలదానేయాభ్యాంతాభ్యాం- పరహస్తప్రకటితసర్వఫలదానాభ్యామితియావత్- అస్తోకత్రిభువనశివాభ్యాం - అస్తోకమనల్పంత్రిభువనస్య - త్రయాణాంభువనానాంసమాహారస్త్రిభువనం - తస్యశివంభద్రంయాభ్యాంతాభ్యాం అనల్పత్రిభువనభద్రహేతుభ్యామిత్యర్థః - హృదిమనసి - పునర్భవాభ్యాంపునఃపున్యైవప్రతిభ్యాసంజాయమానాభ్యాం - యదాయదాధ్యాయతితదాతదానవనవప్రాస్త్యేక్షణేనోత్పద్యతఇతియావత్ - సద్యోజాతంప్రపద్యామీతిశ్రుతేః - ఆనందస్ఫురదనుభవాభ్యాం - ఆనందేన

సాక్షంస్ఫురత్ అనుభవః స్వరూపబోధః యయోస్తాభ్యాం ఏతైః కలాభ్యామిత్యాదివిశేషణైర్నమస్కార్యవస్తునోర్వైశిష్ట్యం ప్రతిపాద్యతే॥ ౧

టీక ॥ కలాభ్యాం - వేదప్రసిద్ధసకలవిద్యాస్వరూపులున్ను - చూడాలంకృతశశికలాభ్యాం- చూడా- శిఖలచేతను- అలంకృత- అలంకరింపబడ్డ- శశి- చంద్రునియొక్క- కలాభ్యాం - కళలుకలిగినటువంటిన్ని-(అనగా చంద్రకళాతిశాయిశిఖావిశిష్టులని తాత్పర్యము)- నిజతపఃఫలాభ్యాం -నిజ- స్వకీయములైన- తపః- తపస్సులయొక్క- ఫలాభ్యాం- ఫలభూతులయినటువంటిన్ని (అనగాపరస్పరతపఃఫలభూతులని తాత్పర్యము)- భక్తేషు- స్వభక్తులయందు - ప్రకటితఫలాభ్యాం- ప్రకటిత- ప్రకటనచేయబడ్డటువంటి- ఫలాభ్యాం-ధర్మాదిఫలములుగలవారలైనటువంటిన్ని - అస్తోకత్రిభువనశివాభ్యాం- అస్తోక- అతిశయమైనటువంటి- త్రిభువన-ముల్లోకములకు - శివాభ్యాం - మంగళములుకలగజేశేవారలయినటువంటిన్ని- (అనగామూడులోకములకువిశేషముగాశుభములనుకలగచేసేవారలని తాత్పర్యము)- హృది- మనస్సుయందు- పునర్భవాభ్యాం- ధ్యానముచేయడముచేత పునఃపునః పుట్టువారలయినటువంటిన్ని-(అనగాఎప్పుడెప్పుడుధ్యానముచేయుచున్నారో అప్పుడప్పుడునూతనముగాపుట్టుచునుండెడువారలనితాత్పర్యము)-ఆనందస్ఫురదనుభవాభ్యాం- ఆనంద - ఆనందముతోడను- స్ఫురత్ - ప్రకాశింపుచునుండెడి - అనుభవాభ్యాం- స్వరూపబోధకలిగినవారలయినటువంటి - శివాభ్యాం - పార్వతీపరమేశ్వరులకొరకు- ఇయం - ఈనానంబంధము యినటువంటి - నతిః- నమస్కారము॥ *

తాత్పర్యము ॥ అనగా శ్రీమచ్ఛంకర భగవత్పాదాచార్యులవారు తాముచేయబూనిన శివానందలహరీస్తోత్రము నిర్విఘ్నముగావరిసమాప్తినొందెడుకొరకు మంగళపూర్వకముగు స్తోత్రమునుజేసినవారలని ముఖ్యార్థము॥ *

శ్లో ॥ గళంతీశంభో త్వచ్చరితసరితః కిల్బిషరజోదళంతీధీకు
ల్యాసరణిషుపతంతీ విజయతామ్। దిశంతీసంసారభ్రమణప
రితాపోపశమనంవసంతీమచ్చేతోహ్రదభువిశివానందలహరీ॥

అ ॥ ఏవంమంగళంనిర్వర్త్యస్వచేతసిశివానందస్థైర్యంప్రార్థయతే॥ వ్యా॥ గళంతీతి॥ హేశంభో-సుఖకారణ- త్వచ్చరితసరితః-తవతే - చరితమేవభక్తపరిపాలనాదిచరిత్రమేవసరిత్ వాహినీ-తస్యాస్సకాశాత్ గళంతీ-స్రవంతీ-కిల్బిషరజః-కిల్బిషం-పాపమేవరజః-ధూళిః తద్దళంతీ-భిందంతీ-ధీకుల్యాసరణిషు- ధియఃబుద్ధయఏవకుల్యాఃకృత్రిమసరితః- తాసాంసరణిషుపదవీషుపతంతీగచ్ఛంతీ-సంసారభ్రమణపరితాపోపశమనం-

సంసారేసంసృత్యాంభ్రమణశభ్రమణాత్యాయః పరితాపఃఅతిదుఃఖం - తస్యోపశమనం శాంతిందిశంతీప్రయచ్ఛంతీ- మచ్చేతోహ్రదభువి- మమమే - చేతః- చిత్తమేవహ్రదః అగాధజలప్రదేశః- తస్యభూః భూమిఃతస్యాంవసంతీతిష్ఠంతీశివానందలహరీశివాభ్యాం ప్రకృతచరితాభ్యాంజనితఃయఆనందఃదుఃఖరాహిత్యరూపః- తస్యలహరీప్రవాహః- విజయతాంసర్వోత్కర్షేణవర్తతాం-సర్వాభ్యఃలహరీభ్యఃఉత్కర్షేణవర్తతామితిభావః॥౧

టీ॥ హేశంభో - ఓయిసుఖకారణుడ- త్వచ్చరితసరితః- త్వత్ - నీయొక్క- చరిత- చరిత్రమనియెడు - సరితః- ప్రవాహమువల్లనుంచిన్ని- గళంతీ - జారుచూవుం డెటువంటిన్ని- కిల్బిషరజోదళంతీ- కిల్బిష- పాపములనియెడు -రజః- పరాగమును- దళంతీ- భేదించుచున్నటువంటిన్ని- ధీకుల్యాసరణిషు-ధీ-బుద్ధులనియెడు- కుల్యా-కాలవలయొక్క-సరణిషు- మార్గములయందు- పతంతీ- పడుచూవుండెటువంటిన్ని- సంసారభ్రమణపరితాపోపశమనం- సంసార- జననమరణరూపసంసారమందు- భ్రమణ-తిరగడంచేతనయినటువంటి- తాప- దుఃఖముయొక్క- ఉపశమనం-శాంతిని-దిశంతీ-ఇచ్చుచునుండెటువంటిన్ని- మచ్చేతోహ్రదభువి-మత్- నాయొక్క- చేతః- చిత్తమనియెడు- హ్రద- మడుగుయొక్క-భువి- భూమియందు - వసంతీ-ఉంటునుండెటువంటి- శివానందలహరీ- శివా - పార్వతీ రమేశ్వరులచేతపుట్టింపబడిన- ఆనంద- సంతోషముయొక్క- లహరీ- ప్రవాహము- విజయతాం - సర్వోత్కర్షముగానుండునుగాక॥

తా॥ అనగా శివవిషయమైనబ్రహ్మానందమునామనస్సునందునిలిచియుండుగాకయనిముఖ్యతాత్పర్యము॥ ౨

శ్లో॥ త్రయీవేద్యంహృద్యంత్రిపురహరమాద్యంత్రిణయనం
జటాభారోదారంచలదురగహారంమృగధరమ్। మహాదేవం
దేవంమయిసదయభావంపశుపతిం చిదానందంసాంబంశివ
మతివిడంబంహృదిభజే॥ ౩

అ॥ శివానందస్యశివభజనమూలత్వాత్తద్భజనయావశ్యకమితిస్వయంభజతే॥ వ్యా॥ త్రయీవేద్యమితి॥ అహం- త్రయీవేద్యంత్రయ్యావేదత్రయేణవేద్యంజ్ఞేయం హృద్యంహృదయాభివ్యక్తంత్రిపురహరం- స్థూలాదిశరీరత్రయహరం- ఆద్యం- ఆదౌభవం-సృష్టేఃపూర్వమపిస్థితమిత్యర్థః - త్రిణయనం- త్రిలోచనం- జటాభారోదారం- జటాజూటేన- ఉదారంగంభీరం-చలదురగహారం- ఉరసాగచ్ఛంతీత్యురగాఃసర్పాః- చలంతశ్చతేఉరగాశ్చఉరగావిహారః భూషణంయస్యతం- మృగధరంధరతీతిధరః- మృగస్యధరః- మృగధరః- తం- హరిణధరమిత్యర్థః-మహాదేవం- దీవ్యతీతిదేవః-మహాం

శ్చాసౌ దేవశ్చ మహాదేవః- తం అపరిచ్ఛిన్నస్వప్రకాశరూపమిత్యర్థః - దేవం- దివ్యతేః ప్రమోదార్థత్వాచ్చ ఆనందరూపం మయి విషయే సదయభావం- భావనాదిశిష్టమిత్యర్థః- పశుపతిం బ్రహ్మాదిలోకానాం- పతిం పాలకం - పాశవిమోచనమిత్యర్థః -చిదాలంబం చిదః- స్వరూపజ్ఞానస్య ఆలంబం సాధనం- సాంబముమాసహితం - అతివిడంబం ప్రాకృతలోకానుకరణం - శివం-ఈశ్వరం - హృది మనసి - భజే భావయే - ధీప్రేరకస్య సధ్యాయామీత్యర్థః॥ 3

టీ॥ అహం - నేను-త్రయీ-వేద-వేద్యం- త్రయీ వేదత్రయము చేతను - వేద్యం- తెలుసుకొనతగినటువంటిన్ని- హృద్యం - మనోజ్ఞుడైనటువంటిన్ని- త్రిపురహరం- స్థూలాదిశరీరత్రయనాశకుడైనటువంటిన్ని- ఆద్యం-ఆదియందు పుట్టినటువంటిన్ని- త్రిణయనం-మూడుకన్నులుగలిగినటువంటిన్ని-జటాభారోదారం-జటా-జడలయొక్క- భార- భారం చేతను-ఉదారం-గంభీరుడైనటువంటిన్ని - చలదురగహారం - చలత్- కదులుచూన్నట్టి-ఉరగ-సర్పములనియెడు -హారం- భూషణములుగలిగినటువంటిన్ని- మృగధరం- లేడినిధరించినటువంటిన్ని- మహాదేవం- మహత్- గొప్పైన-దేవం-దేవుడైనటువంటిన్ని- దేవం- ఆనందరూపుడైనటువంటిన్ని- మయి - నాయందు-సదయభావం-సదయ-దయతోకూడుకున్న- భావం- భావంకలిగినటువంటిన్ని -పశుపతిం- బ్రహ్మాదిలోకపాలకుడయినటువంటిన్ని- చిదాలంబం-చిత్-స్వరూపజ్ఞానమునకు- ఆలంబం-సాధనుడైనటువంటిన్ని- సాంబం -పార్వతీదేవితోకూడియున్నటువంటిన్ని- అతివిడంబం- ప్రాకృతజాలానుకారియైనటువంటి- శివం-ఈశ్వరుణ్ని - హృది-మనస్సుయందు- భజె- సేవించుచున్నాను॥ *

తా॥ అనగా శివునియొక్క సంతోషమునకు ఆయనను భజనసేయుడనె మూల మవుట వలన తద్భజనమును సేయుచున్నాడనని ముఖ్యతాత్పర్యము॥ 3

శ్లో॥ సహస్రం వర్తంతే జగతి విబుధాః క్షుద్రఫలదాః నమన్యే స్వప్నే వా తదనుసరణం తత్కృతఫలమ్ । హరిబ్రహ్మాదీనా మపి నికటభాజామసులభం చిరం యాచే శంభో శివ తవ పదాంభోజభజనం ౪

అ॥ సర్వదేవతాపేక్షయా శివోత్కృష్టమభిప్రేత్య తత్పాదారవిందభజనం తమేవ యాచతె॥ వ్యా॥ సహస్రమితి॥ జగతి భువనె- క్షుద్రఫలదాః- తుచ్ఛఫలప్రదాతారః స్వల్పఫలదా నానాదేవతాః సహస్రం సహస్రసంఖ్యాకాః - విబుధాః దేవతాః వర్తంతే సంతి- అహం- స్వప్నే వా- వాశబ్దార్థః - స్వప్నోపి కిము జాగ్రదవస్థాయామితి

భావః- తదనుసరణం తేషాం భజనం తత్కృతఫలం తైర్దత్తఫలంచ- నమన్యే - నాభ్యుపగచ్ఛామి- కింతు నికటభాజాం నికట సన్నిధిం భజంతే సేవంత ఇతి నికటభాజః - తేషాం హరిబ్రహ్మాదీనామపి హరిశ్చ బ్రహ్మ చ హరిబ్రహ్మాణౌ - తావేవాదీ యేషాంతే తేషామపీత్యర్థః కర్తరి షష్ఠీ - అసులభం దుర్లభం హే శంభో తవ తే పదాంభోజభజనం పాదారవింద సేవాం చిరం బాహుకాలికం యాచే అభ్యర్థయే॥ ౪

టీ॥జగతి- లోకమందు- క్షుద్రఫలదాః- క్షుద్ర- తుచ్ఛమైన - ఫలదా- ఫలమును ఇచ్చెడు- విబుధాః- దేవతలు- సహస్రం- వేలవర్యంతం; వర్తంతే- ఉంటున్నారు- అహం- నేను- స్వప్నేవా- కలయందైనప్పటికిన్ని -తదనుసరణం - తత్- ఆదేవతలయొక్క- అనుసరణం- అనుసరణమున్ను- తత్కృతఫలం- తత్ - ఆదేవతలచేతను- కృత- చేయబడిన- ఫలం- ఫలమున్ను - నమన్యే - తలచను- కింతు- ఇకనేమంటె- నికటభాజాం-నికట- సమీపమును- భాజాం- పొందుతున్నట్టి- హరిబ్రహ్మాదీనామపి- హరి- విష్ణువున్ను- బ్రహ్మ- బ్రహ్మయున్ను- ఆదీనామపి - మొదటగలిగినటువంటి దేవతలకున్ను- అసులభం- దుర్లభమైనట్టి- హే శంభో - ఓ సుఖకరుడవైన ఈశ్వరుడా- తవ - నీయొక్క - పదాంభోజభజనం- పదాంభోజ - పాదారవిందములయొక్క - భజనం సేవను- చిరం- తడువుగాను - యాచే - యాచనసేయుచున్నాను॥ *

తా॥ అనగా నమస్తదేవతలకంటె శివునొత్కర్ష అతిశయమనదని యెంచి ఆయనయొక్క పాదసేవను చేయుడమునకుగాను ఆశివుణ్ణె యాచించుచున్నాడననియు తాత్పర్యము॥ ౪

శ్లో॥ స్మృతౌ శాస్త్రే వైద్యే శకునకవితాగానఫణితౌ పురా
ణే మంత్రే వా స్తుతినటనహాస్యేష్వచతురః। కథం రాజ్ఞాం ప్రీతి
ర్భవతి మయి కోహం పశుపతే పశుం మాం సర్వజ్ఞ ప్రథితకృప
యా పాలయ విభో॥ ౫

అ॥ పరోక్తకాలాంతరభావిఫలదాత్ దేవతానుసరణాత్ ప్రత్యక్ష సుఫలదాత్ రాజాద్యనుసరణం వరమితి తేనైవ ఫలం సాధ్యమిత్యత ఆహ॥ వ్యా॥ స్మృతావితి॥ స్మృతౌ మన్వాదిస్మృతౌ శాస్త్రే తర్కవ్యాకరణాదౌ వైద్యే భిషక్ఛాస్త్రే శకునకవితాగానఫణితౌ శకునం ప్రయాణాదికాలె కాకగరుడజంబుకాది నవ్యాపసవ్యగమనవిధినిషేధశాస్త్రం కవితా- కవేర్భావః కవితాం ఛందోరూపేణ గద్యపద్యరూపేణచ యథోచితార్థాభిలాషకశబ్దగుంభనం - గానం సంగీతం తేషాం ఫణితిః. నభాషాణాంనానావిపక్షకణంత

స్యాం పురాణే శైవవైష్ణవాత్మకగ్రంథవిశేషే మంత్రే మంత్రశాస్త్రే వేతి- వికల్పార్థః- స్తుతినటనహాస్యేషు- స్తుతి స్తోత్రం నటనం నాట్యం హాస్యం పరేషాం హసనానుకూలవ్యాపారః తేష్వహమచతురః అసమర్థః నిపాతనాత్సాధుః తస్మాత్ - రాజ్ఞాం నృపతీనాం మయి ప్రీతిః ప్రేమా కథం కేన ప్రకారేణ భవతి- స్యాత్- తత్ప్రీతిజన్యం ఫలం చాస్తీత్యర్థః- అతః- హే పశుపతే హే సర్వజ్ఞ- హే ప్రథిత శ్రుతిప్రఖ్యాపిత హే విభో సర్వవ్యాపక- పశుం శ్రుత్రాయం- కోహమిత్యజానానం- మాం- కృపయా కరుణయా- పాలయ రక్ష॥ ౫

టీ॥ స్మృతౌ- మన్వాదిస్మృతిసమూహము యందున్న- శాస్త్రే- తర్కవ్యాకరణాదిశాస్త్రములయందున్న- వైద్యే- వైద్యశాస్త్రములయందున్న- శకునకవితాగానఫణితౌ- శకున- ప్రయాణాదికాలములయందు కాకగరుడజంబుకాదులయొక్క నవ్యాపసవ్యగమనవిధినిషేధశాస్త్రముయొక్కయున్న- కవితా- కవిత్వముయొక్కయున్న- గాన- సంగీతముయొక్కయున్న- ఫణితౌ- వాక్కుయందున్న- పురాణే- శైవవైష్ణవాత్మకపురాణములయందున్న- మంత్రే వా- మంత్రశాస్త్రముయందున్న- స్తుతినటనహాస్యేషు- స్తుతి- స్తోత్రముయందున్న- నటన- నాట్యముయందున్న- హాస్యేషు- హాస్యముయందున్న- అచతురః- అసమర్థుడను- తస్మాత్- అందువలనుంచిన్ని- రాజ్ఞాం- రాజులకు- మయి- నాయందు- ప్రీతిః- ప్రేమ- కథం- ఏప్రకారముగాను- భవతి- అవుతున్నది- అతః- అందువల్లనుంచిన్ని- హే పశుపతే- ఓయి సర్వమునకున్న ప్రభువయిన ఈశ్వరుడా- హే ప్రథిత- ఓయి ప్రసిద్ధుడవయినవాడా- పశుం- పశుస్వరూపుడయిన- మాం- నన్ను- కృపయా- కరుణచేతను- పాలయ- రక్షించుమా॥ ౫

తా॥ అనగా సకలశాస్త్రములను అభ్యసించి రాజులయొక్క విశ్వాసమును సంపాదించుకొని కుటుంబపోషణము చేసుకొనవలయునను తాత్పర్యము లేదు శాస్త్రపరిజ్ఞానమునందు అసమర్థుడనయినందున రాజులకు నాయందు ప్రీతికలుగనేరదు నీకటాక్షమునే ప్రార్థింపుచున్నాను గాన దయచేతను రక్షించుము యని ముఖ్యతాత్పర్యము॥ ౫

శ్లో॥ ఘటో వా మృత్పిండోప్యణురపి చ ధూమోఽగ్నిరచలః
పటో వా తంతుర్వా పరిహరతి కిం ఘోరశమనం । వృథా కంఠ
క్షోభం వహసి తరసా తర్కవచసా పదాంభోజం శంభోర్భజ
పరమసౌఖ్యం వ్రజ సుధీః॥ ౬

అ॥ ఏవం గసంప్రార్థ్య దురభ్యాసబలేన సామాన్యశాస్త్రే ధావతాం బుద్ధిం నివార్య శివభజనం కుర్విత్యనునయతి ॥ వ్యా॥ సుధీః హే శోభనబుద్ధే ఘటో వా కలశో వా మృత్పిండః మృద్వికారోఽథ అణుః పరమాణురపి ధూమః స్పష్టార్థః అగ్నిః వహ్నిః అచలః పర్వ

తకసటో వా వస్త్రం వా తంతుర్వా సూత్రం తా ఏతే వ్యాయశాస్త్రవ్యవహ్రియమాణాః పదార్థాః- ఘోరశమనం ఘోరః- కర్కశశ్చాసౌ శమనః- యమశ్చ శమనో యమునాదర్య ముఇత్యమరః తం పరిహరతి కిం పరికరోతి కిం వేతి సర్వత్ర వికల్పార్థః - తర్కవచసా న్యాయవాక్యేన- వృథా వ్యర్థం- కంఠక్షోభఖగళశ్రమం- త్వం వహసి ప్రాప్నోషి - శంభోః శం సుఖం భవత్యస్మాదితి శంభుః- తస్య పదాంభోజం అంఘ్రికమలం భజ సేవస్వ - తరసా శీఘ్రమితి పరమసౌఖ్యం మోక్షసామ్రాజ్యం వ్రజ లభస్వ॥ ౬

టీ॥ హేసుధీః- ఓయిమంచిబుద్ధిగలవాడా- ఘటోవా- కుండఅయినప్పటికిన్ని- మృత్పిండో౽పి- మట్టిముద్దఅయినప్పటికిన్ని- అణురపి- పరమాణువయినప్పటికిన్ని- ధూమః- పొగఅయినప్పటికిన్ని- అగ్నిః- అగ్నిహోత్రుడయినప్పటికిన్ని- అచలః- పర్వతమయినప్పటికిన్ని- పటో వా- వస్త్రమయినప్పటికిన్ని- తంతుర్వా- దారమయినప్పటికిన్ని- తర్కశాస్త్రమునందువ్యవహరింపబడియెడునివి - ఘోరశమనం - ఘోర- భయంకరుడైనట్టి- శమనం- యముణ్ని- పరిహరతికిం- పరిహరించుచున్నదాయేమి- తర్కవచసా- తర్కశాస్త్రవాక్కుచేతను- వృథా- వ్యర్థంగాను- కంఠక్షోభం- గళశ్రమమును- త్వం- నీవు- వహసి- వహించుచున్నావు- శంభోః- శివునియొక్క- పదాంభోజం- అంఘ్రికమలమును- భజ- సేవించుమూ- తరసా- శీఘ్రముగాను- పరమసౌఖ్యం- మోక్షసామ్రాజ్యసౌఖ్యమును- వ్రజ- పొందుమూ॥ *

తా॥ అనగా ఓయిమంచిబుద్ధిగలవాడా వృథాగా తర్కవాక్కులచేతను కంఠక్షోభమును చేయగా ఆవాక్కులు యమబాధను ఏమిశాంతిపొందించును పొందించనేరవు గాన శివపాదభజనమును సేయుమూ మోక్షమును బొందెదవని ముఖ్యతాత్పర్యము॥

శ్లో॥ మనస్తే పాదాబ్జే నివసతు వచస్స్తోత్రఫణితౌ కరశ్చాభ్యర్చాయాం శ్రుతిరపి కథాకర్ణనవిధౌ। తవధ్యానే బుద్ధిర్నయనయుగళం మూర్తివిభవే పరగ్రంథాన్కైర్వా పరమశివ జానే పరమతః॥ ౭

అ॥ ఏవం బుద్ధిమనునీయమనఆధీనాం కరణానాం పరమశివకైంకర్య పరతాం తత్కైంకర్యాద్బహిరంగభూత గ్రంథావలోకనాపహ్నవేన ప్రార్థయతే మనస్తే ఇతి॥

వ్యా॥ హేపరమశివ తేతవ పాదాబ్జే చరణాంభోజే మనః చిత్తం నివసతు వచః వాగింద్రియం స్తోత్రఫణితౌ స్తూయతే అనేనేతి స్తోత్రం తావకగ్రంథః ఫణితౌ తదుచ్చారణే నివసతు చిరంతిష్ఠతు వాగింద్రియం శివస్తోత్రాభిలాషి భవత్విత్యభిప్రాయః- కరః హస్తేంద్రియం అభ్యర్చాయాం త్వత్పూజావిధానే నివసతు హస్తేంద్రియం త్వదభ్యర్చనపరం భ

వత్విత్యభిప్రాయః - చకారేణానుక్తసకలశివగుణగణలేఖనం సముచ్చీయతే - శ్రుతిః శ్రోత్రేంద్రియం కథాకర్ణనవిధౌ చరిత్రశ్రవణవిధానే నివసతు శ్రోత్రేంద్రియం తవ చరిత్రశ్రవణే వ్యాప్రియతామితి భావః- బుద్ధిః నిశ్చయాత్మకాంతః కరణవృత్తిః ధ్యానే త్వద్విషయకప్రత్యయావృత్తౌ నివసతు త్వామేవ సదా ధ్యాయత్వితి భావః నయనయుగళం నేత్రేంద్రియయుగ్మం ఏకస్యాపీంద్రియస్య యుగళత్వాభిధానం గోళకాభిప్రాయేణ- మూర్తివిభవే తవ శోభాతిశయే నివసతు దివ్యమంగళవిగ్రహరూపం పశ్యత్విత్యభిప్రాయః- ఉక్తరీత్యా షట్సుకరణేషు వ్యాప్రియమాణేషు - అతఃపరం ఇత ఉత్తరకాలం కైర్వాకరణైః - వాశబ్దః ప్రశ్నే పరగ్రంథాన్ - ఉక్తార్థాద్బహిరంగభూతాన్ గ్రంథాన్ జానే జ్ఞాస్యామి - వర్తమానసామీప్యే ఇతి భవిష్యదర్థే లట్ - ఉక్తకరణజాతం సదా త్వదేకకరణం భవత్వితి ఘట్టార్థః॥ ౭

టీ॥ హేపరమశివ- ఓయిసాంబశివుడా- తే- నీయొక్క- పాదాబ్జే - చరణకమలమందు- మనః- చిత్తము- నివసతు- ఉండుగాక- వచః- వాక్కు- స్తోత్రఫణితౌ- స్తోత్ర- స్తుతియొక్క- ఫణితౌ- వాక్కుయందు- నివసతు- ఉండుగాక- కరః- హస్తము- అభ్యర్చాయాం- నీయొక్క పూజయందు- నివసతు - ఉండుగాక - శ్రుతిరపి- శ్రవణమున్ను- కథాకర్ణనవిధౌ- కథా- నీకథలయొక్క- ఆకర్ణన- వినడంయొక్క- విధౌ- విధియందు- నివసతు- ఉండుగాక- బుద్ధిః- బుద్ధి- తవ- నీయొక్క - ధ్యానే- ధ్యానముచేయడమందు- నివసతు- ఉండుగాక- నయనయుగళం- నయన- నేత్రములయొక్క- యుగళం- యుగ్మము- మూర్తివిభవే- మూర్తి - నీస్వరూపముయొక్క- విభవే- వైభవమందు- నివసతు- ఉండుగాక- అతః- అందువల్లను చిన్ని- కైర్వా- ఏకారణములచేతనైనా- పరగ్రంథాన్- పర- ఇతరములైన- గ్రంథాన్ - గ్రంథములను- జానే- గుర్తెరుగుతున్నాను॥ *

తా॥ అనగా మనస్సుమొదలయిన ఆరుఇంద్రియములున్ను ఆరువిధములనీసేవ జేయుచుండగా వేరేమరియొక గ్రంథార్థములనే యింద్రియములచేత దెలుసుకొంటున్నాను నామనస్సుమొదలగు అంతరింద్రియబహిరింద్రియములన్నియు నీసేవగాక్కమరియొండుసేవ జేయకయుండుగాకయని ముఖ్యతాత్పర్యము॥ ౭

శ్లో॥ యథాబుద్ధిశ్శుక్తౌ రజతమితి కాచాశ్మని మణిర్జలే పైష్టే క్షీరం భవతి మృగతృష్ణాసు సలిలం । తథా దేవభ్రాంత్యా భజతి భవదన్యం జడజనో మహాదేవేశం త్వాం మనసి చ న మత్వా పశుపతే॥ ౮

అ॥ మద్భజనేనైవ సర్వాభీష్టసిద్ధౌ కేచన మదన్యం త్వాం భజంతీత్యత ఆహ॥

వ్యా॥ యథాబుద్ధిరితి॥ హే మహాదేవాపరిచ్ఛిన్నస్వప్రకాశరూప హే పశుపతే సకలభూతాధిపతే - జడజనః త్వత్స్వరూపమజానానో జనః - ఈశం సర్వనియంతారం త్వాం భవంతం మనసి హృదయే న మత్వా మనసా అనవబుధ్యేత్యర్థః - వేదేనానవబుధ్యేతి చార్థః - భవదన్యం త్వదన్యం తథా తత్ప్రకారయా దేవ ఇతి భ్రాంత్యా భజతి సేవతే - అధిష్ఠానాజ్ఞానస్యాధ్యాసే హేతుత్వాదితి భావః - కిం ప్రకారా భ్రాంతిరిత్యత ఆహ॥ శుక్తౌ ముక్తికాయాం తత్పత్యాధారభూతే సాముద్రికవస్తువిశేషే యథా - యత్ప్రకారా రజతమితి దుర్వర్ణమితి బుద్ధిః జ్ఞానం భవతి - కాచాశ్మని రత్నాభాసే మణివత్ప్రకాశమానే తుచ్ఛశిలాయామిత్యర్థః - మణిరితి మాణిక్యమితి బుద్ధిః - పైష్టే పిష్టవికారే జలే ఉదకే క్షీరమితి దుగ్ధమితి బుద్ధిః - మృగతృష్ణాసు మరుమరీచికాసు సలిలమితి జలమితి బుద్ధిః - యథా యత్ప్రకారా తత్ప్రకారయా భ్రాంత్యేత్యన్వయః॥ ౮

టీ॥ హే మహాదేవ - ఓయీ అపరిచ్ఛిన్నస్వప్రకాశరూపుఁడా - హే పశుపతే - ఓయీ సకలభూతనాథుఁడవైన ఈశ్వరుఁడా - జడజనః - నీస్వరూపమును తెలుసుకొననేరనివాఁడైన మనుష్యుఁడు ఈశం - సకలమునకున్న ప్రభువైనటువంటి - త్వాం - నిన్ను - మనసి - హృదయమందు - నమత్వా - తెలుసుకొనక - భవదన్యం - భవత్ - నీకంటెను - అన్యం - వేరైనవానిని - తథా - ఆప్రకారముగాను - దేవభ్రాంత్యా - దేవ - దేవుఁడనియెడు - భ్రాంత్యా - భ్రాంతిచేతను - భజతి - సేవించుచున్నాఁడో - యథా - ఏప్రకారముగాను - శుక్తౌ - ముత్యపుచిప్పయందు - రజత - వెండియను - బుద్ధిః - జ్ఞానం భవతి - అవుతున్నదో - కాచాశ్మని - గాజురాయియందు - మణిరితి - సద్రత్నమనెడి - బుద్ధిః జ్ఞానము - భవతి - అవుతున్నదో - పైష్టే - పిండికలిపిన - జలే - ఉదకమునందు - క్షీరమితి - పాలుఅని - బుద్ధిః - జ్ఞానము - భవతి - అవుతున్నదో - మృగతృష్ణాసు - ఎండమావులయందు - సలిలమితి - జలముఅని - బుద్ధిః - జ్ఞానము - భవతి - అవుతున్నదో - తథా - ఆప్రకారము॥

తా॥ అనఁగా మూఢుఁడైన జనుఁడు అఖిలలోకములకు కర్తనుగాను నున్న వేదములచేతను దెలియఁజాలనివాఁడవుగానున్న నిన్ను దెలుసుకొనఁజాలక నీకంటె నన్యదైవమును గొలుచుచున్నాఁడు అది యెట్లన్న ముత్యపుచిప్పయందు వెండియను బుద్ధియు గాజురాయియందు మణియను బుద్ధియు బిండికలిపిన నీళ్లయందు పాలను బుద్ధియు యెండమావులయందు నీళ్లను బుద్ధియు నెటువలె భ్రాంతిచేఁ గలుగునో యటువలెనని ముఖ్యతాత్పర్యము॥

శ్లో॥ గభీరే కాసారే విశతి విజనే ఘోరవిపినే విశాలే శైలే చ భ్రమతి
కుసుమార్థం జడమతిః। సమర్ప్యైకం చేతస్సరసిజముమా
నాథ భవతే సుఖేనావస్థాతుం జన ఇహ న జానాతి కిమహో॥

అ॥ యేనకేనాప్యుపాయేన భవత్ప్రసాదస్సంపాదనీయ ఇత్యుక్తం తత్ర సులభః ఉపాయః క ఇతి తత్రాహ॥ వ్యా॥ గభీర ఇతి ॥ గభీరే అగాధే - కాసారే సరసి - విజనే జనరహితే ఘోరవిపినే ఘోరవ్యాఘ్రాదిభిర్భయంకరే విపినే అరణ్యే విశాలే విస్తీర్ణే శైలే పర్వతే చ జడమతిః అనుపాయజ్ఞః కుసుమార్థం కుసుమం పుష్పం అర్థః ప్రయోజనం యస్మిన్కర్మణి తద్యథా భవతి తథా - భ్రమతి సంచరతి హే ఉమానాథ పార్వతీపతే ఏవం సంబోధనం సశక్తికం మహాదేవముపాసనీయమితి ద్యోతయతి - ఏకం ఏకత్వసంఖ్యాకం చేతస్సరసిజం చేత ఏవ సరసిజం పద్మం అన్యపుష్పవద్బహుత్వాశ్రయసంపాదనక్లేశో న భవతీతి భావః భవతే తుభ్యం సమర్ప్య అయం జనః - ఇహ ఏకత్ర అవస్థాతుం నిశ్చలో భవితుం న జానాతి న బుధ్యతి - కిమహో కిమేతదాశ్చర్యకరమిత్యర్థః - దుఃఖకరాల్పఫలకబహుదేశభ్రమణాపేక్షయా సుఖకరబహుఫలైకదేశావస్థానాజ్ఞానమాశ్చర్యం జనయతీతి భావః॥ ౯

టీ॥ గభీరే - లోతైనట్టి - కాసారే - మడుగుయందున్న - విజనే - జనరహితమైనట్టి - ఘోరవిపినే - ఘోర - వ్యాఘ్రాదులచేత భయంకరమైన - విపినే - అరణ్యముయందున్న - విశాలే - విస్తీర్ణమైన - శైలేచ - పర్వతముయందున్న - జడమతిః - జడమూఢమైన - మతిః - బుద్ధిగలవాడు - కుసుమార్థంయథాతథా - పుష్ప ప్రయోజనము కలుగునట్టుగాను - భ్రమతి - తిరుగుచున్నాడు - హే ఉమానాథ - ఓయి పార్వతీదేవిపతివైన ఈశ్వరుడా - ఏకం - ఒకటైనటువంటి - చేతస్సరసిజం - చేతః - మనస్సనియెడు - సరసిజం - పద్మమును - భవతే - నీకొఱకు - సమర్ప్య - సమర్పించి - ఇహ - ఇచ్చటను - అవస్థాతుం నిశ్చలుడుగా నుండుకొఱకు - న జానాతి - గుర్తెరగడు - కిమహో - ఏమి ఆశ్చర్యము॥

తా॥ అనగా మనుష్యుడు పర్వతములు అరణ్యములు మొదలగు యనేకప్రదేశములయందు పుష్పప్రయోజనంబు గలుగునట్టుగాను సంచరించుచున్నాడు తనమనఃకమలమును ఈశ్వరార్పణంబుజేసి పూజింపనెఱుంగడు అల్ప ప్రయోజనంబుగనునట్టు బహుదేశసంచారము చేయడమున్నసుఖకరమైన బహుఫలకారియైన ఏకదేశమందు యుండకపోవడము మిక్కిలి యాశ్చర్యముగానదనిచిత్తమును యీశ్వరపాదారవిందములయందునునిచి యొకచోటనుండెనేని కైవల్యంబుగలదనియు తాత్పర్యము॥ ౯

శ్లో॥ నరత్వం దేవత్వం నగవనమృగత్వం మశకతా పశుత్వం
కీటత్వం భవతు విహగత్వాదిజననమ్। సదా త్వత్పాదాబ్జస్మర

ణపరమానందలహరీ విహారాసక్తంచేద్ధృదయమిహకింతె
నవపుషా॥ ౧౦

అ॥ ప్రారబ్ధవశేనతరతమభావాపన్నానిబహూనిజన్మాని భవిష్యంతితత్రచే తన్మచుర్వణంకథం ఘటిష్యత ఇత్యాశంక్యతత్రాపి తత్పాదాబ్జస్మరణం ప్రార్థయతే॥ వ్యా॥ నరత్వమితి॥ విహగత్వాదిజననంప్రారబ్ధకర్మభవతు. అస్తుతదాయత్తంనరత్వాదికమస్తిమమాస్తునరత్వంనరభావః- దేవత్వాదీనాంవదానామప్యేవమేవార్థః- హృదయంమమచిత్తమిహనరాదిభావేషు- సదాసర్వదాత్వత్పాదాబ్జస్మరణపరమానందలహరీవిహారాసక్తం- త్వత్పాదాబ్జస్మరణమేవపరమానందః- జన్యజనకయోరభేదవివక్షయాస్మరణస్యానందత్వరూపణంతస్యలహరీ - ఆనందస్ఫూర్తిసాంతత్యంతత్రవిహారఃప్రవేశః- తస్మిన్నాసక్తంభవతు- ఏవంచేత్తైనతేనవపుషాకింకిమపి-నవిహన్యేతఇతిభావః॥

టీ॥ నరత్వం- మనుష్యభావమున్ను- దేవత్వం- దేవభావమున్ను - నగవనమృగత్వం- నగ-పర్వతభావమున్ను- వన- అరణ్యభావమున్ను- మృగత్వం - మృగభావమున్ను- మశకతా- మశకభావమున్ను- పశుత్వం- గోభావమునున్ను- కీటత్వం-కీటభావమున్ను- విహగత్వం- పక్షీభావమున్నుమొదలయిన- జననం- పుట్టడము - మమనాకు- భవతు- పూర్వజన్మకర్మాధీనమువల్లనవుగాక- మే - నాయొక్క- హృదయం- మనస్సు -ఇహయీపూర్వోక్తనరాదిభావములయందు - సదా- ఎల్లప్పుడున్ను-త్వత్పాదాబ్జస్మరణపరమానందలహరీవిహారాసక్తం- త్వత్- నీయొక్క - పాదాబ్జ- పాదకమలములయొక్క- స్మరణ- స్మరించడమనియెడు- పరమ- మిక్కిలిశ్రేష్ఠమైన-ఆనందసంతోషముయొక్క- లహరీ- ప్రవాహముయొక్క- విహార - విహరించడమందు- ఆసక్తం- ఆసక్తికలిగినది- భవతు- అవుగాక-యేవంచేత్-యేవం-యీప్రకారము-చేత్- అయినట్లులాయనా- తేన- ఆవపుషా- శరీరముచేత-కిం- యేమిప్రయోజనము॥

తా॥ అనగా పశ్వాదితిర్యగ్యోనిజన్మములుయేమిమనుష్యాదిజన్మములుయేమిపూర్వజన్మమునందుచేయబడ్డపాపపుణ్యకర్మాధీనమువల్లసంభవించుచున్నవియేజన్మమందైనప్పటికిన్నినీచరణారవిందధ్యానబ్రహ్మానందముయొక్క ప్రవాహమునందుమునిగియుండెనేని- యీపుట్టుకలవలననేమిఎల్లవుడునీశ్వరపాదారవిందధ్యానముగలవాడుధన్యుడు అని ముఖ్యతాత్పర్యము॥ ౧౦

శ్లో॥ వటుర్వాగేహీవాయతిరపిజటీవాతదితరోనరోవాయః
కశ్చిద్భవతుభవకింతేనభవతి।యదీయంహృత్పద్మంయదిభవ
దధీనంపశుపతే।తదీయస్త్వంశంభోభవసిభవభారంచవహసి॥

ఆ ॥ ఉచ్ఛనీచజన్మభిస్సర్వప్రాణిభూతము క్త్వాహృదయస్యశివాధీనతామంతరేణతత్తదాశ్రమధర్మం ప్రాప్యాపిఫలాభావమాహ॥ వ్యా॥ వటుర్వేతి॥ వటుర్వాబ్రహ్మచారీవా గేహీవాగృహస్థోవా- యతిరపిసన్న్యాసీవా - జటీవాజటాధారీవా- తదితరః తదన్యః యఃకశ్చిద్వానరః- మర్త్యఃభవతుభూయాత్ - తేనకారణేన హేభవశంభో కింకీదృశంకార్యంభవతినకిమపీత్యర్థః - హేపశుపతేసకలభూతాధినాయక యదీయం యత్సంబంధి- హృత్పద్మం హృదయకమలం భవదధీనం యది త్వదాయత్తం స్వాధీనం చేత్ తదీయః తత్సంబంధీత్వం భవాన్ భవసి అసి - హేశంభో త్వం భవభారం సంసారభారం చ వహసి ధారయసి- బ్రహ్మచర్యాద్యాశ్రమచతుష్టయే జనః త్వయ్యర్పితమనాస్చేత్ తత్ఫలం లభతే- నోచేన్నేత్యర్థః- యః పుమాన్ చిత్తం త్వదధీనం కరోతి తస్య చతుర్వర్గఫలం కరతలామలకమితి చ- భవభారమిత్యనేన జననమరణప్రవాహరాహిత్యం భవతీతి వ్యంగ్యం॥

టీ॥ వటుర్వా - బ్రహ్మచారి అయిననేమి - గేహీవా - గృహస్థుడైననేమి- యతిరపి- సన్న్యాసి అయిననేమి- జటీవా- జడదారి అయిననేమి - తదితరః- ఆచెప్పబడినవారలకు వేరైన- యవడైననేమి - కశ్చిద్వా- ఒకానొకడైనపురుషుడు- భవతు- అగుగాక- తేన- ఆకారణముచేతను- హేభవ- ఓయి శంభుడా- కిం- ఏమి- భవతి- అగుచున్నది - హేపశుపతే- ఓయి సకలభూతములకున్ను- నాయకుడవైన ఈశ్వరుడా- యదీయం- ఏసమ్బంధమైన- హృత్పద్మం- హృదయకమలము- భవదధీనం యది- నీస్వాధీనమైనట్లాయెనా- తదీయః- అసంబంధుడవైనవాడవు- త్వం- నీవు- భవసి- అవుతున్నావు- హేశంభో- ఓయిసుఖకరుడవైన- ఈశ్వరుడా- త్వం- నీవు- భవభారం- వానిసంసారభారమున్ను- వహసి- వహించుచున్నావు॥ *

తా ॥ అనగా బ్రహ్మచారి గృహస్థు సన్న్యాసి వానప్రస్థులని యెడునీనాలుగు ఆశ్రమముల యందుండెడు వారలలో నెవ్వడాగున నేమి ఈయాశ్రమములవల్లనేమి కార్యములున్నవి భూతాధిపతివైన నీయందు ఏవనియొక్క మనస్సు సమర్పింపబడునో వానికి నీవు స్వాధీనుడవై యుండడమే గాక వానియొక్క సంసారమునున్ను భరించుచున్నావని ముఖ్యతాత్పర్యము॥ ౧౨

శ్లో ॥ గుహాయాం గేహే వా బహిరపి వనే వాద్రిశిఖరే జలే వా వహ్నౌ వా వసతు వసతేః కిం వద ఫలం । సదా యస్యైవాంతః కరణమపి శంభో తవ పదే స్థితం చేద్యోగో సౌ స చ పరమయోగీ స చ సుఖీ॥ ౧౩

అ॥ఏవమాశ్రమచతుష్టయశివభక్త్యాశ్నిరతభక్తేరేవమ్కిశిష్టత్వముక్త్వాశిరగుహాగ్నిజలవాసాదిభ్యః శివపదారవిందార్పితనిర్మలాంతఃకరణత్వమేశిష్టత్వంసంపాదయన్నాహ॥ వ్యా॥ గుహాయామితి॥ గుహాయాంగిరిగహ్వరేగేహేవాసద్మనివాబహిఃబాహ్యప్రదేశేపివనేవాఅరణ్యేవా అద్రిశిఖరేపర్వతాగ్రేవాజలేవాసలిలేవావంహ్నౌవాపంచాగ్నిమధ్యేవాయఃపురుషఃవసతువాసంకరోతు - వసతేః నివాసాత్ కింఫలంకింప్రయోజనం- త్వం. ఇదం-వదవద- అంతఃకరణమపి- యస్యపురుషస్యాంతరింద్రియం పూర్వోక్తస్థానవాసయుక్తంతదపి హేశంభో సదాసర్వదాతవతే - పదేచరణారవిందఏవస్థితంచేత్ - అసౌఅయమేవయోగః - శివయోగః - సచపదారవిందేసహితాంతఃకరణః జనః పరమయోగి - నిర్వికల్పసమాధిమాన్ సచ- సఏవపురుషఃసుఖీ- పరమానందభాగ్భవతీతిశేషః॥ ౧౨

టీ॥గుహాయాం - గహ్వరగుహయందైనప్పటికిన్ని - గేహేవా- గృహంయందైనప్పటికి - బహిః - బాహ్యప్రదేశమందైనప్పటికిన్ని - వనేవా - అరణ్యమందైనప్పటికిన్ని- అద్రిశిఖరే. అద్రి- పర్వతములయొక్క - శిఖరే- శిఖరమందైనప్పటికిన్ని- జలేవా - ఉదకమందైనప్పటికిన్ని - వహ్నౌవా - అగ్నియందైనప్పటికిన్ని- యః- ఏపురుషుడు- వసతు- వాసంచేసియుండుగాక- వసతేః - వాసంచేయడమువల్లను. చిన్ని- కింఫలం- ఏమిప్రయోజనము- ఇదం- ఈప్రయోజనమును- వద చెప్పుము- అంతఃకరణమపి- అంతరింద్రియమయినప్పటికిన్ని- హేశంభో- ఓయిసుఖకరుడవైనఈశ్వరుడా- సదా- ఎల్లప్పుడున్ను- తవ- నీయొక్క- పదే- చరణమందు - స్థితంచేత్- ఉన్నట్టాయనా- అసౌ- ఇది- యోగః- శివయోగము- సచ- ఆనీపాదారవిందమందుపుంచబడిన-అంతఃకరణములుగలపురుషుడే- యోగీ-నిర్వికల్పసమాధిగలయోగీ- సచ- ఆపురుషుడున్ను- సుఖీ- పరమానందముగలవాడున్ను- అగుచున్నాడు॥ *

తా॥అనగా కొండగుహలయందునను౦డిఏమి పంచాగ్ని మధ్యమందుండిఏమి అరణ్యమందుండిఏమి పర్వతశిఖరమందుండిఏమి ఏపురుషుడుతపస్సుజేసిన నేమిఫలంబుగలదు మీరుచెప్పుడు ఏపురుషునియొక్క మనస్సు ఓయి ఈశ్వరుడా ఎల్లప్పుడు మీచరణారవిందములయందు నిలిచియున్నదో అదేయోగము వాడే మహాయోగిన్ని సుఖవంతుడున్నని ముఖ్యతాత్పర్యము॥ ౧౨

శ్లో॥అసారేసంసారేనిజభజనదూరేజడధియా । భ్రమంతం
మామంధంపరమకృపయాపాతుముచితం। మదన్యఃకోదీనస్త
వకృపణరక్షాతినిపుణః । త్వదన్యఃకోవామేత్రిజగతిశరణ్యః
పశుపతే॥ ౧౩

అ॥ అనిద్యశక్యమజ్ఞానప్రదానేనరక్షణవిధానంతవయుక్తమిత్యాహ అసారేఇతి॥ వ్యా॥ హేపశుపతేఆత్మాజ్ఞపరిపాలక - అజడ పాజడదేహాదిభిన్నఅత ఏవపరమపరాత్పరత్వేనప్రసిద్ధ- అసారేనవిద్యతేసారస్సుఖవిశేషోయస్మిన్ తథోక్తే - నిజభజనదూరేనిజస్యస్వస్వరూపస్య పరమేశ్వరస్య భజనమనుసంధానం దూరంవిప్రకృష్టంయస్మిన్ తస్మిన్ సంసారేసమ్యక్సరతివిషయాననుధావత్యస్మిన్నితి సంసారఃతస్మిన్ భ్రమంతంసారపతాభ్రమణచరంతం సాంసారతాభ్రమణంకుర్వత్యత్రాహ- అంధం- ఆత్మానాత్మవివేకశూన్యం కూంకృపయాకరుణయా- ధియావివిక్తస్వరూపజ్ఞానప్రదానేన పాతుంరక్షితుమేముచితంయుక్తం అజ్ఞాతనిజస్వరూపంమాం ప్రాప్తాత్మలాభంకుర్వితిభావఃసంసారతప్తశరణేనమయాతాపాన్నివర్తనీయాఃత్వదన్యేసంతిబహవః - తన్నివర్తకాశ్చమదన్యేసంతిమన్నిర్బంధేనతవకింఫలమితిచేత్తత్రాహ-- దీనః సంసారతాపతప్తః - మత్ మత్తః అన్యః తాపాన్నివర్తనీయ స్తవకో స్తిమాదృశోనకోపిస్యాదితిభావః - కృపణరక్షాదినిపుణఃకృపణాః - ఆత్మానభిజ్ఞాఃతద్రక్షాయాం - తదజ్ఞాననివర్తనేఅతినిపుణఃఅతీవసమర్థః - మే - మమశరణ్యఃరక్షణార్హఃఅత్రజగత్యస్మిన్ లోకేత్వదన్యఃత్వత్తోభిన్నఃకోవాస్తి॥ ౧౩

టీ॥ సేపశుపతే- ఓయిసకలభూతములకున్నఅధిపతివైనయీశ్వరుడా - అజడ- ఓయిపరాత్పరుడనుటవలనప్రసిద్ధుడవైనవాడా - అసారే - సారరహితమైనట్టిన్ని- నిజభజనదూరే- నిజ- స్వస్వరూపుడైనపరమేశ్వరునియొక్క- భజన- భజనము- సేయుటకు- దూరే దూరముగాకలిగినట్టి- సంసారే - సంసారమందు - భ్రమంతం- తిరుగుతున్నట్టిన్ని- అంధం- ఆత్మానాత్మవివేకశూన్యుడనైనట్టి- మాం- నన్ను- పరమకృపయా - మిక్కిలిదయతోకూడుకొన్నట్టి- ధియా- బుద్ధిచేతను - పాతుం- రక్షించెడికొరకున్ను- ఉచితం యుక్తము- దీనః- సంసారతాపతప్తుడైన - దీనుడు- మదన్యః- మత్- నాకంటె- అన్యః- ఇతరుడు- తవ- నీకు- కః- ఎవడు - కృపణరక్షాతినిపుణః- కృపణ- దీనులయొక్క- రక్షా- సంరక్షించడమందు- అతినిపుణః- మిక్కిలిసమర్థుడైనవాడు- త్వదన్యః- త్వత్- నీకంటెను- అన్యః- మరియొకడు- మే- నాకు- త్రిజగతి-ముల్లోకములయందున్న- శరణ్యః-రక్షించతగినవాడు- కః- ఎవడు॥

తా॥ అనగాసారరహితమైన సంసారమందు మునిగియున్న నాకంటె నన్యుడెవడు నీకు రక్షించతగినవాడు దీనులను సంరక్షించువాడవైన నీకంటె నితరుడెవడు నాకు యీమూడులోకములయందు రక్షించతగినవాడు వున్నాడుగాన నన్నురక్షించడముయుక్తమని ముఖ్యతాత్పర్యము॥ ౧౩

శ్లో॥ ప్రభు స్త్వందీనానాంఖలుపరమబంధుఃపశుపతేప్రము
ఖ్యోహంతేషామపికిముతబంధుత్వమనయోః। త్వయైవక్షం
తవ్యాశ్శివమదపరాధాశ్చసకలాః। ప్రయత్నాత్కర్తవ్యం
మదవనమియంబంధుసరణి॥ ౧౮

అ॥ శ్రుత్యాద్యుల్లంఘనరూపేణమదాజ్ఞాభంగేనాపరాధినంత్వాంకథంరక్షేయమహమితిచేద్బంధుత్వాన్మమాపరాధస్సోఢవ్యఇతిసదృష్టబంధుతామపుపపాదయతి॥

వ్యా॥ ప్రభు స్త్వమితి॥ హేపశుపతేత్వంప్రభుః దీనభావనివర్తనసమర్థః - అతఏవదీనానాంపరమబంధుఃఖలుఆపన్నివర్తకః- ఖల్వితిప్రసిద్ధౌ - తేషాందీనానామహంప్రముఖ్యఃఅగ్రగణ్యఃఏవంచసతి- అనయోరావయోర్బంధుత్వేకిముత- వక్తవ్యంకిం హేశివఆనందరూపసకలాస్సర్వేమదపరాధాఃఆజ్ఞోల్లంఘనరూపాణిత్వదనిష్టాచరణాన్యాంగానిక్షంతవ్యాఃక్షమితుంయోగ్యాః - మదవనంమద్రక్షణంప్రయత్నాదుద్యమరూపమనోవ్యాపారాత్కర్తవ్యం కర్తుంయోగ్యం - ఇయం ఇయమేవబంధుసరణిః బంధూనాంపంథాః - అతోబంధుత్వాద్ధేతోః - మదపరాధంసర్వం సోఢ్వాత్వయాహంసంరక్షణీయఇతిభావః॥ ౧౮

టీ॥ హేపశుపతే- ఓయియీశ్వరుడా- త్వం- నీవు- ప్రభుః- దీనభావనివర్తనసమర్థుడవగునట్టి- దీనానాం- దీనులకు- పరమబంధుఃఖలు- పరమ - మిక్కిలిశ్రేష్ఠమయిన- బంధుఃఖలు- బాంధవుడవగదా- తేషాం- ఆదీనులలోపలను- అహం- నేను- ప్రముఖ్యః- మొదటివాడను- అనయోః- మనకు- బంధుత్వం - బంధుభావము- కిముత- వేరేచెప్పవలశినదియేమి- హేశివ-ఓయిఆనందరూపుడవైనయీశ్వరుడా- సకలాః- సమస్తములైనట్టి- మదపరాధాః- మత్-నాయొక్క- అపరాధాః-అపరాధములు- త్వయైవ-నీచేతనే-క్షంతవ్యాః- ఓర్చదగినవి- మదవనం-మత్- నాయొక్క- అవనం- రక్షణము- ప్రయత్నాత్- యత్నంవల్లనుంచిన్ని- కర్తవ్యం- చేయతగ్గది- ఇయం- ఇది- బంధుసరణిః- బంధు- బాంధవులయొక్క- సరణిః- మార్గము॥ *

తా॥ అనగా ఓయీశ్వరుడా నీవుదీనులనురక్షించేవాడవుగనుక వారలకుపరమబంధుడవు నేనుదీనులలోపలమొదటివాడనైనందున మనవుభయులకు బాంధవ్యము వేరేచెప్పకోవలశినదిలేదుగనుక నాయొక్క అపరాధములనుమన్నించి నన్ను రక్షించవలయు యిదిబంధుమార్గమని ముఖ్యతాత్పర్యము॥ ౧౮

శ్లో॥ ఉపేక్షానోచేత్కిన్న హరసిభవద్ధ్యానవిముఖాం
దురాశాభూయిష్ఠాంవిధిలిపిమశక్తోయదిభవాన్। శిరస్త

వైధాత్రంననఖలుసువృత్తంపశుపతే కథంవానిర్యత్నం కర
నఖముఖేనైవలులితం॥ ౧౫

అ॥ స్వస్మిన్ ఈశ్వరస్యోపేక్షాం శంకిత్వా తత్పరిహారాయాహ॥ వ్యా॥ ఉపేక్షేతి॥ హేపశుపతే ఉదవ నేత ఉపేక్షాభవతీతి [illegible] యది. ఏవంనో చేత్ - దురాశాభూయిష్ఠాం దుష్టేషువిషయేషు ఆశా ఇచ్ఛాతయాభూయిష్ఠాంతత్ప్రచురాంతదభివ్యంజకమితి భావః - అతఏవభవద్ధ్యానవిముఖాం భవతో ధ్యానం విజాతీయప్రత్యయానంతరితసజాతీయప్రత్యయప్రవాహః తస్మాద్విముఖాంతదనభివ్యంజికామితిభావః - విధిలిపిం బ్రహ్మణాలిపింరేఖారూపాంలలాటలిపంక్తిమితినహరసినమార్జయసి అత్రాహ - అశక్తఇతి - యది బ్రూయతే భవాన్ తత్ప్రసిద్ధం - ననఖలు నఖానలవితుం ఛేత్తుం యోగ్యం నఖలు - తన్న భవతీతినఖలు - తత్వం కుతఇత్యత్రాహ - సువృత్తం సుతరాంవృత్తిమత్ దృఢస్థితిమత్ వైధాత్రం విధాతృసంబంధిశిరః పంచమముత్తమాంగం నిర్యత్నం యథాభవతితథా త్వయాకరనఖముఖేనైవహస్తనఖాగ్రేణైవకథంవాలులితం - కేనప్రకారేణఛిన్నం - సర్వకర్తృత్వసమర్థత్వాన్న ఉపేక్షాపరిహార్యేతిభావఃవాశబ్దఃప్రశ్నే॥ ౫౧

టీ॥ హేపశుపతే - ఓయిసాంబశివుడా - మదవనే - నన్నురక్షించడమందు - తవ - నీకు - ఉపేక్షా - ఉపేక్ష - నోచేత్ - లేనట్లాయెనా - దురాశాభూయిష్ఠాం - దురాశాదుష్టవిషయములయందలియిచ్ఛచేతను - భూయిష్ఠాం - మిక్కిలివిస్తారమయినదిగనుకనే - భవద్ధ్యానవిముఖాం - భవత్ - నీయొక్క - ధ్యాన - [illegible]నము చేయుడనుపల్లనుంచిన్ని - విముఖాం - వల్లినటువంటి - [illegible] - విధిలిపిం - బ్రహ్మదేవునియొక్క - లిపిం - వ్రాతను - కిం - ఎందుకు - నహరసి - [illegible] ముదేయవ - [illegible] క్రోయది - అశక్తుడవైనట్లాయెనా - భవాన్ - నీవు - ననఖలు - గోటితోగిల్లనశక్యముయినటువంటిన్ని - తత్ - అప్రసిద్ధమునైనటువంటిన్ని - సువృత్తం - మిక్కిలి - దృఢస్థితినిపొందినటువంటిన్ని - వైధాత్రం - బ్రహ్మసంబంధమైనటువంటి - శిరః - పంచమశిరస్సు - నిర్యత్నం - యథాతథా - యత్నంకలగనట్లుగాను - కరనఖముఖేనైవ - కర - హస్తమునొక్క - నఖ - గోటియొక్క - ముఖేనైవ - కొనచేతనే - కథంవా - యెట్లుగాను - లులితం - గిల్లివేయబడ్డది॥ *

తా॥ అనగా ఓసాంబశివుడా నన్నురక్షించడమందు నీకుపేక్షలేనట్లాయెనా దురాశాభూయిష్ఠమయిన నానొసటియందలి బ్రహ్మవ్రాతను యేలపోగొట్టవు సామర్థ్యములేదంటివాయెనా నీచేత అప్రసిద్ధమయినట్టిన్ని గోటితో గిల్లనశక్యమయినట్టిన్ని అతిదృఢస్థితికలిగినట్టిన్ని బ్రహ్మసంబంధమయినట్టిపంచమశిరస్సు

చేతికొనగోటిచేత నెట్లుగిల్లబడెను గాననెల్లకార్యములకును నీవే సమర్థుండవై నందున
నన్నురక్షింపవలయుననిముఖ్యతాత్పర్యము॥ ౧౫

శ్లో॥ విరించిర్దీర్ఘాయుర్భవతు భవతా తత్పరశిరశ్చతు
ష్కంసంరక్ష్యంసఖలుభువిదైన్యంలిఖితవాన్। విచారఃకోవా
మాంవిశదకృపయాపాతి శివతేకటాక్షవ్యాపారస్స్వయమ
పిచదీనావనపరః॥ ౧౬

అ॥ భక్తస్యదీనసంరక్షణతత్పరమశివకటాక్షవిషయతాయాస్సంపాదనేన పరమోపకారకేదైన్యలేఖనే అధికృతస్యబ్రహ్మణఃపంచమశిరశ్ఛేదన ప్రసక్తౌదస్యశిరశ్చతుష్కచ్ఛేదనాకరణంతత్ప్రియుక్తదీర్ఘాయుష్ట్వంచప్రార్థ్యతే॥వ్యా॥పదస్యస్యపూర్వపదశ్లేనదైన్యలేఖనస్యవిచారహేతుత్వాద్భక్తోపకారకత్వంకథమితిచేదుత్తరమత్రనతద్విశదీకరోతి॥ విరించిరితి॥ హేవిశదనిర్మలస్వరూపశివ- ఆనందరూప - విరించిః విధాతాదీర్ఘాయుః దీర్ఘజీవీభవతు అస్తుభవతాత్వయాతత్పరశిరశ్చతుష్కంతస్మాత్పంచమశిరసోన్యత్ శిరసాంచతుష్కంసంరక్ష్యం- పంచమశిరోవస్మాస్వచ్ఛిద్యతేతిభావః - ప్రార్థనామతఇతిచేత్తత్రాహ - సః బ్రహ్మభువిభూలోకేదైన్యందీనభావంలిఖితవాన్ ఖలులలాటేలిలేఖ· ఖల్వితిప్రసిద్ధౌ - యస్మాదేవంతస్మాత్ప్రార్థనాయుక్తేతిభావః - తద్దైన్యలేఖనస్యతస్యంగళప్రార్థనాహేతుత్వంకథమితిచేద్యస్మాద్దీనావనపరః తేతవకటాక్షవ్యాపారః మాంపాతిరక్షతితస్మాన్మంగళప్రార్థనాహేతుత్వమితిభావః - ఏవంచసతిదైన్యలేఖనసవిచారహేతుత్వమపినాస్తీత్యాహ హేతుత్వాదితిభావః త్వమితతవకటాక్షవ్యాపారోపిస్వయమపిమాంపాతీతిహేతోః దైన్యలేఖనక్రియాకృతవిచారోనకర్తవ్యఇతిభావః॥ ౧౬

టీ॥ హే విశద- ఓ యునిర్మలస్వరూపుడవయినశివుడా విరించిః- బ్రహ్మదేవుడు- దీర్ఘాయుః- దీర్ఘమైనఆయుస్సుగలవాడు- భవతు- అగుగాక- భవతా - నీచేతను- తత్పరశిరశ్చతుష్కం· తత్- ఆపంచమశిరస్సుకంటెను · పర- వేరైన- శిరః- శిరస్సులయొక్క- చతుష్కం- నాలుగు- సంరక్ష్యం- రక్షింపతగినది- సః - ఆబ్రహ్మదేవుడు- భువి· భూలోకమందు· దైన్యం - దీనభావమును - లిఖితవాన్ ఖలు- వ్రాసినవాడాయనుగదా- దీనావనపరః- దీన- దీనులయొక్క- అవన- రక్షించడమందు· పరః- ఆసక్తమయినటువంటి· తే- నీయొక్క- కటాక్షవ్యాపారః- కటాక్ష- క్రీగంటిచూపులయొక్క- వ్యాపారః- వ్యాపారము· స్వయమపి- తానున్ను- మాం- నన్ను రక్షతి- రక్షించుచున్నది- విచారః- విచారము- కోవా- యేమియున్నది॥ *

తా॥ అనగా ఓయి శివుడా బ్రహ్మదేవుడు దీర్ఘాయుష్మంతుడవుగాక నీచే గిల్లివేయబడిన పంచమశిరస్సు కంటె భిన్నములైన నాలుగు శిరస్సులు రక్షించతగ్గది అని యీలాగున ప్రార్థన చేయడమునకు కారణమేమన్నను యీ బ్రహ్మ దీనభావమును జనులనుదుట వ్రాయుచున్నాడుగదా నీకటాక్షవ్యాపారము దీనసంరక్షణము చేయడమందు మిక్కిలి యాసక్తమయినదిగనుక దీనుడనయిన నన్ను సంరక్షణ చేయుచునున్నది అటుగాకపోయినట్టులాయనా దీనభావమును వ్రాయువారలు లేకపోవుటవలన దీనులు లేకపోవుచున్నారు దీనరక్షణాసక్తమయిన నీకటాక్షవ్యాపారమునకు కార్యములు కలుగనేరదుగాన బ్రహ్మ దీర్ఘాయుష్మంతుడు గావలయునని ప్రార్థించుచున్నాను ఏమివిచారమనిముఖ్యతాత్పర్యము॥ ౧౬

శ్లో॥ ఫలాద్వాపుణ్యానాంమయికరుణయావాత్వయివిభోప్ర
సన్నేపిస్వామిన్ భవదమలపాదాబ్జయుగళం। కథంపశ్యే
యంమాంస్థగయతినమస్సంభ్రమజుషాంనిలింపానాంశ్రేణి
ర్నిజకనకమాణిక్యమకుటైః॥ ౧౭

అ॥ త్వత్కటాక్షపతనమాత్రేణ త్వచ్చరణారవిందదర్శనం నఘటిష్యతేతచ్చదర్శనంవిఘటకసామగ్రీబలాదుర్లభమిత్యాహ॥ వ్యా॥ ఫలాద్వేతి॥ హే విభో హే సర్వవ్యాపకమహేశ్వర్యాధారః పుణ్యానాం సుకృతానాం ఫలాద్వా కరుణయావా త్వయి మయి హే స్వామిన్ - సకలదేవతాసార్వభౌమ మమయి విషయే త్వయి భవతి ప్రసన్నేసత్యపి ప్రత్యక్షతః ప్రసాదాభిముఖేసత్యపి భవదమల పాదాబ్జయుగళం భవతః తవ అమలంస్వచ్ఛం శుద్ధసత్వరూపమిత్యర్థః పాదాబ్జే పాదావబ్జే ఇవేత్యుపమితసమాసః తయోర్యుగళం ద్వంద్వం త్వచ్చరణారవిందయుగళమిత్యర్థః - అహం కథం పశ్యేయమిత్యన్వయం నమస్సంభ్రమజుషాం నమసి నమస్కారే సంభ్రమః ఐదంపర్యం తజ్జుషాం తద్భాజాం నిలింపానాం సురాణాం శ్రేణిః పరంపరా నిజకనకమాణిక్యమకుటైః మాణిక్యైః రత్నవిశేషైః ఖచితాని తిమధ్యమపదలోపః కనకాని కనకవికారాణిచతాని మాణిక్యఖచితానిచ - నిజాని స్వకీయాని చతాని కనకమాణిక్యమకుటానిచ నిజకనకమాణిక్యమకుటాని తైః మాం స్థగయత్యంతర్హితం కరోతి - హేదేవ - మమతవసాక్షాత్కారః కథంభవేత్॥ ౧౭

టీ॥ హేవిభో - ఓయిసర్వవ్యాపకుడా - మమ - నాయొక్క - పుణ్యానాం - పుణ్యములయొక్క - ఫలాద్వా - ఫలమువల్లనైనా - కరుణయావా - కరుణచేతనైనా - హేస్వామిన్ - సకలదేవతలకుప్రభువైన ఈశ్వరుడా - మయి - నావిషయమై

త్వయి- నీవు- ప్రసన్నే సతి- అనుగ్రహముగలవాడవవుచునుండగాను- భవదమలపాదాబ్జయుగళం- భవత్- నీయొక్క- అమల- స్వచ్ఛములైనట్టి- పాదాబ్జ- కమలములవంటిపాదములయొక్క- యుగళం- ద్వంద్వమును- అహం- నేను- కథం- ఏట్లుగాను- పశ్యేయం- చూచేను- నమస్సంభ్రమజుషాం - నమః - నమస్కారమందు- సంభ్రమ- సంతోషమును- జుషాం- పొందినట్టి- నిలింపానాం - దేవతలయొక్క- శ్రేణిః- పఙ్క్తి- నిజకనకమాణిక్యమకుటైః- నిజ - స్వకీయములైనట్టిన్ని - కనక- స్వర్ణవికారములైనట్టిన్ని- మాణిక్య- కెంపులుచెక్కబడ్డటువంటి- మకుటైః - కిరీటములచేతను- మాం- నన్ను- స్థగయతి- కప్పుచున్నది॥ *

తా॥ అనగా సకలబ్రహ్మాండములయందున్ను నిండియున్నట్టిన్ని సకలదేవతలకున్ను ప్రభువైనట్టి ఓయిపరమేశ్వరుడా నాపుణ్యఫలమువల్ల గాని నీవాత్సల్యముచేతగాని నావిషయమై నీవు ప్రసన్నుడవై యుండగా నీపాదారవిందములను నేనెట్లు చూతును నీకు నమస్కారములు చేయడమందు మిక్కిలి ఆనందముపొందియుండెడు దేవతాపఙ్క్తి స్వర్ణమయములై మాణిక్యఖచితములయిన తమకిరీటములచేత నన్ను కప్పుచున్నారుగనుకయని ముఖ్యతాత్పర్యము॥ ౧౪

శ్లో॥ త్వమేకో లోకానాం పరమఫలదో దివ్యపదవీం వహంతస్త్వన్మూలాం పునరపి భజంతే హరిముఖాః। కియద్వా దాక్షిణ్యం తవ శివ మదాశా చ కియతీ కదా వా మద్రక్షాం వహసి కరుణాపూరితదృశా॥ ౧౫

అ॥ ఏకస్మాన్మోక్షప్రదాత్పరమశివాద్భాగ్యవతః హృదయగ్రంథినివృత్తిం ప్రార్థయతే॥ వ్యా॥ త్వమితి॥ హేశివసుఖస్వరూప లోకానాం జనానాం పరమఫలదః పరమం అభ్యర్హితం త్రిభ్యః పురుషార్థేభ్యోఽభ్యర్హితం ఫలం సాలోక్యాదికమిత్యర్థః - తద్దదాతీతి పరమఫలదః తాదృశస్త్వమేకః కుతః ఇతి చేత్- హరిముఖాః హరిః విష్ణుః స ఏవ ముఖం ప్రథమః యేషాం తే దేవాః- త్వన్మూలాం త్వమేవ మూలం కారణం యస్యాస్సా తాం దివ్యపదవీం - అమానుషం వైకుంఠాదిస్థానం వహంతః ప్రాప్నువంతస్సంతస్తత్రత్యస్థిమలాభ్యాత్ అభ్యర్హితఫలప్రాప్త్యై త్వామేవ భజంతే సేవంతే- యతః తస్మాదిత్యర్థః - తవ తే దాక్షిణ్యం భక్తాభిప్రాయానువర్తనం కియత్ కింప్రమాణం ప్రమాణశూన్యమిత్యర్థః మదాశా చ మమాపేక్షా కియతీ- కియత్ప్రమాణాపి తావదితి న జానే ఇతి భావః- మత్ అహంకారాత్ రక్షాం మామికాం రక్షాం కరుణాపూరితదృశా పూర్ణకటాక్షవీక్షణేన కదా వహసి కరోషి ధాతూనామనేకార్థత్వాదప్రహర్తాలోకః కృతార్థత్వం వక్తుముచితం మమ హృదయగ్రంథింభిందీతి ముఖ్యాభావః॥

టీ॥ హేశివ - ఓయిసుఖస్వరూపుఁడా - లోకానాం - జనులకు - పరమఫలదః - కోరినఫలములనయిచ్చేటువాడవు - త్వం - నీవు - ఏకః - ఒకఁడవు - హరిముఖాః - హరి - విష్ణువు - ముఖాః - మొదలుగాఁగలిగినట్టి - దేవాః - దేవతలు - త్వన్మూలాం - త్వత్ - నీవు - మూలాం - కారణముగాఁగలిగినట్టి - దివ్యపదవీం - అమానుషమైన కుంతాదిస్థానమును - వహంతస్సంతః - పొందుచున్నవారలవుచున్న - పునరపి - తిరుగానున్ను - భజంతే - సేవించుచున్నారు - అతః - అందువల్లనంచిన్ని - తవ - నీయొక్క - దాక్షిణ్యం - భక్తాభిప్రాయానుసరణము - కియద్వా - ఎంతమాత్రము - మదాశాచ - మత్ - నాయొక్క - ఆశాచ - ఆశయున్ను - కియతీ - ఎంతమాత్రము - మద్రక్షాం - మత్ - నాయొక్క - రక్షాం - రక్షణమును - కరుణాపూరితదృశా - కరుణా - కరుణతోడను - పూరిత - నిండింపబడిన - దృశా - దృష్టిచేతను - కదా - ఎప్పుడు - వహసి - వహించుచున్నావు॥ *

తా॥ అనగా ఓయిసాంబశివుఁడా లోకమందుజనులకు ధర్మార్థకామములకుమించినదియైన సాలోక్యాది ముక్తులనిచ్చువాడవు నీవొక్కఁడవ అదియెట్లన్నను విష్ణువు మొదలగువేల్పులెల్ల నీవే కారణముగాఁగల యట్టివైన కుంరాదిస్థానములను బొందినవారలగుచునుందనివి నొందకయంతకన్న నధికమైన ఫలమును బొందుకొరకు నిన్ను సేవింపుచున్నారు భక్తులవిషయమై నీదయయెంతనిచెప్పుదు నాయాశయెంతని చెప్పుదు కరుణతోఁగూడుకొన్న నీదృష్టిచేత నెల్లప్పుడు నన్ను రక్షించుచున్నావని ముఖ్యతాత్పర్యము॥ ౧౮

శ్లో॥ దురాశాభూయిష్ఠేదురధిపగృహద్వారఘటకే దురం
తేసంసారేదురితనిలయే దుఃఖజనకే। మదాయాసంకింన
వ్యపనయసికస్యోపకృతయే వదేయంప్రీతిశ్చేత్తవకృతార్థాః
ఖలువయమ్॥ ౧౯

అ॥ పూర్వస్మిన్ పద్యే హరిముఖాస్త్వాంభజత ఇత్యుక్తం భజమానాయ బ్రహ్మణే ఈశ్వరేణ క్రియమాణాముపకృతింపర్యాలోచ్య భజమానస్యాత్మనోప కృతార్థతాం నిశ్చినోతి ॥ వ్యా॥ దురాశేతి ॥ దూరాశాభూయిష్ఠే నిందితవిషయేషు ఆశాప్రవృత్తిః - తయాభూయిష్ఠే బహుళే అత ఏవ దురధిపగృహద్వారఘటకే దురధిపాః దుష్టనృపతయః తేషాంగృహాణి మందిరాణి తేషాంద్వారాణి ప్రవేశమార్గాః తాని ఘటయతీతి తద్ఘటకః - తస్మిన్ దురంతే దుర్లభః అంతః అవసానం యస్యతస్మిన్ దురితనిలయే దురితానాం పాపానాం నిలయస్థానే అతఏవదుఃఖజనకే దుఃఖోత్పాదకే సంసారే జననమరణాదిప్రవాహరూపే మదాయాసం మమపరి శ్రమణరూపం [illegible] ద్వివిధ

యస్య బ్రహ్మణః ఉపకృతయే తచ్చికీర్షితాయ మస్మిన్ ఘోరరూపాయై నశ్యతి తవాయం సోపపద సికిం - కిమితి ప్రశ్నేన దేవ బ్రూహి ఇత్థమేవేతి చేత్తత్రాహ - ఇయం భక్త్యానంద విషయితా ప్రీతిః ప్రేమా - హే శివ తవ సిద్ధా చేత్ భజతాం నాః వయమపి కృతార్థాః ల బ్ధప్రయోజనాః - భవిష్యామః ఖల్వితి నిశ్చయః - ఏతేన సర్వేషామపి తవ స్వాస్మదాదీనాం ద్వయోరేవ విక ల్పేన బహువచనమహంకృతార్థో భవిష్యామీతి పర్యవసితార్థః॥ ౧౯

టీ॥దురాశాభూయిష్ఠే- దురాశా దుష్టవిషయములయందలి ఆశచేతను- భూయిష్ఠే- విస్తారము గలిగినట్టిదిగనుకనే- దురధిపగృహద్వారఘటకే- దురధిప- దుష్టులయినరాజులయొక్క- గృహ- మందిరములయొక్క- ద్వార ప్రవేశమార్గములను- ఘటకే- కూర్చుచున్నట్టిన్ని- దురంతే దుర్లభమైన- అంతం- కలిగినట్టిన్ని- దురితనిలయే- దురిత- పాపములకు- నిలయే- స్థానమయినట్టిదిన్నిగనుకనే- దుఃఖజనకే- దుఃఖోత్పాదకమయినట్టి- సంసారే- జననమరణాదిరూపమైన సంసారమందు - మదాయాసం- మత్- నాయొక్క- ఆయాసం- ప్రయాసమును- కస్య- ఏబ్రహ్మయొక్క- ఉపకృతయే- ఉపకారముకొరకు- నవ్యపనయసికిం - పోగొట్టినవాడవు కాకపోతివి ఏమి- వద- చెప్పుము- హే శివ- ఓయి శివుడా- తవ- నీకు- ఇయం- ఈ స్వభక్తోపకారమయిన- ప్రీతిశ్చేత్- ప్రేమ అయినట్టులాయనా- వయం- మేము- కృతార్థాః లబ్ధప్రయోజనములుగలవారముగదా॥ *

తా॥అనగా దురాశాభూయిష్ఠమై దుష్టరాజులగృహద్వారములను గూర్చుచు అంతములేనట్టిదై దుఃఖజనకమై జననమరణాదిరూపమైన సంసారమందలి భ్రమణముననేల పోగొట్టవు ఈలాగున భ్రమించుచునుండువాడితడని బ్రహ్మనానుదుట వ్రాసినవ్రాతవ్యర్థమై పోవుచున్నదిగనుక బ్రహ్మలిపితప్పిపోవుచున్నది బ్రహ్మను లోకులునిందింతురని దయచేసి యీవిధముగా ఏమియు నిముఖ్యతాత్పర్యము॥ ౧౯

శ్లో॥ సదా మోహాటవ్యాం చరతి యువతీనాం కుచగిరౌ నట
త్యాశాశాఖాస్వటతి ఝడితి స్వైరమభితః। కపాలిన్భిక్షో
మే హృదయ కపిమత్యంతచపలం దృఢం భక్త్యా బద్ధ్వా శివ భవ
దధీనం కురు విభో॥ ౨౦

అ॥ఏవమీశ్వర ప్రీతిం సంప్రార్థ్య మనసి తచ్చాపల్యం పరిహృత్య మచ్చిత్తం త్వదధీనం కురుష్వేతి ప్రార్థయన్నాహ॥వ్యా॥సదా మోహేతి॥భో విభో సర్వవ్యాపక భో శివ - సుఖస్వరూప భో కపాలిన్ - కపాలమస్యాస్తీతి తస్య సంబుద్ధిః। - భో భిక్షో హృదయ కపిః సదా సర్వదా మోహాటవ్యాం మోహః అజ్ఞానం సంసారో వా - స ఏవాటవీ అరణ్యం తస్యాం చరతి

సంచరతియువతీనాం నారీణాం కుచగిరౌ స్తనపర్వతే కుచావేవ గిరిః తస్మిన్ నటతినృత్యం
కరోతి ఆశాశాఖాసు - ఆశా ఏవపుత్రదారాదిషుప్రేమాణః తా ఏవశాఖాః విటపాః తాస్వ
టతిసంచరతి ఝుడితిశీఘ్రం. అభితః ఇతి సర్వతః స్వైరం స్వేచ్ఛావిహారం యథాతథా అట
తిసంచరతి - అత్యంతం చపలమతిచపలం మేమమహృదయకపిం హృదయమేవకపిరితి
రూపకం తం చిత్తవానరం దృఢం నితాంతం భక్త్యాఖ్యయా రజ్వా బధ్వా చేష్టారహితం
కృత్వా భవదధీనం త్వద్వశం కురుకురుష్వ - సంసారనిమగ్నం మచ్చిత్తం సదా త్వదేక
శరణం కుర్వితి తాత్పర్యం॥ ౨౦

టీ॥ హే విభో- ఓయిసర్వవ్యాపకుడా- హే శివ - ఓ మంగళస్వరూపుడా - హే
కపాలిన్- ఓయిబ్రహ్మకపాలమును చేతధరించియుండెడువాడా- సదా - ఎల్లప్పుడు
న్ను- మోహాటవ్యాం- మోహ- సంసారేచ్ఛయనియెడు- అటవ్యాం - అరణ్యమందు-
చరతి- సంచరించుచున్నది- యువతీనాం- స్త్రీలయొక్క- కుచగిరౌ- కుచ- స్తన
ములనియెడు- గిరౌ- పర్వతమందు- నటతి - నాట్యము చేయుచున్నది - ఆశాశా
ఖాసు- ఆశా- పుత్రదారాదులయందలిప్రేమయనియెడి- శాఖాసు- కొమ్మలయందు-
అటతి- తిరుగుచున్నది- ఝుడితి- శీఘ్రముగాను- అభితః- అంతటానున్న- స్వై
రం- యథాతథా- స్వేచ్ఛావిహారమునట్లుగాను - అటతి- సంచరించుచున్నది-
అత్యంతచపలం- అతిచంచలమైన- మే- నాయొక్క- హృదయకపిం- హృదయ-మ
నస్సనియెడు- కపిం- వానరుణ్ణి- దృఢం- దృఢముగాను- భక్త్యా - భక్తియనుత్రా
టిచేత- బధ్వా-కట్టివేసి- భవదధీనం- నీస్వాధీనమును- కురుష్వ-చేసుకొనుమా॥ *

తా॥ అనగా ఓయి ఎల్లజగత్తులయందున్ను నిండియున్నవాడా సుఖమునిచ్చు
వాడా బ్రహ్మకపాలము హస్తమందుధరించియున్నవాడా ఆదిమభిక్షుకుడా- నామ
నస్సనియెడువానరము ఎల్లప్పుడు స్త్రీలచనుగొండలయందు నాట్యము చేయుచున్నది
ఆలుబిడ్డలను కొమ్మలయందుతిరుగుచున్నది మోహారణ్యమందు సంచరించుచున్నది
ఈప్రకారము స్వేచ్ఛగాతిరిగెడినామనస్సనియెడివానరుణ్ణి దృఢముగ భక్తియనుత్రాటి
చేతబంధించి నీస్వాధీనపరచుకొనుమా అనిముఖ్యతాత్పర్యము॥ ౨౦

శ్లో॥ ధృతిస్తంభాధారాం దృఢగుణనిబద్ధాం సగమనాం వి
చిత్రాం పద్మాఢ్యాం ప్రతిదివససన్మార్గఘటితాం। స్మరారే మ
చ్చేతస్స్ఫుటపటకుటీం ప్రాప్య విశదాం జయస్వామిన్ శక్త్యా
సహ శివగణైస్సేవితవిభో॥ ౨౧

అ॥ ఏవం చిత్తస్య తదధీనతాం సంప్రార్థ్య ఇదానీం చేతసః కుటీత్వం రూపణేన తత్ర తద్వాసం ప్రార్థయతే॥ వ్యా॥ ధృతిస్తంభేతి - హే స్మరారే కామశత్రో అనేన జితసర్వవిషయత్వం శివస్య సూచ్యతే- భో స్వామిన్ వశీకృతసకలభువనగణ స్వైః నిజగణైః స్వస్వరూపవిమర్శద్భిః సేవిత ధ్యాత భో విభో సర్వవ్యాప్యస్థిత భో శివ అఖండానందస్వరూపపరమేశ్వర- ధృతిస్తంభాధారాం ధృతిః విషయనిత్యత్వావధారణం సైవ స్తంభః కుటీస్థిత్యాధారభూతమధ్యప్రదేశస్థదారువిశేషః- స ఏవ ఆధారం- ఆలంబనం యస్యాస్తాం దృఢగుణనిబద్ధాం దృఢైః బలవద్భిః గుణైః గుణకార్యభూతైః దేహాదిభిః నిబద్ధాం స్థాపితాం అన్యత్ర గుణైః రజ్జుభిః నిబద్ధాం పూర్వ్యోక్తాం సగమనాం గమనేన సహితాం విచిత్రాం వివిధదుర్వాసనావాసితామన్యత్ర నానావర్ణాం పద్మాఢ్యాం పద్మయా లక్ష్మ్యా ప్రాగ్ధనయా ఆఢ్యాం పూర్ణామన్యత్ర పద్మాకారచిత్రయుక్తాం ప్రతిదివససన్మార్గఘటితాం ప్రతిదివసం దివసే దివసే సతాం బ్రహ్మణః మార్గే అన్వేషణే ఘటితాం యోజితామన్యత్ర సన్మార్గే రాజమార్గసమీపే ఘటితాం కల్పితాం విశదాం నిర్మలాం మచ్చేతస్స్ఫుటపటకుటీం మచ్చేత ఏవ స్ఫుటపటకుటీ సుభివ్యక్తపటగృహం ప్రాప్య సంప్రవిశ్య - జయ సర్వోత్కర్షేణ వర్తస్వ - పంచకోశాతిరేకేణ ప్రకాశస్వేతి భావః - ఆదిమైః పంచభిర్విశేషణైః- స్వనిర్మసహితం చిత్తస్వరూపం పటకుటీచ ప్రతిపాద్యతే షష్ఠేన విశేషణేన బ్రహ్మాన్వేషణే చిత్తస్య యోజితత్వం విశదామిత్యేతదైకరూప్యేణ చిత్తపటకుట్యోరుభయత్రాన్వేతి- స్మరారే ఇత్యనేన శివస్య జితకామత్వం బోధ్యతే స్వామిన్నిత్యనేన సర్వస్వాతంత్ర్యం విభో ఇత్యనేన వ్యాపకస్వరూపతా శివేత్యనేనానందరూపతా - అతో హేతోః సర్వోత్కర్షేణ పరమశివ ప్రార్థనాయుజ్యతే చిత్తపక్షే సర్వాణి విశేషణాని లింగపరిణామేన యోజనీయాని॥ ౨౧

టీ॥ హే స్మరారే- ఓ మన్మథునకు శత్రువయినయీశ్వరుడా - హే స్వామిన్ సకలభువనములను స్వాధీనపరుచుకున్నవాడా- హే విభో- ఓయి సర్వమును వ్యాపించియున్నవాడా- భో శివ- ఓయి అఖండానందస్వరూపుడా- ధృతి- ధైర్యమనియెడు- స్తంభ- భారవాహకస్తంభము- ఆధారాం- ఆలంబనముగా గలిగినట్టిన్ని - దృఢగుణనిబద్ధాం- దృఢ- బలవంతములైనట్టి- గుణ- త్రిగుణకార్యభూతదేహాదులచేతను- నిబద్ధాం- కట్టబడ్డటువంటిన్ని- సగమనాం- గమనముతో కూడుకొనియున్నటువంటిన్ని- విచిత్రాం- నానావర్ణము నటువంటిన్ని- పద్మాఢ్యాం- పద్మాకారమయినటువంటిన్ని- లక్ష్మీయుక్తమయినటువంటిన్ని- ప్రతిదివససన్మార్గఘటితాం- ప్రతిదివస - ప్రతిదినమందున్ను- సన్మార్గ- బ్రహ్మవిచారమునందును- రాజమార్గమందున్ను- ఘటితాం- కూర్చ

బట్టువంటిన్ని - విశదాం - నిర్మలమయినట్టి - మచ్చేతస్స్ఫుటపటకుటీం - మత్-నామొక్క - చేతః - మనస్సనియెడు - స్ఫుట - వ్యక్తమయిన - పటకుటీం- గుడారును - శక్త్యాసహ - పార్వతీదేవితోకూడాను - ప్రాప్య - పొంది - జయ- సర్వోత్కృష్టుడవై యుండుము॥ *

తా॥ అనగా ఓయి మన్మథునికి శత్రువయినవాడా ఎల్లలోకములను స్వాధీనపఱచుకున్నవాడా ప్రమథగణములచేత సేవింపబడినవాడా ఆనందస్వరూపుడవయిన వాడా ఓయి పరమేశ్వరుడా ధైర్యమను స్తంభముగలదియు బలవంతములయిన సత్త్వాదిగుణములను త్రాళ్లఁ గట్టబడినదియు ఎల్లెడలదిరుగునదియు పెక్కురంగులుగలయదియు తామరపువ్వులవంటి చిత్తరువులుకుట్టియున్నట్టిదియు ఎల్లప్పుడు రాజులయిండ్లనుండునట్టిదియు నిర్మలమయినట్టిదియునైన నాచిత్తమను గుడారులో ప్రవేశించియుండవలెను అనిపలుకుటచేత నీవునామనంబనియెడు పటగృహము ప్రవేశించి శాశ్వతముగనుండుమని తాత్పర్యము॥ ౨౧

శ్లో॥ ప్రలోభాద్యైరర్థాహరణపర తంత్రో ధనిగృహే ప్ర
వేశోద్యుక్తస్సన్భ్రమతిబహుధాతస్కరపతే । ఇమంచేత
శ్చోరంకథమిహస హేశంకరవిభోతవాధీనంకృత్వామయిని
రపరాధేకురుకృపాం॥ ౨౨

అ॥ ప్రయత్నవిశేషేణ బ్రహ్మన్స్వేన ఘటితమపి చోరవత్ప్రలోభాదినార్థాహరణపరతంత్రంచిత్తమనహమానః తద్దోషపరిహారాయ- తస్యశివాయత్తతాం ప్రార్థయతే॥ వ్యా॥ ప్రలోభేతి॥ భోతస్కరపతే- తచ్చౌర్యం కుర్వంతీతితస్కరాః తద్బృహతోరితిసుట్- తలోపశ్చ- తేషాంపతిః కర్మవిశేషణేన ప్రవరస్తోమానివర్తకశ్చ తాదృశశంకర భక్తసుఖదాయక భో విభో ప్రలోభాద్యైః ప్రలోభనంధనికస్యమిథ్యాలాభప్రదర్శనేన తస్యమనోవశీకరణం - తదేవాద్యంయేషాంతైః దురపాయైః ధనికేప్రమత్తే తదర్థగ్రహణాభిప్రాయః ఋణరూపేణధనికదత్తస్య ధనస్య ప్రత్యర్పణావసరేతదాసాంత్వనాః ఏవమాదయఉపాయాః బహువచనేనాకృష్యంతే అర్థాహరణపరతంత్రః- అర్థంధనంతస్యాహరణమాకర్షణం-తస్మిన్ పరతంత్రః ఆసక్తః తద్విషయేజాగరూకఉత్సుకః-అయం చేతశ్చోరః చేతశ్చిత్తమేవచోరః తస్కరః సః ధనిగృహే ధనమస్యాస్తీతిధనీ తస్యగృహంగేహం తస్మిన్ ప్రవేశోద్యుక్తస్సన్ ప్రవేశః అంతర్గృహగమనం తదర్థముద్యుక్తస్సన్ ఉద్యోగీసన్ ప్రయత్నంకుర్వన్నిత్యర్థః- బహుధా అనేకధా ప్రకారార్థేధాచ్- భ్రమతి భ్రామ్యతి ఇమం ఈదృశపాపగుణవిశిష్టం చేతశ్చోరం చిత్తతస్కరమహమిత్యధ్యాహార్యం

కథంను మే- ఇభో దాసీంతవతే అధీనంస్వవశగం- కృత్వావిధాయ- నిరపరాధే నిరతః అపరాధః అగః యస్మాత్తస్మిన్ మయి మనోభిన్నత్వాత్తస్య నిరపరాధత్వమితి భావః- కృపాందయాం కురు కురుష్వ॥

టీక॥ హే తస్కరపతే - ఓయి భక్తిసులభుడవైన ఈశ్వరుడా - హే శంకర- ఓయి సుఖములను చేసేవాడా- హే విభో - ఓయి ప్రభువైనవాడా - ప్రలోభాద్యైః- ప్రలోభ- లోభగుణము -ఆద్యైః- మొదలుగాగలిగినటువంటి గుణముల చేతను- అర్థాహరణపరతంత్రః- అర్థ- ధనము యొక్క- హరణ- హరించడమందు- పరతంత్రః- ఆధీనుడయినటువంటి- అయం- ఈనా సంబంధమయిన- చేతశ్చోరః- చేతః - చిత్తమనియెడు- చోరః- తస్కరుడు- ధనిగృహే- ధని- అర్థవంతుని యొక్క- గృహే -ఇంటియందు- ప్రవేశోద్యుక్తస్సన్- ప్రవేశ- ప్రవేశించడమందు- ఉద్యుక్తస్సన్-ఉద్యుక్తుడయినవాడవుకొంచున్న - బహుధా - అనేకవిధములుగాను- భ్రమతి - తిరుగుచున్నాడు- ఇమం- ఈనా- మనస్సనియెడిచోరుణ్ణి- అహం-నేను-కథం-ఎట్లుగాను- సహే- ఓర్చెదను- ఇహ-ఇప్పుడు- తవ- నీకు- అధీనం- స్వాధీనుణ్ణిగాను- కృత్వా- చేసి- నిరపరాధే- అపరాధం లేనట్టిమయి- నాయందు-కృపాం- దయను-కురు-చేయుము,

తా॥ అనగా- ఓయి భక్తులకు సుఖము నిచ్చువాడా- ఓయి సర్వవ్యాపకుడా- అబద్ధములు పలికి ధనికుని యొక్క- మనస్సును స్వాధీనపరుచుకొనటయే- మొదలుగాగలిగిన- ఉపాయముల చేతను- ధనాఢ్యులందు- ఆసక్తుడయిన- నాచిత్తమనుచోరుణ్ణి- నేనెట్లోర్తునుగాన- ఆదాంగను- నీస్వాధీనపరుచుకొని - నిరపరాధియైన నాయందు- దయచేయుమాయని ముఖ్యతాత్పర్యము; ౨౨

శ్లో॥ కరోమి త్వత్పూజాం సపది సుఖదో మే భవ విభో విధిత్వం
విష్ణుత్వం దిశసి ఖలు తస్యాః ఫలమితి । పునశ్చ త్వాం ద్రష్టుం ది
వి భువి వహన్ పక్షిమృగతా మదృష్ట్వా తత్ఖేదం కథమిహ స
హే శంకర విభో॥ ౨౩

అ॥ విధిత్వవిష్ణుత్వాదికమపి శివపూజాయాః ఫలం దోషదగ్ధ నేనాస్వీకృత్య నిర్దోషం నిత్యసుఖం చ ప్రార్థయతే॥ వ్యా॥ కరోమీతి॥ భో విభో - అహంతు త్వత్పూజాం శివార్చనాదికం కరోమి- సపద్యవిలంబేనైవ భో శంకర - మే మహ్యం నిర్దోష నిత్యసుఖప్రదాతా- భవ- విధి- తస్యాః ప్ర జాయాః- విధిత్వం విధాతృత్వం - విష్ణుత్వం హరిత్వం వా ఫలమితి మత్వా దిశసి ఖలు దదాసి హి- పునశ్చ ఇత ఉత్తరస్మిన్ కాలే దివి భువి చ త్వాం ద్రష్టుం వీక్షితుం పక్షిమృగతాం పక్షితాం హంసభావం మృగతాం వరాహభావం వా వహన్ త్వామదృష్ట్వా తత్ఖేదం తదుఃఖం పక్షిభావమృగభావప్రయుక్తమదర్శనకృతం

శోకంచకథంనసహే - కథంతు మే పూర్వం కిలహరిబ్రహ్మాణౌ. నోన్యోన్యోత్కర్షనిష్కర్షా నిశ్చయేనవివదమానౌ తన్నిర్ణయాయపరమశివంశరణంగతౌసంతౌతద్దాస్యభూతత్వా దశిరోఙ్ఘ్రిదర్శనాయమృగపక్షిభావమవలంబ్య ప్రవృత్తౌతదదర్శనాదుభావపి రాభూతా వితిపురాణేప్రసిద్ధిః-శంభోఇతిపునర్వచనము దరార్థః,

టీక॥ హేవిభో- ఓయిప్రభువైన- ఈశ్వరుడా- అహంతు- నేనయితేను- త్వత్పూజాం- త్వత్-నీయొక్క- పూజాం-అర్చనము-కరోమి-చేయుచున్నాను-సదా- ఇప్పుడు-భోశంకర-ఓ సుఖకరుడవయినవాడా-మే-నాకొరకు-సుఖదః సుఖమును ఇచ్చేవాడవు- భవ- కస్యాః-కస్యాః ఆపూజకువిధిత్వంబ్రహ్మభావమున్ను విష్ణుత్వం-విష్ణుభావమున్నుఫలమితి- ఫలము-అని- దిశసిఖలుయిచ్చుచున్నావుగదా- పునశ్చ తిరిగిన్నీ దివి-ఆకాశమందున్న- భువిభూమియందున్న- త్వాం- నిన్ను - ద్రష్టుం - చూచెడుకొరకు- పక్షిమృగతాం- పక్షిహంసభావమున్ను- మృగతాం వరాహభావమున్ను-వహన్ వహించుచున్నవాడనై- అదృష్ట్వా- చూడక- తత్ఖేదం- తత్- ఆచూడకపోవడముచే తనయున-ఖేదం-దుఃఖమును-కథం- ఎట్లుగాను-సహే- వోర్చెదను,

తా॥ అనగా-ఓ సుఖకరుడవయిన-ఈశ్వరుడా-నేను నీపూజను చేయుచున్నాను నిత్యానందమగు సుఖమును ఇచ్చువాడవుగన్క ఆపూజచేయడమునకు ఫలములుగాను విధిత్వవిష్ణుత్వములనిచ్చుచున్నావుగదా ఇకమీద నూర్ధ్వలోకంబులేనంటియందును అధోలోకంబులేనంటియందును నిన్నుజూచుటకు-హంసరూప వరాహరూపంబులు దాల్చిదుసాలుగులోకములుద్రిమ్మరి నీశిరఃపాదములనుగనుంగొనజాలకయె-దుఃఖంబు నెనెట్లుసహింతునన్నటవలన- పూర్వమందు-బ్రహ్మవిష్ణులు నేనెక్కుడు- నేనెక్కుడని యొకరులో స్పర్ధజేసికొని రమశివుని జేరి తమతారతమ్యంబు నిర్ణయింపుడని ప్రార్థించిన యాసాంబమూర్తి విష్ణువు- తనపాదములనున్న- బ్రహ్మను తన శిరస్సునుంజూచి రమ్మని యాజ్ఞాపించిరి- విష్ణువరాహరూపంబున నధోలోకంబుల- నెంటిని-బ్రహ్మ హంసరూపంబున నూర్ధ్వలోకంబులనెడింటినిందిరిగ పాదంబులను-శిరంబునుగానలేక వ్యసనపడిరి- గాన- బ్రహ్మ-విష్ణులకందరాని- సాయుజ్యము క్రిందయి చేయుమాయని తాత్పర్యము. ౧౩

శ్లో॥ కదావా కైలాసేకనకమణిసౌధే సహగణై ర్వసన్ శంభోరగ్రేస్ఫుటఘటితమూర్ధాంజలిపుటః । విభో సాంబస్వామిన్ పరమశివపాహీతినిగదన్ విధాతౄణాంకల్పాన్ క్షణమివవినేష్యామిసుఖతః॥ ౧౪

అ॥ శుద్ధసాయుజ్యం సంప్రాప్య తదంతరంగసాధనభూతః సపరిజనసాంబసన్నిధివాసః కదాభవిష్యతీతి కాలవిలంబమసహమానో౽నుతపతి ॥ వ్యా॥ కదావేతి॥ కైలాసే పరమశివనివాసస్థానే తత్రత్రాస్తే కిలేతి చిరంతనప్రసిద్ధ్యా కిలాసః పరమేశ్వరః కైలాసస్యాయః కైలాసః తస్మిన్ కనకమణిసౌధే సువర్ణమణిప్రచురే సుధాలిప్తే సుధయాదగ్ధశర్కరాచూర్ణేన నిర్మితే ఉపరిగృహే గణైః సహప్రమథగణైః సహ శంభోః రగ్రే పరమశివ పురోభాగే వసన్ వాసం కుర్వన్ స్ఫుటఘటితమూర్ధాంజలిపుటస్సన్ అంజలిః పుటమివాంజలిపుటం మూర్ధ్న్యంజలిపుటం మూర్ధాంజలిపుటం స్ఫుటం వ్యక్తం ఘటితం యోజితం మూర్ధాంజలిపుటం యేన తథాభూతస్సన్ భో విభో భో సాంబ భో స్వామిన్ భో పరమశివ పాహి రక్ష ఇత్యేవం నిగదన్ ఉచ్చైరుద్ఘోషయన్ సుఖతః ఏవంభూతమవస్థానమహం లబ్ధ్వానితి సుఖానుభవాద్ధేతోః విధాతౄణాం బహూనాం బ్రహ్మణాం కల్పాన్ తత్తదవస్థితిసమయాన్ క్షణమివ క్షణకాలమివ కదా వా వినేష్యామి యాపయిష్యామి వసన్ శంభో మూర్ధస్ఫుటఘటితబద్ధాంజలిపుట ఇతి పాఠే త్వయమన్వయక్రమః శంభో ఇత్యస్య సంబుద్ధ్యంతత్వం బోధ్యం శం భో సుఖజనకభోః భో నానాకారతయా విద్యమానభో సాంబ అంబయా సహవర్తత ఇతి సాంబః తస్య సంబుద్ధిః భో స్వామిన్ సకలాధ్యక్ష భో పరమశివ నిగళితయానందరూప అహం కైలాసే గణైః సహప్రమథగణైః సహ తేషాం భక్తాగ్రగణ్యత్వాత్ శివసామీప్యనివాసయోగ్యత్వాచ్చ తత్తుల్య సామీప్యమోక్షానందం ప్రాప్యతీతి పదప్రయోజనం వసన్ సన్ పాహీతి నిగదన్ ఉచ్చరన్ సన్ మూర్ధ్ని స్ఫుటఘటితబద్ధాంజలిపుటః అంజలిః పుటమివ బద్ధం చ తత్ అంజలిపుటం చ మూర్ధ్ని శిరసి స్ఫుటం వ్యక్తం ఘటితం యోజితం బద్ధాంజలిపుటం యేన తథావిధస్సన్ నిమిషమివేతి పాఠే విధాతౄణాం కల్పాన్ స్థితిసమయాన్ కదా నేష్యామి యాపయిష్యామీత్యన్వయః వినేష్యామీతి పాఠే విపూర్వస్య నీఞ్ ధాతోః వినయార్థకత్వేన ప్రకృతానుపయోగాత్ నిమిషమివ నేష్యామీతి పాఠాంతరం సాధుత్వేన స్వీకృతం॥ ❀

టీ॥ కైలాసే-శివనివాసస్థానమైన కైలాసపర్వతమందు- కనకమణిసౌధే- కనక- సువర్ణవికారమైన- మణి- రత్నస్థగితమైనట్టి- సౌధే- మేడయందు- గణైస్సహ- ప్రమథగణములతోడను- శంభోః- ఈశ్వరునియొక్క- అగ్రే- ముందరిపార్శ్వమునందు- వసన్- ఉంటున్నవాడనై- స్ఫుటఘటితమూర్ధాంజలిపుటస్సన్- స్ఫుట- వ్యక్తమయినట్టిన్ని- ఘటిత- కూర్చబడ్డటువంటి- మూర్ధ- శిరస్సునందలి- అంజలిపుటస్సన్- అంజలిబంధముగలిగినవాడనవుచున్న- హే విభో- ఓయి సాంబశివప్రభో- భో స్వామిన్- ఓయి ఈశ్వరుడా- పాహి- రక్షించుమా- ఇతి- యీప్రకారముగాను- నిగదన్- పలు

చుచున్నవాడనై - సుఖతః - ఆసుఖానుభవంవల్లనుండి - విధాతౄణాం - బ్రహ్మలయొక్క - కల్పాన్ - కల్పములను - క్షణమివ - క్షణకాలమువలెను - కదా - ఎప్పుడు - వినేష్యామి - గడపబోతున్నాను.

*

తా॥ అనగా శివనివాసస్థానమైన కైలాసపర్వతమందు సువర్ణమణిమయ బగుమేడయందు ప్రమథగణములతోగూడి సాంబమూర్తియొక్క ముందరిపార్శ్వమందు అంజలిబద్ధుడనై ఓయి ఈశ్వరుడా రక్షించుమాయని పలుకుచున్న ఆసుఖానుభవహేతువువల్ల అనేకబ్రహ్మకల్పములను క్షణమాత్రకాలముగను ఎప్పుడు గడపబోవుచున్నానని ముఖ్యతాత్పర్యము॥ ౨౪

శ్లో॥ స్తవైర్బ్రహ్మాదీనాంజయజయవచోభిర్నియమినాం
గణానాం కేళీభిర్మదకలమహోక్షస్యకకుది । స్థితంనీలగ్రీ
వంత్రిణయనముమాశ్లిష్టవపుషం కదాత్వాంపశ్యేయం కర
ధృతమృగంఖండపరశుమ్॥ ౨౫

అ॥ ప్రకారాంతరేణావస్థితం తమేవ స్తౌతి ॥ వ్యా॥ బ్రహ్మాదీనాం బ్రహ్మావాదిశ్యేషాం తేషాం సర్వేషాం దేవానామిత్యర్థః స్తవైః స్తోత్రైః స్తుతిగ్రంథైః స్తుతం నియమినాం వేదోక్తనియమపరిపాలకానామృషీణాం జయజయవచోభిః జయజయేతిశబ్దైః ప్రోత్సాహితం గణానాం నందిభృంగిచండీశ్వరాది ప్రమథగణానాం కేళీభిః తౌర్యత్రికాదివిలాసైః ప్రమోదితం మదకలమహోక్షస్య మదేన హర్షాతిశయేన కలః మధురః మహాంశ్చాసావుక్షా చ మదకలమహోక్షః అనడుత్ తస్య కకుది పింజాకారమాంసోపం పృష్ఠస్థానే యావత్ స్థితమాసీనం నీలగ్రీవం నీలా గ్రీవా కంధరా యస్య తం నీలగ్రీవం త్రిణయనం త్రీణి నయనాని యస్య తం ఉమాశ్లిష్టవపుషం ఉమయా పార్వత్యా ఆశ్లిష్టమాలింగితం వపుః దేహః యస్య తం కరధృతమృగం కరేణ ధృతః గృహీతః మృగః కురంగో యేన తం ఖండపరశుం ఖండః అర్ధితః పరశుః కుఠారో యస్య తం ఏతాదృశగుణవిశిష్టం త్వామహం కదా కస్మిన్ కాలే పశ్యేయం సాక్షాత్కుర్యామిత్యర్థః॥

టీ॥ బ్రహ్మాదీనాం - బ్రహ్మ - బ్రహ్మదేవుడు - ఆదీనాం - మొదలుగాగలిగినదేవతులయొక్క - స్తవైః - స్తోత్రములచేతనున్న - నియమినాం - వేదోక్తనియమపరిపాలకులయిన ఋషులయొక్క - జయజయ - సర్వోత్కృష్టుడవుగమ్మనియెడు - వచోభిః - వాక్యములచేతనున్న - గణానాం - భృంగీశ్వరుడు మొదలైనప్రమథగణములయొక్క - కేళీభిః - నృత్తగీతాదివిలాసములచేతనున్న - మోదితం - సంతోషమునుబొందిన

నటువంటినిన్ను- మదకలమహోక్షస్య- మద- మదంచేతను- కల- అవ్యక్తమధురస్వరము గలిగినట్టిన్ని- మహత్- గొప్పదైనట్టి- ఉక్షస్య- నందీశ్వరుడియొక్క- కకుది- మూపురమందు- స్థితం- ఉన్నటువంటిన్ని- నీలగ్రీవం నీల- నల్లనైనట్టి- గ్రీవం- కంఠమును గలిగినట్టిన్ని- త్రినయనం- త్రి- మూడైనటి- నయనం- నేత్రములు గలిగినట్టిన్ని- ఉమాశ్లిష్టవపుషం- ఉమా- పార్వతీదేవిచేతను- ఆశ్లిష్ట- ఆలింగనము చేయబడ్డ- వపుషం- దేహము గలిగినటిన్ని- కరధృతమృగం- కర- హస్తముచేతను- ధృత- ధరింపబడ్డటువంటి- మృగ - లేడిగలిగినటిన్ని- ఖండపరశుం- ఖండ- తునకలైనటువంటి పరశుం గండగొడ్డలిగలిగినట్టి- త్వాం- నిన్ను- అహం- నేను- కదా- ఎప్పుడు- పశ్యేయం- చూచెదను.

తా॥ అనగా బ్రహ్మాదిదేవతలచేత స్తోత్రముచేయబడుచున్న ఋషులయొక్క జయజయశబ్దములవిటున్న వృషభవాహనమునెక్కినట్టిన్ని మూడుకన్నులుగలిగినట్టిన్ని హస్తమందు లేడిని ధరించినట్టిన్ని ఖండమైన గండగొడ్డలిగలిగినట్టిన్ని పార్వతీదేవిచేత నాలింగనము చేయబడుచున్నట్టి నిన్ను నేనెప్పుడు చూచెదనని తాత్పర్యము॥ ౨౫

శ్లో॥ కదా వా త్వాం దృష్ట్వా గిరిశ తవ భవ్యాంఘ్రియుగళం గృ
హీత్వా హస్తాభ్యాం శిరసి నయనే వక్షసి వహన్। సమాశ్లి
ష్యాఘ్రాయ స్ఫుటజలజగంధాన్ పరిమళానలభ్యాం బ్రహ్మా
ద్యైర్ముదమనుభవిష్యామి హృదయే॥ ౨౬

అ॥ తమేవ పరమేశ్వరం భంగ్యంతరేణ ప్రార్థయతే॥ వ్యా॥ హే గిరీశ గిరౌ శయాన త్వాం భవంతం దృష్ట్వా తవ భవ్యాంఘ్రియుగళం క్షేమంకరపాదద్వయం హస్తాభ్యాం గృహీత్వా ధృత్వా శిరసి మూర్ధ్ని నయనే నేత్రే వక్షసి ఉరసి చ వహన్ సజ్జయన్నహం సమాశ్లిష్య ఆలింగ్య స్ఫుటజలజగంధాన్ స్ఫుటాని వికసితాని జలజాని పద్మాని స్ఫుటజలజాని తేషాం గంధ ఇవ గంధో యేషాం తాన్ పరిమళాన్ విమర్దోద్గంధానాఘ్రాయ ఘ్రాణేంద్రియేణానుభూయ బ్రహ్మాద్యైః బ్రహ్మాదిభిర్దైవైరలబ్ధాం లబ్ధుమశక్యాం ముదం ప్రీతిం హృదయే మనసి కదా కస్మిన్కాలే అనుభవిష్యామి సాక్షాత్కరిష్యామి తాత్పర్యం స్పష్టం॥

టీ॥ హే గిరీశ- ఓయి పర్వతమందు శయనించియుండెడు శివుడా- త్వాం- నిన్ను దృష్ట్వా- చూచి- తవ- నీయొక్క- భవ్యాంఘ్రియుగళం- భవ్య- క్షేమంకరమైన- అంఘ్రియుగళం- పాదద్వయమును- హస్తాభ్యాం- చేతులచేతను- గృహీత్వా- ధరించి- శిరసి- తలయందున్ను- నయనే- నేత్రములయందున్ను- వక్షసి- రొమ్మునయందున్ను- వహన్- వహించుచున్నవాడనై- సమాశ్లిష్య- ఆలింగనము చేసి- స్ఫుటజలజగంధాన్ స్ఫుట- వికసించినటువంటి- జలజ- కమలములయొక్క- గంధాన్- గంధములు గలిగి

నటుఁకంటి- పరిమళాన్- జనమనోహరపరిమళములను- ఆఘ్రాయ- ఆఘ్రాణించి- బ్రహ్మాద్యైః- బ్రహ్మమొదలుగాగల దేవతలచేతను- అలభ్యాం- పొందనశక్యముగానట్టి- ముదం- సంతోషమును- హృదయే- మనస్సునందు- కదా- ఎప్పుడు- అనుభవిష్యామి- అనుభవించబోతున్నాను॥ *

తా॥ అనగా ఓయిసర్వతమందుశయనించియుండెడు- శివుడా- నిన్నుజూచి నీయొక్క- శ్రేష్ఠతరమయినపాదయుగళమును- హస్తములచేగ్రహించి- శిరస్సునందున్ను- నేత్రములయందున్ను- రొమ్మునయందున్ను- వహించుచున్నవాడనై - ఆలింగనము చేసుకున్నవాడనై - కమలగంధాఘ్రాణంబుజేసి బ్రహ్మాదులకున్ను పొందనశక్యముగానిసంతోషమునునెప్పుడుఅనుభవించబోతున్నానని ముఖ్యతాత్పర్యము. ౨౯

శ్లో॥ కరస్థే హేమాద్రౌ గిరిశ నికటస్థే ధనపతౌ గృహస్థే స్వ
ర్భూజామరసురభిచింతామణిగణే। శిరస్థే శీతాంశౌ చరణయు
గళస్థేఖిలశుభే కమర్థం దాస్యేహం భవతు భవదర్థం మమ మనః॥

అ॥ వక్ష్యమాణరీత్యా పరమేశ్వర ముద్దిశ్య సిద్ధత్వేన హేతునా దాతవ్యవస్తూనామభావాత్ స్వమనసః తదధీనతాం ప్రార్థయతే॥ వ్యా॥ భో గిరీశ శివ హేమాద్రౌ స్వర్ణాచలగిరౌ కరస్థే కరతలస్థే ఇతి తత్కరాగ్రస్థత్వాచ్చ మేరుకోదండత్వాదితి భావః ధనపతౌ రాజరాజే నికటస్థే సమీపస్థే సతి సమీపస్థత్వం చ తస్య తత్సఖిత్వాదితి భావః - స్వర్భూజామరసురభిచింతామణిగణే- స్వర్భూజాః అమరతరవః అమరసురభిః- కామధేనుః- చింతామణయః- చింతితార్థప్రదానోమణయః తేషాంగణః సమూహః తస్మిన్ గృహస్థే ఇతి ఈశ్వరస్యానంతశక్తిత్వాత్తేషాం తద్వశ్యతయైవ తద్గృహస్థత్వం సంభవతీతి భావః- శీతాంశౌ చంద్రే శిరస్థే శిరస్సి స్థితే సతి చంద్రశేఖరత్వాత్ శిరస్థే ఇతి భావః- అఖిలశుభే అఖండమంగళే చరణయుగళస్థే సతి పాదద్వంద్వగతే సతి తచ్చరణానాం సర్వమంగళత్వాదితి భావః- పూర్వోక్తేభ్యో పి తుభ్యం కేనాపి వస్తూపచారేణ తవ ప్రయోజనాభావాత్- కంచిద్వ్యవహారార్థం సదార్థం భవత్తోషకమహం దాస్యే దాస్యామి అతోపి తోషః మమ మనః త్వదర్థం త్వదర్థం భవతు భూయాత్ సర్వార్థసిద్ధత్వేనైవ రానపేక్షమాణాత్తోషః తవ కర్తవ్యముపచారమన్యత్ అహం కేవలం మనస్త్వదాయత్తతాం ప్రార్థయామితి భావః॥

టీక॥ భోగిరీశ- ఓయిసర్వతమునందు శయనించియుండెడు యీశ్వరుడా- హేమాద్రౌ- మేరుపర్వతము- కరస్థేసతి- హస్తతలము నందుంచుచుండగా- ధనపతౌ- కుబేరుడు- నికటస్థేసతి- సమీపమునందుండుచుండగా- స్వర్భూజామరసురభి చింతా

మణిగణే- స్వర్భూజ- కల్పవృక్షములగొనుకూడనున్న- అమరసురభి- కామధేనువును కూడనున్న- చింతామణి- చింతామణియను- రత్నముగొనుకూడనున్న- గణే- సమూహము- గృహస్థేసతి- ఇంటియందుండగానున్న శీతాంశౌ- చంద్రుడు- శిరస్థేసతి- శిరస్సునందుండగానున్న- అఖిలశుభే- అఖిల- సకలమయిన- శుభే- శుభములు- చరణయుగ్మస్థేసతి- చరణపాదములయొక్క- యుగ్మేసతి- ద్వంద్వమందుండగానున్న- కం- ఏమి- అర్థం- నీకుయిష్టమయినపదార్థమును- అహం- నేను- దాస్యే- ఇవ్వబోవుచున్నాను- మమ- నాయొక్క- మనః- మనస్సు- భవదర్థం- నీకొరకు- భవతు- అగుగాక.

తా॥ ఓయికైలాసపర్వతమునందు నివసించియుండెడుశివుడా- మేరుపర్వతము హస్తమునందున్న కుబేరుడు సమీపమునందున్న- కల్పవృక్షకామధేను చింతామణులుగృహమునందున్న- చంద్రుడు శిరస్సునందున్న సకలశుభములుపాదములయందుండగా- యేపదార్థమును నేనియ్యబోతున్నాను- నామనస్సు యెల్లప్పుడు నీపూజయందాసక్తిగలిగియుండుగాకయనిముఖ్యతాత్పర్యము; ౨౭

శ్లో॥ సారూప్యంతవపూజనేశివమహాదేవేతిసంకీర్తనే। సా
మీప్యంశివభక్తిధుర్యజనతాసాంగత్యసంభాషణే॥ సాలో
క్యంచచరాచరాత్మకతనుధ్యానేభవానీపతే సాయుజ్యమ్మ
మసిద్ధమత్రభవతిస్వామిన్కృతార్థోఽస్మ్యహం॥ ౨౮

అ॥ వక్ష్యమాణహేతుభిర్వక్ష్యమాణఫలసిద్ధేరాత్మనః కృతార్థతాం స్తౌతి॥

వ్యా॥సారూప్యమితి॥ భోస్వామిన్ సర్వాధ్యక్ష- తవ పూజనే క్రియమాణే సతి సారూప్యం సరూపతాసిద్ధిర్భవతి భోశివ మహాదేవ- ఇతి దేవసంకీర్తనే కృతే సతి తవ సామీప్యం సమీపవర్తిత్వం సిద్ధం భవతి- సాంగత్యం సంగతస్య భావః సాంగత్యం మేఘాదికరణవర్తిత్వం చ- సంభాషణం సమ్యగాలాపః తయోర్ద్వంద్వః సాంగత్యసంభాషణే శివేభక్తిశ్శివభక్తిః సైవ ధూః భారః శివభక్తిధూః తాం వహతీతి శివభక్తిధుర్యాః జనానాం సమూహో జనతా సాచ- సాచ- శివభక్తిధుర్యజనతా తస్యాః సాంగత్యసంభాషణే కృతే సతి సాలోక్యం సమానాలోకో యస్య సలోకస్తస్య భావః సాలోక్యం సమానలోకవర్తిత్వమిత్యర్థః తత్సిద్ధం భవతి భో భవానీపతే భవస్యపత్నీ భవానీతియోగరూఢోర్థః సవిశేషితః- అన్యోన్యాశ్రయదోషప్రసంగాత్- కింతురూఢ్యాఽంబికా- అర్థః తస్యాః పతిః భవానీపతిః తస్యసంబుద్ధిః భో భవానీపతే తవ చరాచరాత్మకతనుధ్యానే స్థావరజంగమలక్షణమూర్తిధ్యానే కృతే సత్యత్రాస్మిన్ జన్మని మమ సాయుజ్యం ఇతి సయుక్ తస్య భావః సాయుజ్యం తచ్చసిద్ధంభవత్యతోఽహం కృతార్థోఽస్మి కృతః ప్రాప్తః అర్థః లాభో యస్య సోఽస్మి భవామి॥

టీ॥ హేస్వామిన్- ఓసర్వమునకున్న- అధ్యక్షుడైనవాడా- తవ- నీయొక్క- పూజనేసతి- పూజచేయుచుండగాను- సారూప్యం- సమానరూపత్వము- భవతి- అవుచున్నది- మహాదేవఇతిసంకీర్తనేసతి- మహాదేవఇతి- మహాదేవుడని- సంకీర్తనేసతి- కీర్తనసేయుచుండగాను- సామీప్యం- సమీపమందుండుట- భవతి- అగుచున్నది- శివభక్తిధుర్యజనతాసాంగత్యసంభాషణేసతి- శివ- యీశ్వరునియొక్క- భక్తి-భక్తియొక్క- ధుర్య- భారవాహకములైన- జనతా- మనుష్యసమూహముయొక్క- సాంగత్య- కూడికొని- సంభాషణేసతి- మాట్లాడడమూచుండగాను- సాలోక్యం- సమానలోకంబుగలుగుటయును- భవతి- అవుచున్నది- హేభవానీపతే- ఓయిపార్వతీదేవికిపెనిమిటియైనయీశ్వరుడా- చరాచరాత్మకతనుధ్యానేసతి- చరాచరాత్మక- స్థావరజంగమాత్మకములైనట్టి- తను- నీస్వరూపముయొక్క- ధ్యానేసతి- ధ్యానముసేయబడుచుండగాను- మమ- నాకు- అత్ర- యీజన్మమందు- సాయుజ్యం- సాయుజ్యముక్తి- సిద్ధం- సిద్ధమైనది- భవతి- అవుచున్నది- అతః- అందువల్లనుంచిన్ని- అహం నేను- కృతార్థః- కృతార్థుడైనవాడను- అస్మి- అవుచున్నాను॥

తా॥ ఓయిసాంబశివుడా నీపూజసేయుచుండగా నాకునీతోసమానమైనరూపమున్ను నీనామస్మరణసేయుచుండ నీలోకనివాసమున్ను నీభక్తజనసమూహముతోడ శివకథాసంభాషణమూచుండగాను నీసాన్నిధ్యనివాసమును స్థావరజంగమాత్మకమైన నీదివ్యమంగళవిగ్రహధ్యానముసేయ నీజన్మమందే నాకుసాయుజ్యమున్ను కలుగుచున్నది అనినట్లుపలుకుటవలన- నీపూజయు॥నీనామస్మరణంబును- నీభక్తులతోడిసహవాసంబును నీమూర్తిధ్యానంబును నీజన్మమందునకు సాలోక్య సామీప్య సారూప్య సాయుజ్యముక్తులనిచ్చుచున్నవనిముఖ్యతాత్పర్యము॥ ౨౯

త్వత్పాదాంబుజమర్చయామిపరమం త్వాంచింతయామ్యన్వహం త్వామీశంశరణం వ్రజామి వచసా త్వామేవయాచేవిభో। వీక్షాంమేదిశచాక్షుషీంసకరుణాం దివ్యైశ్చిరంప్రార్థితాంశంభోలోకగురోమదీయమనసస్సౌఖ్యోపదేశంకురు॥

అ॥ పునఃప్రకారాంతరేణతత్ప్రార్థయతే॥ త్వత్పాదేతి॥ హేవిభో విధనప్రకారేణభవతీతి విభుస్తస్యసంబుద్ధిః సకలభువనవ్యాపకేత్యర్థః- పరమం సర్వోత్కృష్టం త్వత్పాదాంబుజంతవపాదః అంబుజమివేత్యుపమితసమాసస్తదర్చయామి పూజయామ్యర్చయామి కాయికత్వాద్ధస్తాదిభిః పూజయామీతిఫలితోర్థః- అన్వహందినేదినే త్వామేతాదృశంభక్తపరాధీనం చింతయామిధ్యాయామ్యేవం పూజానంతరధ్యానంకృత్వానంతరమ్ శరణంయాచతె ఈశం జగత్కర్తారం త్వాం శరణం జననమరణ

భయనివారకంప్రజామిప్రపద్యే- వచసావాగింద్రియేణత్వామేవ- ఏవకారేణ తదితరేహాంయాచ్నాకర్తృత్వంవ్యావర్త్యతే ఇష్టంధాతోర్ద్వికర్మకత్వాదిష్టమిత్యధ్యాహార్యంయాచె ప్రార్థనాయేతదిష్టంకిమితిచేదాహ- దివ్యైర్దేవతానమూహైః హేశంభోసుఖజనకలోక గురోలోకానాం భక్తజనానాంగురోరహస్యార్థప్రకాశకమేవహ్యాందివ్యైర్గివిధవైర్దేవైశ్చిరంచిరకాలాత్ప్రార్థితాం సకరుణాం కరుణా సహితామతిప్రీత్యాసహవర్తతే ఇతి సకరుణాంతాంచాక్షుషీంచక్షుస్సంబంధినీంకటాక్షవీక్షణరూపాం- దిశదేహి- సుఖమేవసౌఖ్యంస్వార్థేతద్ధితః సుఖస్వరూపంబ్రహ్మతస్యోపదేశంకుర్వాత్మనః బ్రహ్మతాదాత్మ్యబోధనం కుర్వీత్యభిప్రాయః- మదీయమనసఃమమసంబంధిమానసస్యసౌఖ్యోపదేశంకురుకురుష్వవిషయసుఖస్యానిత్యత్వేనదుఃఖోత్తరత్వేనచతదుపేక్ష్యసౌఖ్యంబ్రహ్మేతిబ్రహ్మపర్యంతానుధావనంకృతమితిధ్యేయం॥

టీక ॥ హేవిభో- ఓయిసర్వవ్యాపకుడవైనయీశ్వరుడా-పరమం- సర్వోత్కృష్టమయిన- త్వత్పాదాబ్జం- త్వత్- నీయొక్క - పాదాబ్జం - పాదకమలమును-అర్చయామి- పూజసేయుచున్నాను- అన్వహం- ప్రతిదినమందున్ను- త్వాం - భక్తపరాధీనుడవైననిన్ను- చింతయామి - తలంచుచున్నాను - ఈశం- జగత్కర్తవైననిన్ను- శరణం- జననమరణ నివారకునిగాను- వ్రజామి- పొందుచున్నాను-వచసా-వాక్కుచేత- త్వాం- నిన్ను- ఇష్టం- కోరికెను- యాచె- యాచించుచున్నాను- దివ్యైః-దేవతలచేతను - చిరం - తడవుగాను- ప్రార్థితాం- ప్రార్థింపబడ్డట్టిన్ని- సకరుణాం- కరుణతోగూడుకొన్నట్టిన్ని- చాక్షుషీం- నేత్రసంబంధమయినట్టి- వీక్షాం- కటాక్షవీక్షణమును- దిశ- ఇమ్ము- హేశంభో- ఓయిసుఖకరుడా- హే లోకగురో- ఓయిసకలలోకములకున్ను-నియామకుడవైనవాడా-మదీయమనసః-మదీయ-నాసంబంధమయిన-మనసః- మనస్సుకు-సౌఖ్యోపదేశం-సుఖకరమగుబ్రహ్మోపదేశమును-కురు - చేయుమా॥

తా॥ అనగా- ఓయిసర్వవ్యాపకుడైనయీశ్వరుడా-నీపాదార్చనమునుచేయుచున్నాను- ప్రతిదివసమందున్ను- భక్తపరాధీనుడవైననిన్నుదలంచుచున్నాను-జననమరణ- భయనివారకుడవైన- నిన్నుబొందుచున్నాను- దేవతలచేతవుగాప్రార్థింపబడునట్టి- నీకటాక్షవీక్షణమునిచ్చి నాసంబంధమగు మనస్సుకు సౌఖ్యకరమయినబ్రహ్మోపదేశమునుచేయుమాయనుట;

శ్లో॥ వస్త్రోద్ధూతవిధౌ సహస్రకరతా పుష్పార్చనే విష్ణుతా
గంధేగంధవహాత్మతాన్నపచనేబర్హిర్ముఖాధ్యక్షతా। పా
త్రేకాంచనగర్భతాస్తిమయిచెద్బాలేందుచూడామణేశుశ్రూ
షాంకరవాణితేపశుపతేస్వామిన్త్రిలోకీగురో॥ ౩౦

అ॥ ఈదృశ [illegible] హం శ్రమహాం [illegible] ప్రథమామీత్యాహ॥

వ్యా॥ వ స్త్రీ [illegible] చంద్రశేఖర [illegible] పశూనాంసం

సారబద్ధానాం [illegible] సర్వశరీరాన్తః [illegible] దృష్టిః

[illegible] త్రిలోకీగురో [illegible] శకత్రిపురమత్యలీయ సంబుద్ధి

[illegible] విమోచక

[illegible] శ్రమాంత

[illegible] విధానే [illegible]

[illegible] వ్యాపకః [illegible]

పరమేశ్వర [illegible] సంభావనం

[illegible] గంధేగంధో [illegible] గంధవ

[illegible] వాంయూవిద్యమానత్వాత్

[illegible] బహిః [illegible]

[illegible] చేత్తన [illegible]

[illegible] బ్రహ్మత్వ [illegible]

[illegible]॥

టీ॥ [illegible] చంద్రశేఖరుడ - [illegible]

సారబ [illegible] కున్న - అద్వయుడవై [illegible]

త్రిలోకీ [illegible] వస్త్రీ [illegible]

[illegible] నేయుచేతులు కలుగుటయును -

[illegible] పుష్పార్చన - పుష్ప - పుష్పములచేతను -

[illegible] మున్న - సర్వవ్యాపకత్వమున్న - మయి

[illegible] గంధే గంధో [illegible]

[illegible] గినట్టాయెనా - అన్న [illegible]

[illegible] భాగ్యఘతా [illegible]

[illegible] మనా - పాత్రోపచారమం

[illegible] అస్తిచేత్ - కలిగినట్టాయెనా -

[illegible] చేయుచున్నాను;

తా॥ అనగా లేత చంద్రుని శిరస్సునందు ధరించినవాడవున్న సంసారబద్ధులు

గాని [illegible] నవాడవున్న ముల్లోకములకు

ప్రతిపదటీకా[illegible]సహిత[illegible]లక్షణార్థ.

గుణ[illegible]నై నయీశ్వరుడా నా[illegible] సూ[illegible] [illegible] వాయు
భావమున్న ఇ ప్రభావ[illegible] [illegible] కలిగి[illegible]యెన్నా వ [illegible]
వ్యవహారవిధులను తెలి[illegible] [illegible]॥

శ్లో॥ నా[illegible] [illegible] [illegible] లప
[illegible] [illegible] [illegible]షమ్।
సర్వాన్[illegible] [illegible]
[illegible] [illegible]॥ 30

అ॥ పరమేశ్వరనిర్గుణసర్వా[illegible] [illegible]॥ నా[illegible]॥ నేతి॥
[illegible] ఏవం సంబోధన [illegible] [illegible] కుక్షిగతా
ను[illegible] చరాచరగణా[illegible] స్థావర[illegible] [illegible]స్థితాంశ్చ [illegible]
[illegible]తుం నిశ్చయా[illegible] [illegible] [illegible]
అతిజ్వాలాకరమత్యంత[illegible] [illegible] సర్వాము[illegible]
[illegible] యథాతథా [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] నమస[illegible] దశదిశ[illegible] ఏకదేశవి[illegible] నివృత్త
[illegible] యథాభ[illegible] [illegible] స[illegible]
[illegible] [illegible]తం చేత్యర్థః [illegible] అవ్య[illegible] ర్థాన్వ
[illegible] పరమాత్మ [illegible] [illegible]
లం [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] గణము [illegible] [illegible]। *

టీ [illegible] [illegible] నయీశ్వరుడా
కుక్షిగతా[illegible] [illegible] చరా[illegible] [illegible] స్థావర[illegible] [illegible]ములను
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible]ములనున్న
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible]నీచే
తను- అతిజ్వాలాకర[illegible] [illegible] యుచున్న[illegible] [illegible] భయమును చే
యుచున్నట్టి- [illegible] [illegible] సర్వా[illegible] [illegible] యథాతథా-
సర్వ- సకలమైన- అమ[illegible] [illegible] [illegible] [illegible]గముగ
ను- [illegible] యథాతథా-[illegible] [illegible]-ఉంచబడ్డది
గనుకనే- [illegible]-భక్షి[illegible]-[illegible] [illegible]
కం-ఒక్కటైనట్టి-ఇదం-ఈ- [illegible] [illegible]-నా[illegible]॥

తా॥ అనగా[illegible] బ్రహ్మ[illegible] [illegible] [illegible]యుంచున్నట్టి[illegible]

బాహ్యమందున్నట్టిన్ని స్థావరజంగమాత్మకములయిన ప్రపంచములను రక్షించెడుకొరకు రూపించుచున్నావుగనుకనే నీచేతను మిక్కిలిమంటను బుట్టించుచున్నట్టిన్ని భయజనకమైనట్టి విషము సకలదేవతలు పారివెళ్లిపోవడము నేరోగమునకు మందౌనట్టుగాను కంఠమందుంచబడినది భక్షించబడ్డదియుగాదు వెళ్లగ్రక్కబడ్డదియుగాదు యొక్కటియైన యీయుపకారము చాలదాయనిముఖ్యతాత్పర్యము॥ ౩౧

జ్వాలోగ్రస్సకలామరాతిభయదః క్ష్వేళః కథంవాత్వయా దృ
ష్టః కించ కరే ధృతః కరతలే కింపక్వజంబూఫలమ్। జిహ్వాయాం
నిహితశ్చ సిద్ధఘుటికా వా కంఠదేశే భృతః కింతే నీలమణిర్విభూ
షణమయం శంభో మహాత్మన్వద॥ ౩౨

అ॥ పరమశివపరిగృహీతంవిషం భ్రాంతివికల్ప్యైస్స్తౌతి॥ వ్యా॥ జ్వాలేతి॥ భో మహాత్మన్ అపరిచ్ఛిన్నస్వరూపసర్వజ్ఞేతియావత్- జ్వాలోగ్రః జ్వాలాభిస్సర్వతోవ్యాపినీభిః కీలాభిః- వహ్నేర్ద్వయోర్జ్వాలకీలావిత్యమరః॥ క్ష్వేళస్యాపివహ్ని తుల్యత్వాజ్జ్వాలానాంగౌణ్యావృత్త్యాతద్ధర్మత్వోపపత్తిః- ఉగ్రః అసహ్యః సకలామరాతిభయదస్సకలదేవతాతిభయంకరః- క్ష్వేళః త్వయా కథంవాదృష్టః కించ- కరేచధృతః గృహీతః కరతలేనిహితశ్చ- అతః పక్వజంబూఫలంకిం నఏవ క్ష్వేళః జిహ్వాయాంనిహితశ్చ-అతస్సిద్ధఘుటికా వా సకలసిద్ధికారిణీఘుటికా ఔషధగోళకం వా కంఠదేశే భృతశ్చ-అతోయం తే భూషణం నీలమణిః కింవద బ్రూహి కింవాశబ్దా సర్వత్రప్రశ్నార్థకౌ స్పష్టార్థోయం॥ *

టీ॥ భోమహాత్మ- ఓస్వామిసర్వజ్ఞుడవయినఈశ్వరుడా- జ్వాలోగ్రః- జ్వాలా- మంటచేతను- ఉగ్రః- ఓర్వగూడనటువంటిన్ని- సకలామరాతిభయదః- సకల-సమస్తమయినట్టి- అమర-దేవతలకు-అతిభయదః- మిక్కిలిభయంకరమయినట్టి- క్ష్వేళః- విషము- త్వయా- నీచేతను- కథంవా- ఎట్టుగాను- దృష్టః- చూడబడ్డది- కించ- ఇంతేకాదు- కరేచ- హస్తమందున్ను- ధృతః- ధరించబడ్డది- అతః-అందువల్లనుంచిన్ని- పక్వజంబూఫలంకిం- పరిపక్వమయిన నేరేడుపండా ఏమి-జిహ్వాయాం- నాలుకయందు- నిహితశ్చ- ఉండబడ్డది- అతః- అందువల్లనుంచిన్ని- సిద్ధఘుటికావా- సకలసిద్ధికారియయినఅవుషధఘుటికా ఏమి- కంఠదేశే- కంఠప్రదేశమందు- భృతశ్చ- భరించబడ్డదిన్నిఆయను- అతః- అందువల్లనుంచిన్ని- తే- నీకు- అయం- ఈవిషఘుటిక- భూషణం- భూషణరూపమైన- నీలమణిః కిం- నీలరత్నమా ఏమి- వద- చెప్పుమా॥ *

తా॥ అనగా ఓస్వామిసర్వజ్ఞుడవయిన యీశ్వరుడా మంటలచేతమిక్కిలియుగ్రమయినట్టిదియు సకలదేవతలకు భయంకరమయినట్టిదియు నయినవిషము నీచేతఎట్టులచూడబడెను ఇంతేకాక హస్తమందుఎట్టుధరించబడెను అందువలనపరిపక్వమయిన

నేరేడుపండంతేమి నాలుకయందువుంచబడ్డదిన్ని ఆయను అందువలన సకలకార్యసిద్ధి కారియగు సిద్ధౌషధఘుటికాయేమి కంఠమందు ధరింపబడ్డదిన్ని ఆయను అందువలన ఈవిషము నీకు భూషణరూపమయిన నీలరత్నమా యేమి చెప్పుమీ యనుట॥ ౩౨

శ్లో॥ నాలంవా సకృదేవదేవ భవతస్సేవానతిర్వానుతిః పూ
జావాస్మరణం కథాశ్రవణమప్యాలోకనం మాదృశామ్। స్వా
మిన్నస్థిరదేవతానుసరణాయాసేన కింలభ్యతే కావాముక్తి
రితః కుతోభవతి చేత్కింప్రార్థనీయం తదా॥ ౩౩

అ॥ వక్ష్యమాణానాం సాధనానా మన్యతమేనాపి ముక్తిస్సులభేతి మత్వాన్యదేవతానుసరణవైయర్థ్యముపపాదయతి॥ వ్యా॥ నేతి॥ హేస్వామిన్ సర్వభూతాధ్యక్ష దేవ స్వప్రకాశస్వరూప భవతస్తవ సకృత్సేవా ఆవృత్త్యావినా భజనం కరణత్రయసాధారణమిదం। ఇదమేవ విశిష్యాహ। నతిర్వా నమస్కారో వా। ఇదం కాయికం నుతిః స్తోత్రం వా ఇదం సేవనం వాచికం పూజా వా సపర్యా వా ఇదం చ సర్వసాధారణం స్మరణం స్మృతిరిదం సేవనం మానసికం కథాశ్రవణమపి చరిత్రశ్రుతిరపీదం శ్రౌత్రమాలోకనం చ దర్శనం చ చాక్షుషమేతదేవ ముక్తానామన్యతమద్భజనం మాదృశామస్మద్విధానాం ముక్తిప్రాపణే నాలం వా నపర్యాప్తం వా। అంతిమో వాశబ్దః కాక్వర్థః। ఆదిమాః వాశబ్దాః వికల్పార్థా ఇదమేవ పర్యాప్తమితి పర్యవసితోऽర్థః। ఇతః ఇమమన్యతమముపాయం విహాయ ప్రాప్యా ముక్తిః కా వా కీదృశీతి ప్రశ్నార్థే కాకుః న కాపీత్యర్థః। ఉక్తానాం మధ్యే కుతోప్యుపాయాన్ముక్తిర్భవతీతి చేత్ తదా। అస్థిరదేవతానుసరణాయాసేన। అస్థిరాః యా దేవతాః ఉపాధ్యభిమానప్రయుక్తమస్థిరత్వం తాసామనుసరణం భజనం తస్య య ఆయాసస్తదనుకూలప్రయత్నవిశేషః స్తేన కింలభ్యతే। తతః ప్రార్థనీయం కిం న కిమపీత్యర్థః। ఉక్తానాం భజనానాం మధ్యే సకృత్కృతమప్యేకమేవ భజనం ముక్తిప్రాపణే పర్యాప్తమితి భావః॥

టీ॥ హే స్వామిన్- సకలభూతములకున్న అధిపతివైనయీశ్వరుడా- హే దేవ- ఓయీ స్వప్రకాశకుడా- భవతః- నీయొక్క- సకృత్సేవా- సకృత్- సకృదావృత్తి- సేవా- కరణత్రయసాధారణమైన భజనజేయడము- నతిర్వా- కాయికమయినన ముస్కారమయినప్పటికిన్ని- నుతిర్వా- వాచికమయిన స్తోత్రమయినప్పటికిన్ని- పూజావా- సర్వసాధారణమయిన పూజయయినప్పటికిన్ని- స్మరణంవా- మానసికమయిన స్మరణమైనప్పటికిన్ని- కథాశ్రవణంవా- కథా- కథలయొక్క- శ్రవణంవా- శ్రౌత్రమయినవినికిడియయినప్పటికిన్ని- దర్శనంవా- చాక్షుషమయిన చూడడమయినప్పటికిన్ని- మాదృశాం- మావంటివారలకు- నాలంవా- చాలదా- ఇతః- ఇంతకంటెను- ముక్తిః- మోక్షము- కావా- ఏమియున్నది- కుతః- యీ చెప్పబడ్డ ఉపాయములలోపల యేయుపాయమువల్లనయినప్పటికిన్ని- ముక్తి- మోక్షము- భవతిచేత్- అవుతున్నదాయ

నా [illegible] ననుసరించి [illegible] సేన- [illegible] నగ- [illegible] కర్మ- అనుసరించి- అరుగ వదలమువలయు [illegible] సేన- [illegible] [illegible] తెలుపుచున్నది- తదా- [illegible] ప్రాప్తి [illegible] న్నది॥

తా॥ [illegible] సకల [illegible] అగ్ని [illegible] డా- నీయొక్క కృపాకటాక్షసేవ- [illegible] కమయిన స్తోత్రము [illegible] శ్రోత్రముల ప్రాంథము [illegible] కిన్ని- [illegible] ఈ ఉపాయము [illegible] రసేవతాభి [illegible] మేమియులేనిది తాత్పర్యము. ౩౩

శ్లో॥ [illegible]
[illegible]
[illegible]
యపదపదవిహా [illegible] ॥ ౩౮

అ॥ [illegible] సాహసం [illegible] ధైర్యం [illegible] నోవస్థానం [illegible] గణం [illegible] శ్వ [illegible] లక్షణం [illegible] పూర్వేణాన్వయః [illegible] పరమ శివే [illegible] సర్వేషామవిశ్లిష్టం [illegible] స్థా [illegible] శివస్తుతి ర్యత్వ మవసీయతే॥

టీక ॥ [illegible] సకల [illegible] శంభో- శంభుదా- తవ- నీయొక్క- సాహసం- [illegible] కార్య కరణమును- కింబ్రూమః- [illegible]

పశుపు - కస్య - యెవరికి - అస్తి - కలదు - ఇయం - ఈవి, ధముయిక - ఆత్మనః - నీయొక్క - స్థితిశ్చ - ఉనికిన్ని - అన్యైః - ఇతరులచేతను - క, ం - ఏప్రకారముగాను - లభ్యతే - పొంద బడుచున్నాగ - ఆనందసాంద్రః - నిండు సంతసము కలిగినట్టి - భవాన్ - నీవు - భ్రశ్యద్దేవ గణం - భ్రశ్య - స్వపదమును విడిచి జారుచున్నట్టి - దేవగణం - దేవతాసమూహ ము కలిగినట్టిన్ని - త్రస్యన్మునిగణం - భయపడుచున్నట్టి - మునిగణం - మునీశ్వరసమూ హము కలిగినట్టిన్ని - నశ్యత్ప్రపంచం - నశించుచున్న - ప్రపంచం - లోకములు గలిగినట్టి - లయం - ప్రళయమును - పశ్యన్ - చూచుచున్నవాడవై పుకొంచున్న నిర్భయః - భయము లేనివాడవై - ఏకః ఏవ - ఒక్కడవే - విహరతి - విహరించుచున్నావు.

తా॥ అంగా - నీకు గల యీ నిర్భయమైన ధైర్యమునకు - సమానమేదియని చెప్పగలను - ఎవరిచేతను - స్థితి ఇతరులచేత - పొందశక్యముగానిది - నిండానంద సాంద్రుండవైన నీవు - దేవసమూహములు స్వపదమును జారిపోవడం కలిగినట్టి న్ని - భయపడుచున్న మునిసమూహం కలిగినట్టిన్ని నశింపుచుండెడి ప్రపంచ ము కలిగినట్టి ప్రళయమును చూచుచున్న నిర్భయుడవై ఒక్కడవె విహరించుచున్నావు.

శ్లో॥ యోగక్షేమధురంధరస్య సకలశ్రేయఃప్రదోద్యోగినో
దృష్టాదృష్టమతోపదేశకృతినో బాహ్యాంతరవ్యాపినః। సర్వ
జ్ఞస్య దయాకరస్య భవతః కిం వేదితవ్యం మయా శంభో
త్వం పరమాంతరంగ ఇతి మే చిత్తే స్మరామ్యన్వహం॥

అ॥ ఇంకను ... ఈశ్వరుని సర్వజ్ఞత్వమును ... ప్రతిపా దించె వ్యా॥ ... యోగక్షేమధురంధరస్య ధురంధరస్య ... రోధ ... సకలశ్రే యః ... సకలాన్ ... దృష్టాదృష్ట ... సాపు ... దృష్ట ... బాహ్యాంతరవ్యాపినః ... దేశ ... బహిర్భావాని ... వ్యాప్య ... సర్వజ్ఞస్య ... దయాకరస్య ... భవతః భవత్సంబంధి మయా వేదితవ్యం కింకిమస్తి ... అంతరంగోఽసి ఇత్యేవాహ మనుదినమహం చిత్తే స్మరామి - పరమాంతరంగో మమ శ్రేయస్క రమితిభావః॥

టీ॥ హే శంభో - ఓ ఈశ్వరుడా - యోగక్షేమధురంధరస్య - యోగక్షేమ - అలభ్యాలభ్యవస్తులాభపరిపాలనములయొక్క - ధురంధరస్య - భారవాహకుడవయినట్టి

న్ని- సకలశ్రేయఃప్రదోద్యోగినః- సకల- సమస్తమయినట్టి- శ్రేయః- శ్రేయస్సులను- ప్రద- ఇచ్చుచున్నట్టి- ఉద్యోగినః- ఉద్యోగంకలిగినట్టిన్ని- దృష్టాదృష్టమతోపదేశకృతినః- దృష్టాదృష్ట- ఐహికాముష్మికములయొక్క- మత- ఉపాయముయొక్క-ఉపదేశ- ఉపదేశముచేయడమందు- కృతినః- సమర్థుడవయినట్టిన్ని- బాహ్యాంతరవ్యాపినః- బాహ్యాంతరప్రదేశములయందు వ్యాపించియున్నట్టిన్ని- సర్వజ్ఞస్య- సర్వమును గుర్తెరిగియున్నట్టిన్ని- దయాకరస్య- దయనుచేయుచున్నట్టి- భవతః- నీసంబంధమైనట్టి- మయా- నాచేతను- వేదితవ్యం- తెలుసుకొనదగినది - కిమస్తి- ఏమియున్నది- త్వం-నివ్వు- మే-నాకు- పరమాంతరంగఇతి-మిక్కిలిఅంతరంగుడవు- అనగాఆప్తుడవు అని- అన్వహం-ప్రతిదినమందున్ను- చిత్తే-మనస్సుయందు- స్మరామి-తలంచుచున్నాను॥

తా॥ అనగా ఓయిసుకరుడవైన యీశ్వరుడా- లభ్యాలభ్యములగు నవస్తువులను భారవాహకుడవయినట్టిన్ని- ఐహికాముష్మికోపాయములకు నుపదేశకుడవయినట్టిన్ని- బాహ్యాభ్యంతర ప్రదేశములయందు వ్యాపించియున్నట్టిన్ని- సర్వమును గుర్తెరిగినట్టిన్ని- దయాకరుడవయినట్టి- నీసమ్బంధమయిన నాచేత తెలుసుకొన తగినది యేమియున్నది- నివ్వు- నాకు పరమాప్తుడవుగాను మనస్సుయందు- ప్రతిదినముతలంచుచున్నాను;

శ్లో॥ భక్తోభక్తిగుణావృతే ముదమృతాపూర్ణే ప్రసన్నేమనః
కుంభే సాంబతవాంఘ్రిపల్లవయుగం సంస్థాప్యసంవిత్ఫలం।
సత్వంమంత్రముదీరయన్నిజశరీరాగారశుద్ధింవహన్ పుణ్యా
హంప్రకటీకరోమిరుచిరంకల్యాణమాపాదయన్॥ ౩౮

అ॥ వచ్చాగ్రరూపకేణపరమశివంప్రీణయతి 'వ్యా'॥ భక్తఇతి॥ హేసాంబభక్తః నిజశరీరాగారశుద్ధింవహన్ అహంనిజః ఆత్మీయంశరీరం తదేవాగారంగృహంతస్యశుద్ధిం దోషశూన్యతాం వహన్సంపాదయన్నహంరుచిరంమనః ప్రియంకల్యాణంమంగళంతదేవవివాహం మంగళమాపాదయన్సంపాదయన్నలేశత్రుప్రత్యయః కల్యాణఫలక ఇత్యర్థః- తథాభూతస్సన్భక్తిగుణావృతే భక్తిరేవగుణస్తంతుస్తేనావృతే వేష్టితేముదమృతాపూర్ణేముత్సంతోషస్సైవామృతముదకంతేనా పూర్ణేవ్యాప్తేప్రసన్నేస్వచ్ఛేమనః కుంభేమనః మానసమేవకుంభః కలశస్తస్మిన్తవాంఘ్రిఏవపల్లవేకిసలయే తయోర్యుగం యుగ్మంసంవిత్ఫలం సంవిద్భవజ్జ్ఞానమేవఫలం నారికేళఫలంతచ్చసంస్థాప్యనిక్షిప్యసత్వం సత్వగుణప్రధానంమంత్రంతారకమంత్రముదీరయన్నుచ్చరన్ పుణ్యాహంపుణ్యాఖ్యాహంకర్మప్రకటీకరోమిప్రకాశయామిమనసాత్వదంఘ్రియుగళం సదాస్మరామీతిభావః॥

టీ॥ [illegible]సాంబ- ఓయి అంబతో గూడియున్నట్టి ఈశ్వరుడా- భక్తః- భక్తుడనై నట్టి నేను- నిజశరీరాగారశుద్ధిం- నిజ- స్వకీయమైనట్టి- శరీర- శరీరమనెడి- ఆగార- గృహంబుయొక్క- శుద్ధిం- పరిశుద్ధతను- వహన్- సంపాదించుచునున్నవాడనై -రుచిరం- మనః ప్రియమైనట్టి- కల్యాణం- శుభమును- ఆపాదయన్- సంపాదించుచును న్నవాడనై- భక్తిగుణావృతే- భక్తి- భక్తియనియెడి- గుణ- తంతువుచేతను-ఆవృతే చుట్టబడ్డటువంటిన్ని- ముదమృతాపూర్ణే- ముత్- సంతోషమనియెడు- అమృత-వుదకంచేతను- [illegible] నిండినబడ్డటువంటిన్ని- ప్రసన్నే- స్వచ్ఛమైనట్టి- మనఃకుంభే- మనః- మానసమనియెడు- కుంభే- కలశమందు- తవ- నీయొక్క- అంఘ్రిపల్లవయుగం- అంఘ్రి పల్లవ- పాదపల్లవములనియెడి [illegible] యొక్క- యుగం- జంటిని- సంవిన్ఫలం సంవిత్- [illegible] ఫలం- [illegible] సంస్థాప్య- ఉంచి- సత్వం-సత్వగుణప్రధాన [illegible] మంత్రం- [illegible] ఉదీరయన్- ఉచ్చరించుచు-పుణ్యాహం [illegible] ప్రకటీకరోమి- ప్రకటించఁజేయుచున్నాను॥ *

తా॥ [illegible] భక్తుడను [illegible] శుద్ధిచేసుకొని మనస్సు [illegible] [illegible] జుట్టుకున్నట్టియు [illegible] [illegible] ఉపన్యసించినజ్ఞానమను [illegible] [illegible] పుణ్యాహ [illegible] నాముసన [illegible] ౩౬

శ్లో॥ [illegible] ముద్ధ్యన్
నో [illegible] తతః।
సోమం [illegible] హాం చితా
సంపద్ [illegible] ॥ ౩౭

అ॥ [illegible] భూతంత్వాం ల
భంతే ఇత్యాన్వ॥ [illegible] సాంబ [illegible]
శా స్త్రా [illegible] మనసఖలికో
శమహిమ- [illegible] ప్రాప్నువన్
నః మానసు [illegible] సహితం
యుక్తం [illegible] బుధి [illegible]
వేదవిహాంబుధిః జల [illegible] ముంకల్పతరుం సుప
ర్వసు [illegible] చింతా [illegible] రమాసౌభాగ్య [illegible]
తే విస్తరేణ [illegible] ధీమతాం [illegible] నిత్యానందసుధామిత్యాసవిశేష

౧౦- ధియఃమతేరిష్టాంసమత్తాం కల్పద్రుమందేవతరుసదృశం సువర్వసురభిం కామ ధేనుసమానం చింతామణిసదృశం నిత్యానందసుధామమృతతుల్య నిత్యానందస్వరూపం నిరంతరరమాసౌభాగ్యం శాశ్వతముక్తిలక్ష్మీస్సమృద్ధిరూపం సోమముమాసహితంప రమేశ్వరమాతన్వతేలవి స్తరేణలభంతే- దేవసమూహాఃసముద్రంమధిత్వా చంద్రాదిప దార్ధాన్యథా అలభ్యంతథావేదాన్సంశోధ్యమథనజన్య సకలపదార్ధానసమష్టిరూపం ప రమశివంలభంత ఇతిభావః॥ *

టీ॥ సుమనస్సంఘాః- సుమనః- పండితులయొక్కయు- దేవతలయొక్క- సంఘాః- సమూహములు- సముద్యత్- వృద్ధిబొందుచున్న- మనః- మనస్సును- దృఢభక్తిరజ్జుసహితం- దృఢభక్తి- ఆచంచలమగుభక్తియనెడు- రజ్జు-త్రాటితోడ- సహితం కూడిన- మంధానం- కవ్వమునుగా- కృత్వా- చేసి- ఆమ్నాయాంబుధిం- ఆమ్నాయ- వేదమనెడు- అంబుధిం- సముద్రమును- ఆదరేణ- ఆసక్తిచేత- మధిత్వా- తరచి- తతః- దానివలననుండి- సోమం- చంద్రుని- కల్పతరుం- కల్పవృక్షమును- సుపర్వసురభిం- కామధేనువను- చింతామణిం- చింతామణిని- ధీమతాం- ధీ- బుద్ధికి- మతాం- ఇష్టమగున- నిత్యానందసుధాం- శాశ్వతానందప్రదమైనఅమృతమును- నిరంతరరమాసౌభాగ్యం- శాశ్వతలక్ష్మీసమృద్ధిని ధీమతాం- బుద్ధిమంతులకు- కల్పతరుం- దేవవృక్షసదృశుడైనటువంటియు- సుపర్వసురభిం-కామధేనుసదృశుడైనట్టియు- చింతామణిం- చింతామణిసదృశుడైనట్టియు- నిత్యానందసుధాం- అమృతతుల్యనిత్యానందస్వరూపుడైనట్టియు-నిరంతరరమాసౌభాగ్యం- శాశ్వతముక్తిలక్ష్మీసమృద్ధిరూపుడైనట్టి- సోమం- ఉమాసహితుడయినపరమేశ్వరుని- ఆతన్వతే- మిక్కిలిపొందుచున్నారు॥

తా॥ విద్వాంసులయొక్కయు- దేవతలయొక్కయు- సమూహము సకలగుణసంపత్తిగలమనస్సను భక్తియనుత్రాటితో చుట్టబడియున్న కవ్వముగాజేసి వేదము- సముద్రమునుదరచి కల్పవృక్షమును కామధేనువును చింతామణియును బొందిరి- పండితులయొక్క- నిత్యానంద సుఖమునకు శాశ్వతమయిన మహదైశ్వర్యమును బొందిరి-స్వామిపక్షమయినప్పుడు కల్పవృక్షముతో సమానమయినట్టియు కామధేనువుతో సమానమైనట్టియు చింతామణితో సమానమైనటియుఅమృతోపమమైననిత్యానందస్వరూపుడైనట్టిశాశ్వతమగుమోక్షలక్ష్మీసమృద్ధిస్వరూపుడైనట్టి పార్వతీదేవితో గూడకొన్నటి పరమేశ్వరునిబొందిరి - అనగానెల్లవేల్పులును బాలకడలినిదచ్చి చంద్రుడు మొదలగుపదార్థములను గన్నట్లెల్లపండితులును వేదములనుపరిశోధించి క్షీరసముద్రజనితసకలపదార్థ స్వరూపుడైనపరమశివునిబొందిరనిముఖ్యతాత్పర్యము;

శ్లో॥ ప్రాక్పుణ్యాచలమార్గదర్శితసుధామూర్తిః ప్రసన్నశ్శి
వస్సోమస్సద్గుణసేవితో మృగధరః పూర్ణస్తమోమోచకః। చే
తఃపుష్కరలక్షితో భవతి చేదానంద పాథోనిధిః ప్రాగల్భ్యే
నవిజృంభతే సుమనసాం వృత్తిస్తదా జాయతే॥ ౩౮

అ॥ పరమశివచంద్రదర్శనేనానందసముద్రోవర్ధతే తత్ర సుమనసాం ప్రవృత్తి
ర్జాయత ఇత్యాహ ॥ ప్రాగితి ॥ సోమ ఏవ సోమశ్చంద్రస్సకథంభూతః ప్రాక్పుణ్యా
చలమార్గదర్శితసుధామూర్తిః అచలస్సర్వశం పర్వతసదృశః పుణ్యం పుణ్యాచలః ప్రా
క్పూర్వజన్మని సంభూతః పుణ్యాచలః ప్రాక్పుణ్యాచలః స ఏవ ప్రాగ్దిగ్వృత్తిపుణ్యావగ్ర
త స్తస్యమార్గః పరిధాః- తేనదర్శితా ప్రదర్శితా సుధా అమృతమయీ మూర్తిశ్శరీ
రం యస్య స తథోక్తః- అన్యత్ర ప్రాక్తన పుణ్యాతిశయేన సం సూచితామృతశరీర ఇత్య
ర్థః- ప్రసన్నస్స్వచ్ఛః ఉభయత్ర స్వచ్ఛత్వం తుల్యం శివః ఆనందకరః- అన్యత్ర సుఖ
స్వరూపః సద్గుణసేవితః నక్షత్రసమూహైః పరివృతః- అన్యత్ర సాధుసందోహపూజితః-
మృగధరః ధరతీతి ధరః మృగస్య ధరః మృగధరః ఇదం చోభయత్ర సమానం- పూర్ణః
షోడశభిః కలాభిః పూర్ణః పూర్తింగతః- అన్యత్ర సర్వవ్యాపక స్తమోమోచకః-తమః
అంధకార స్తస్య మోచకః నివర్తకః అన్యత్రాజ్ఞాన మోచకః ఏతాదృశస్సోమః ప్రాగ
ల్భ్యేన బోధనశక్త్యా చేతః పుష్కరలక్షితః హృదయాకాశలక్షితః దృష్టః భవతి చే
దానందపాథోనిధిః ఆనంద ఏవ పాథోనిధిస్సముద్రః నవిజృంభతే వర్ధతే తదా సుమన
సాం నంస్కృతచిత్తానాం వృత్తిః ప్రవృత్తిర్జాయతే తస్మిన్నిమజ్జన బుద్ధిర్జాయత ఇతి భావః॥

టీక ॥ ప్రాక్పుణ్యాచలమార్గదర్శితసుధామూర్తిః- ప్రాక్పుణ్యాచల - కొండ
వంటి పూర్వజన్మ పుణ్యము యొక్కయు- తూర్పున నుండెడు పుణ్యకరమయిన పర్వతము
యొక్కయు- మార్గ- త్రోవ చేతను- దర్శిత- చూపింపబడినటువంటిన్ని- తెలియచే
యబడినటువంటి సుధామూర్తిః- అమృతమయమైన శరీరము కలిగినటువంటియు-
మరణాదులు లేని శరీరము కలిగినటువంటిన్ని- ప్రసన్నః- స్వచ్ఛుడయినటువంటిన్ని-శివః-
ఆనందకరుడయినటువంటిన్ని- సుఖస్వరూపుడయినటువంటిన్ని- సద్గుణసేవితః- సత్-
నక్షత్రముల యొక్కయు- యోగ్యుల యొక్క- గణ- సమూహము చేత - సేవితః - పరివే
ష్టింపబడినట్టియు- పూజింపబడినట్టియు-మృగధరః కురంగము నుధరించినట్టియు- పూర్ణః-
షోడశకళాపూర్ణుడయినట్టియు- సర్వవ్యాపకుడైనట్టియు- తమోమోచకః-తమః- చీక
టినిన్ని- అజ్ఞానమునున్ను- మోచకః- నివర్తింపజేయునట్టి- సోమః- శివుడును-చం
ద్రుడును- ప్రాగల్భ్యేన- బోధనశక్తిచేతను- చేతఃపుష్కరలక్షిత- చేతఃపుష్కర-హృ
దయాకాశమునందు- లక్షితః- చూడబడినవాడు- భవతి చేత్- ఆయెనా- ఆనందపా

ఘోనిధిః- ఆనందమనెడుసముద్రము- విజృంభతే- ఉప్పొంగుచున్నది-తదా-అప్పుడు- సుమనసాం - పండితులకును - దేవతలకును - వృత్తిః - నిమజ్జనాది ప్రవృత్తియును- జీవనమును- జాయతే కలుగుచున్నది.

తా॥ పర్వతసమానమగు పూర్వపక్షము మేరుప్రాగ్గిర్యాద్యాకారము- అదియె పూర్వపర్వతము- దానియొక్కభాగములచేత భూషింపబడినయుత్కృష్టశరీరముగలవాడని చంద్రపక్షమైనయర్థము- పురాతన- పుణ్యాలికయునుచేత భూషింపబడినశరీరముగలవాడని శివపక్షమైనయర్థము- జననమరణరహితుడని ఘట్టార్థము - అచ్ఛమైనవారని రెండుపక్షములయందునర్థము- సంతసమును జేయువాడని చంద్రపరమైనయర్థము- సుఖమునుజేయువాడని శివపరమైనయర్థము- నక్షత్రములతో గూడుకొనినవాడని చంద్రపరము- సాధుసజ్జనులచేత బూజింపబడినవాడని శివపరము లేడినిధరించినవారని శివపరమైనయర్థము- పదియారుకళలతో గూడుకొనినవాడని- చంద్రపరము- ఎల్లలోకములయందును వ్యాపించువాడని శివపక్షము- చీకటినిపోగొట్టువాడనిచంద్రపరము- అజ్ఞానమును పోగొట్టువాడని శివపరము- ఈలాగుగనుండు మహాత్ముడు జ్ఞానమును బోధించి శక్తిచేత సులభముగ నాశ్రయించు గనుపించెనని యానందసముద్రముప్పొంగుచున్నది - అప్పుడు దేవతలును పండితులును- అనగా నెవ్వరైన పరమశివుని మనమునందు నిలుపుకొనిరేని బ్రహ్మానంద స్వరూపమునైక్యమును బొందుదురని ముఖ్యతాత్పర్యము; ౩౭

శ్లో॥ ధర్మో మే చతురంఘ్రికస్సుచరితః పాపం వినాశంగతం
కామక్రోధ మదాదయో విగళితాః కాలాస్సుఖావిష్కృతాః।
జ్ఞానానందమహౌషధిస్సుఫలితా కైవల్యనాథే సదా మా
న్యేమానసపుండరీకనగరే రాజావతంసేస్థితే॥ ౩౮

అ॥ కస్మింశ్చిన్నగరేసు రాజని స్థితే దేశస్య సర్వసమృద్ధిః యథా పుండరీకేపరమేశ్వరసిత్వాము మనసర్వసమృద్ధిస్సంజాతేత్యాహ॥ ధర్మఇతి॥ రాజావతంసే రాజా చంద్రః- అవతంసః శిరోభూషణం యస్య తస్మిన్ అన్యత్రావతంస శబ్దస్య శ్రేష్ఠవాచిత్వాద్రాజశ్రేష్ఠ ఇత్యర్థః మాన్యే సర్వపూజ్యే అన్యత్ర సర్వసమ్మతే శివే రాజని చ మే మమ మానసపుండరీకనగరే మానసం పుండరీకమివ మానసపుండరీకం తదేవ నగరం పురం తస్మిన్ కైవల్యనాథే కేవలత్వవిశిష్టనాథే ఏకనాథ ఇత్యర్థః అన్యత్ర లోకప్రసిద్ధపుర్యామివస్థితే సతి కైవల్యనాథ ఇత్యేతద్విధేయవిశేషణం చతురంఘ్రికః చత్వారోంఘ్రయో యస్య సధర్మః సుచరితః సుఖేనాచరితః అనుష్ఠిత ఇత్యర్థః పాపం దురితం వినాశంగతమదర్శనంప్రాప్తం కామక్రోధమదాదయష్షడంతశ్శత్రవో విగళితాః బహిర్నిర్గతాః కాలాః మానసతునం

షట్సరాత్మకాస్సుఖా విష్కృతస్సుఖమేవా విష్కుర్వంతీతిప్రకాశయంతీతిశత్రోక్తాః క్త్వైబంతోయంశబ్దః జ్ఞానానంత్యమహౌషధిః జ్ఞానానాంజ్ఞానసాధనగ్రంథానా మానంత్యంబాహుళ్యం తదేవమహౌషధిస్సిద్ధిసాధనౌషధిః- సదాసర్వస్మిన్కాలే సుఫలితా సుతరాంసంజాతఫలాభవతీత్యధ్యాహారః- ధామినీకెరాజస్యేకనాథేశాసతి దేశేసర్వదోషనివృత్తిసర్వగుణసమృద్ధిశ్చ యథాభవతిజనానాంతథాదుమహృదయపుండరీకె పరమశివేవసతిసర్వగుణసమృద్ధిస్సర్వదోషనివృత్తిశ్చసంజాతేతిభావః॥

టీక॥ రాజావతంసె- రాజా- చంద్రుడు-అవతంసె- శిరోభూషణముగాకలిగినట్టిన్ని- రాజశ్రేష్ఠుడయినట్టిన్ని- మాన్యే- పూజ్యుడయినటిన్ని-సర్వసమ్మతుడయినట్టి- ఈశ్వరుడున్ను-రాజున్ను- మే- నాయొక్క- మనసపుండరీకనగరె - మానసపుండరీకమనెడికమలమనియెడు- నగరె- పట్టణమందు- కైవల్యనాథకే- ఒక్కడైనట్టిన్ని ప్రసిద్ధుడైనప్రభుడవచుకొంచునుండగాను- చతురంఘ్రికః- నాలుగుపాదముకలిగినట్టి- ధర్మః- ధర్మము- సుచరితః- సుఖముగా- నాచరింపబడ్డది- తాపం-పాపతాపము-వినాశం- నాశనమును- గతం- పొందినది- కామక్రోధమదాదయః-కామక్రోధలోభమోహమదమాత్సర్యములను ఆర్గురు అంతశ్శత్రులున్ను- విగళితాః- జారిపోయిరి- కాలాః-షష్టిమా- సతుఃసంవత్సరాత్మకములయిన కాలములు- సుఖావిష్కృతః- లెస్సగా ప్రకాశించినవి- జ్ఞానానంత్యమహౌషధిః- జ్ఞానానంత్య-జ్ఞానసాధన-గ్రంథవిస్తారమనియెడు - మహౌషధిః - సిద్ధిసాధనమయిన - ఔషధము - సదా - ఎల్లప్పుడున్ను- ఫలితా- ఫలించినదగుచున్నది.

తా॥ అనగా చంద్రుణ్ణి భూషణముగా శిరస్సుయందుధరించియుండే ఈశ్వరుడున్ను రాజశ్రేష్ఠుడున్ను పూజచేయతగినవాడున్ను సర్వసమ్మతుడున్ను అయిన శివుడున్ను మంచిరాజున్ను నాయొక్క మనఃకమలమనునగరమందు- ఒక్కడున్ను ప్రసిద్ధుడున్నయిన ప్రభువర్తించుచుండగాను-నాలుగుపాదములుగలిగినదై ధర్మము ఆచరింపబడుచున్నది- పాపములునాశమునుబొందుచున్నవి- కామక్రోధాదులను ఆర్గురు అంతశ్శత్రువులున్ను- జారిపోతున్నారు- షష్టిమాసతుఃసంవత్సరాత్మకములయినకాలములు లెస్సగాప్రకాశింపుచున్నవి- జ్ఞానసాధనములయిన గ్రంథవిస్తారమనియెడు ఓషధియెల్లప్పుడున్ను లెస్సగాఫలించుచున్నదని తాత్పర్యము. ౩౯

శ్లో॥ ధీయంత్రేణవచోఘటేనకవితా కుల్యోపకుల్యాక్రమై
రానీతైశ్చసదాశివస్యచరితాంభోరాశిదివ్యామృతైః। హృ
త్కేదారయుతాశ్చభక్తికలమాస్సాఫల్య మాతన్వతేదుర్భి
క్షాన్మమసేవకస్యభగవన్విశ్వేశభీతిఃకుతః॥ ౪౦

అ॥ వక్ష్యమాణలక్షణసస్యఫలభాజో మమ దుర్భిక్షాద్భీతిరిత్యాహ॥ హేభగవన్ సమగ్రైశ్వర్యాదిసంపన్న ఐశ్వర్యస్య సమగ్రస్య వీర్యస్య యశసశ్శ్రియః జ్ఞానవైరాగ్యయోశ్చైవ షణ్ణాంభగఇతీరణా ఉత్పత్తించ వినాశంచ భూతానామాగతింగతిం- వేత్తి విద్యామవిద్యాంచ భగవాన్ సఇతిస్మృతః॥ ఇతిచప్రమాణాత్ హేవిశ్వేశ సకలభువనాధిపతే త్వత్సేవకస్య మమ ధీయంత్రేణ ధీరేవ బుద్ధిరేవ యంత్రం తేన వచోఘటేన వాక్యాలశేన కవితాకుల్యోపకుల్యాక్రమైః కవేర్భావః కవితా సాహిత్యం సైవ కుల్యా ఉపకుల్యాచ తస్యాః క్రమైః రాసుపూరీభిః హృత్కేదారం ప్రాపితైః హృదయక్షేత్రం ప్రాపితైస్సదాశివస్య పరమశివస్య తవ చరితాంభోరాశిదివ్యామృతైశ్చరితం చరిత్రమేవాంభోరాశిస్సముద్రస్తస్య దివ్యామృతైశ్శుద్ధోదకైః హృత్కేదారయుతాశ్చ- హృత్ హృదయమేవ కేదారః క్షేత్రం తద్యుక్తాశ్చ భక్తికలమాః భక్తయ ఏవ కలమాః శాలీసస్యాని తేసాఫల్యం సఫలత్వమాతన్వతే విస్తారయంతి ఆతన్వత ఇత్యత్ర వికరణభేదాద్బహువచనమితి గ్రాహ్యం- ఏవం సేవకస్య మమ దుర్భిక్షాత్ క్షామకాలాత్ భీతిర్భయం కుతః కాలభీతిరిత్యర్థః సార్వవిభక్తికస్తసుమహృపయె సర్వదాత్వాం భజామీత్యభిప్రాయః *

టీ॥ హేభగవన్- ఓషడ్గుణైశ్వర్యసంపన్నుడవైనవాడా- హేవిశ్వేశ- సకలప్రపంచములకున్ను అధిపతివైనవాడా- ధీయంత్రేణ- ధీ- బుద్ధియనియెడు- యంత్రేణ ఘటీయంత్రము చేతనున్న- వచోఘటేన- వచః- వాక్కనియెడు- ఘటేన- ఘటంచేతనున్న- కవితాకుల్యోపకుల్యాక్రమైః కవితా- కవిత్వమనియెడు- కుల్యా- కాలవలనొకాలున్ను- ఉపకుల్యా - పిల్లకాలవలనొకాలున్న- ఆక్రమైః- ఆక్రమించడములచేతను- ఆనీతైః- తేబడ్డటువంటి- సదాశివస్య- సాంబశివునియొక్క- చరితాంభోరాశిదివ్యామృతైః చరిత- చరిత్రమనియెడి- అంభోరాశి- సముద్రమునొక్క- దివ్యామృతైః- శుద్ధోదకములచేతను- హృత్కేదారయుతాశ్చ- హృత్- హృదయమనియెడు- కేదార- క్షేత్రములోడను- యుతాశ్చ- కూడుకున్నట్టిన్ని- భక్తికలమాః- భక్తి- భక్తియనియెడు- కలమాః- శాలిసస్యమును- సాఫల్యం- సఫలత్వమును- ఆతన్వతే- విస్తరింపచేయుచున్నవి- సేవకస్య- నీకు సేవకుడనైనట్టి- మమ- నాకు- దుర్భిక్షాత్- క్షామమువలనుంచిన్ని- భీతిః- భయము- కుతః- ఎక్కడిది॥ *

తా॥ అనగా షడ్గుణైశ్వర్య- సంపన్నుడవైనట్టిన్ని- సకలప్రపంచములకున్ను- అధిపతివైనట్టిఓయి ఈశ్వరుడా- బుద్ధియనెడు ఘటీయంత్రము చేతనున్న- వాక్కనియెడు ఘటముచేతనున్న- కవిత్వమనియెడు కాలవలచేతనున్న- తేబడ్డటువంటి సాంబశివునియొక్క- చరిత్రమనేసముద్రమునొక్క- శుద్ధోదకములచేతను నామనస్సనేక్షేత్రములలోకూడియున్నట్టి భక్తియనియెడి శాలిసస్యములు సఫలత్వమును విస్తరింపజేయుచునుం

డగాను- సేవకుడనయినట్టినాకు క్షేమమువలనుంచిన్ని భయముపోక్కడిదిఅనగా స
ర్వదా నామనస్సుయందు నిన్ను భజనచేయుచున్నానని తాత్పర్యము॥ ౪౦

శ్లో॥ పాపోత్పాతవిమోచనాయరుచిరైశ్వర్యాయమృత్యుం
జయ స్తోత్రధ్యాననతిప్రదక్షిణసపర్యాలోకనాకర్ణనే। జి
హ్వాచిత్తశిరోంఘ్రిహస్తనయనశ్రోత్రైరహంప్రార్థితో
మామాజ్ఞాపయతన్నిరూపయ ముహుర్మామేవమా మేవచః॥

అ॥ వక్ష్యమాణార్థజాతే మూకత్వాదిదోషపరిహారార్థం ప్రార్థయతే॥ వ్యా॥ పాపోత్పాత ఇతి॥ హేమృత్యుంజయ మృత్యుః యమః తం జయతీతిమృత్యుంజయ స్తస్య సంబుద్ధిః- పాపోత్పాతవిమోచనాయ పాపమేవోత్పాతః విపత్సూచక కాకాదాచిత్కనిమిత్తం తస్యవిమోచనాయ పరిత్యాగాయ. రుచిరైశ్వర్యాయ సర్వస్వాతంత్ర్యాయ స్తోత్రధ్యాననతిప్రదక్షిణసపర్యాలోకనాకర్ణనే- స్తోత్రంచ ధ్యానంచ నతిశ్చ ప్రదక్షిణంచ సపర్యాచ ఆలోకనంచ ఆకర్ణనంచ ఏతేషాం సమాహారే విషయే జిహ్వాచిత్తశిరోంఘ్రిహస్తనయన శ్రోత్రైః సమాహారఘటకస్యస్వవిషయే యథాసంఖ్యం ప్రార్థితోహమస్మి త్వదాజ్ఞాపనం వినా తత్ప్రార్థితమర్థం సిద్ధ్వార్థుం నశక్నోమి తస్మాన్మామాజ్ఞాపయ ఏవం ప్రార్థితమర్థం కుర్విత్యవిధేహి తత్సమాహారపదార్థం మాం నిరూపయ- ముహుః ప్రతిక్షణమనుసంధాపయ మేమమ అవచః అవచస్త్వభావః మూకత్వమితియావత్ ఏతస్య అధ్యాస్యత్వాదీనాం దోషాణాముపలక్షణం మూకత్వాదయోదోషాః మైవ భూవన్ మామేవమామేచ ఇత్యత్రమాం ఏవ మామే. అవచః- ఇతిచ్ఛేదః ప్రతిబంధకేనవినా ప్రార్థితార్థనిర్వాహో మమ భూయాదితి ప్రార్థయితురభిప్రాయః॥ *

టీ॥ హేమృత్యుంజయ- ఓ యమృత్యువునుజయించినయీశ్వరుడా- పాపోత్పాతవిమోచనాయ- పాప- పాపములనియెడు - ఉత్పాత- విపత్సూచకములైనయుత్పాతములయొక్క- విమోచనాయ- విమోచనముకొరకున్ను- రుచిరైశ్వర్యాయ- రుచిర- మనోహరమైనట్టి- ఐశ్వర్యాయ- ఐశ్వర్యముకొరకున్ను- స్తోత్రధ్యాననతిప్రదక్షిణసపర్యాలోకనాకర్ణనే- స్తోత్ర- స్తుతించడము- ధ్యాన- ధ్యానముచేయడము- నతి- నమస్కారముచేయడము- ప్రదక్షిణ- ప్రదక్షిణముచేయడము- సపర్య- పూజచేయడము- ఆలోకన- చూడడము- ఆకర్ణనే- వినడములవిషయమయిక్రమముగాను- జిహ్వాచిత్తశిరోంఘ్రిహస్తనయనశ్రోత్రైః- జిహ్వా- నాలుకచేతనున్ను- చిత్త- మనస్సుచేతనున్ను- శిరః- శిరస్సుచేతనున్ను- అంఘ్రి- పాదములచేతనున్ను- హస్త- హస్తములచేతనున్ను- నయన- నేత్రములచేతనున్ను- శ్రోత్రైః- చెవులచేతనున్ను- అహం- నేను- ప్రార్థితః- ప్రార్థనచేయబడ్డవాడనైతిని- తస్మాత్- అందువల్లనుంచిన్ని- మాం-

నన్ను- ఆజ్ఞాపయ- ఆజ్ఞాపింపుమా- ముహుః- మాటిమాటికిని- తన్నిరూపయ- త త్- ఆ స్తోత్రధ్యానాదులను- నిరూపయ- నిరూపింపుమా- మమ- నాకు- అవచః- మూకభావము- నైవ- లేకపోవుగాక॥ *

తా॥ అనఘా నోమృత్యుంజయుడా విపత్సూచకములయిన ఉత్పాతముల నాశనము కొరకున్న నీయొక్క స్తోత్రధ్యాననమస్కారప్రదక్షిణ పూజాలోకనాకర్ణనముల విషయమై క్రమముగా నాలుక మనస్సు శిరస్సు పాదములు హస్తములు నేత్రములు చెవులు మొదలైనవీట్లచేతను ప్రార్థింపఁబడ్డవాఁడనైతిని అందువలన నీవు నన్నాజ్ఞాపింపుమా- మాటిమాటికిని ఆ స్తోత్రధ్యానాదులను నాకు నిరూపింపుమా- నాకు మూకభావము లేకపోవుగాక అనుటవలన ధ్యానము మొదలైన సేవలు సేయనగు నిషేధములలోపల మూకత్వము ప్రబలదోషముగాన నది లేకయుండునటుల సేయుమ ప్రార్థించెదను- నీ సేవలు సేయుటకు నేదోషములు లేకుండునటుల దయచేయుమని తాత్పర్యము॥ ౪౧

శ్లో॥ గాంభీర్యం పరిఖాపదం ఘనధృతిః ప్రాకార ఉద్యద్గుణ స్తో
మశ్చాప్తబలం ఘనేంద్రియచయో ద్వారాణి దేహే స్థితః। వి
ద్యా వస్తుసమృద్ధిరిత్యఖిలసామగ్రీసమేతే సదా దుర్గాతిప్రియ
దేవ మామకమనో దుర్గే నివాసం కురు॥ ౪౨

అ॥ దుర్గాతిప్రియ ఘన హేతునాశ్వనుపోయగెణాశక్య నివాసం ప్రార్థయతే॥

వ్యా॥ గాంభీర్యమితి॥ హేదుర్గాతిప్రియ గిరిదుర్గేషు అతిప్రీతిమతః అచల అత్యంతం ప్రీతివిషయో యస్యసతథోక్తః తస్య సంబుద్ధిః- హేదేవ పరమశివ- పరిఖాపదంపరిఖాస్థానీయం తే అవదార్యత ఇతివరిఖా- దుర్గేతస్మాత్ గంభీరం గాంభీర్యం గంభీరభావః అగాధత్వమిత్యావత్ ఘనధృతిసాంద్రధైర్యం తదేవప్రాకారస్సాలః॥ సి॥ ప్రాకారో వరణస్సాలఇత్యమరః॥ ఉద్యద్గుణ స్తోమః ఉద్యంతః ఉత్పద్యమానాః గుణాస్సాదుగుణాస్తేషాం స్తోమస్సమూహాస్సఏవాప్తబలం ఆప్తం విశ్వస్తం యత్ బలం సైన్యం వృత్తినాథ ఘనేంద్రియ దేహస్థితః దేహే విద్యమానఘనేంద్రియచయః ఘనేంద్రియాణి చక్షురాదీనితేషాం చయస్సందోహస్స ఏవ ద్వారాణి గోపురమస్సానాని విద్యా శివవిషయకజ్ఞానం సైవ వస్తు సమృద్ధిస్సోపపదార్థసంపదిత్యేవం భూతానాం దుర్గాపేక్షితాఖిలపదార్థానాం సామగ్రీసమగ్రభావః సాకల్యం తయా సమేతే తేమామక మనోదుర్గే మదీయం మామకం యన్మనస్తదేవదుర్గం దుష్ప్రవేశస్థానం తస్మిన్ నిత్యమిత్యధ్యాహారః- సదా సర్వదా నివాసం వసతిం కురు విధేహీతి ప్రార్థనాయాం లోట్॥ *

టీ॥ హేదుర్గాతిప్రియ- ఓయి పర్వతదుర్గముందు మిక్కిలి ప్రీతిగలిగినయీశ్వరుడా హేదేవ- పరమశివుడా- పరిఖాపదం- పరిఖ- అగడ్తయొక్క- పదం- స్థానము- గాం

ధైర్యం- గంభీరభావము- ఘనధృతిః- ఘన- దట్టమైన- ధృతిః- ధైర్యము- ప్రాకారః కోట- ఉద్యద్గుణస్తోమః- ఉద్యత్- పుట్టుచుండెడి- గుణ- సాధుగుణములయొక్క- స్తోమః-సమూహము- ఆప్తబలం- ఆప్త- విశ్వసించదగిన- బలం- బలము- దేహస్థితిః- దేహ- శరీరమందు- స్థితః- ఉన్నట్టి- ఘనేంద్రియచయః- ఘనేంద్రియ-చక్షురాదీం ద్రియములయొక్క- చయః- సమూహము - ద్వారాణి - గమనాగమనద్వారములు- విద్యా- శివవిషయైకజ్ఞానవిద్య- వస్తుసమృద్ధిః- వస్తు-గోప్యపదార్థములయొక్క- సమృద్ధిః- సంపత్తు-ఇతి-ఇట్లనియెడి-అఖిలసామగ్రీసమేతే-అఖిల- దుర్గాపేక్షితసమస్త పదార్థములయొక్క-సామగ్రీ-సమగ్రభావముతోడను-సమేతే-కూడుకొన్నట్టి-మామకమనోదుర్గే- మామక- నాసంబంధమయిన-మనః- మనస్సనియెడు- దుర్గే- దుష్ప్రవేశస్థానమందు-త్వం-నీవు-సదా-యెల్లప్పుడున్ను-నివాసం-నివాసమును-కురు-చేయుము,

తా॥ ఓయీపర్వతదుర్గమందుమిక్కిలిప్రీతిగలిగిన-యీశ్వరుడా-అగడ్తయొక్క-స్థానము గాంభీర్యమును- ఘనమయినధైర్యము కోటయున్ను- పుడుతుసుండెడి సాధుగుణసమూహము విశ్వసించదగినబలమున్ను- దేహమందుండెడి యింద్రియ సమూహ లేగమనాగమనమార్గములున్ను- శివవిషయక జ్ఞానవిద్యసమస్తవస్తుసమృద్ధిగను- యీలాగుదుర్గాపేక్షితసకలవస్తుసంపూర్ణభావముతోగూడియున్నట్టి- నామనస్సనుదుర్గమందు నివాసము చేసియుండుమాయనిముఖ్యమయినతాత్పర్యము, ౪౨

శ్లో॥ మాగచ్ఛ స్త్వమిత స్తతో గిరీశ భో మయ్యేవ వాసం కురు
స్వామిన్నాదికిరాత మామకమనః కాంతారసీమాంతరే। వర్తంతె
బహుశో మృగా మదజుషో మాత్సర్యమోహాదయ స్తాన్ హ
త్వా మృగయావినోదరుచితా లాభం చ సంప్రాప్స్యసి॥ ౪౩

అ॥ పరమశివస్యాదికిరాతసంభావం సంభావ్యకిరాతలభ్యం ఫలంమయి సులభమితి హేతో స్త్వత్తోన్యత్ర గమనంమాభూదితి ప్రార్థనాయతె॥ వ్యా॥ మాగచ్ఛ ఇతి॥ భో ఆదికిరాత ఆదివ్యాధ అతఏవగిరీశగిరౌశయానస్వామిన్ సర్వాధ్యక్షత్వమిత స్తతః మాగచ్ఛ సైవవ్రజమయి వాసంకురుమల్లభ్యంఫలమిహనాస్తీతి చేదస్తీత్యాహ మామకమనః- కాంతారసీమాంతరేమదీయమన ఏవకాంతార మితరదుర్గమోహనప్రదేశ స్తస్యసీమాంతరే మర్యాదామధ్యే మదజుషః అస్మాన్ జేతుంకోపినసమర్థ ఇతిగర్వభాజఃమాత్సర్యమోహాదయః మాత్సర్యం మత్సరభావః అన్యస్మిన్ కారణతః ప్రద్వేషఃమోహః అనాత్మన్యహంబుద్ధిరహంకార ఇతియావత్ తదాదయోదోషాః కామక్రోధలోభమోహమదమాత్సర్యాఖ్యా ఏవమృగాః వనజంతవః బహుశః బాహుళ్యేన ప్రవర్తంతే- తాన్ హత్వాహింసిత్వా మృగయావినోదరుచితాలాభం మృగార్థమటనంమృగయా

తయావినోదః కాలయాపనం తస్మిన్ రుచిరిచ్ఛా యస్యసః తస్యభావస్తత్తా తస్యాః లాభః ఫలం మృగహననం తంచ సంప్రాప్స్యసి యథేచ్ఛం లప్స్యసే భవతః ఇష్టలాభార్థం త్వం- మన్మనోవనే వాసం కుర్వితి ప్రార్థనాయితుస్తాత్పర్యం వినోదమచిరాదాగత్య సంప్రాప్స్యసీతి పాఠే అచిరాత్ శీఘ్రమేవాగత్య ఏత్య మృగయావినోదం సంప్రాప్స్యసీత్యర్థః॥

టీక॥ భో- ఆదికిరాత - ఓయి మొదటిబోయవాడా- భోగిరీశ- పర్వతమందు శయనించియుండెడు యీశ్వరుడా- స్వామిన్- సర్వాధ్యక్షుడవయినవాడా- ఇతస్తతః- ఇటునటు - మాగచ్ఛ- పోకుము- మన్యేవ- నాయందే- వాసం- నివాసమును- కురు- చేయుము- మామకమనః- కాంతారసీమాంతరే - మామక - నాసంబంధమైన న- మనః- మనస్సనియెడి- కాంతారసీమా- అరణ్యప్రదేశముయొక్క- అంతరే- మధ్యమందు- మదజుషః- మదమునుబొందియున్నట్టి- మాత్సర్యమోహాదయః- మాత్సర్యమోహాదులను- మృగాః- మృగములు - బహుశః - విస్తారముగాను - వర్తంతే- ఉంచున్నవి- తాన్- ఆమృగములను హత్వా- చంపి- మృగయావినోదరుచితాలాభం- మృగయా- వేటాడముచేతనయిన- వినోద- కాలయాపనమందు- రుచితా- ఇచ్ఛగలుగుటయొక్క- లాభం- ఫలమును- ప్రాప్స్యసి- పొందుచున్నావు;

తా॥ అనగా- ఓయి ఆదికిరాతుడా - పర్వతమందు శయనించి యుండేవాడా- సకలమునకు నధ్యక్షుడవైనవాడా- నీవిటునటుపోక నామనస్సుయందు నేనివాసము చేసియుండుము- నామనస్సనియెడి యరణ్యసీమయందు- మిక్కిలి మదించిన కామక్రోధలోభమోహములను మృగంబులుండియున్నయవి- కాననా మృగములం జంపి- వేటాడడము చేతనైన వినోదమందలి- ఇచ్ఛాభావముయొక్క- ఫలమును బొందుచున్నాడని తా॥

శ్లో॥ కరలగ్నమృగః కరీంద్రభంగో ఘనశార్దూలవిఖండనో౽స్త
జంతుః । గిరిశో విశదాకృతిశ్చ చేతః కుహరే పంచముఖో౽స్తి
మే కుతో భీః॥ ౪౪

అ॥ మహాదేవం సింహత్వనిరూపణేన స్తౌతి॥ వ్యా॥ కరలగ్నేతి॥ పంచముఖ ఏవ పంచముఖః- పంచముఖానియస్యేతి వ్యుత్పత్త్యా పరమేశ్వరః - అన్యత్ర పంచముఖః వ్యక్తముఖః సింహః- పచివ్యక్తీకరణే ఇతి ధాతోః కర్తరి అచ్ప్రత్యయే సంచేతి రూపసిద్ధిః- మే మమ చేతఃకుహరే చేతఏవ చిత్తమేవ కుహరః గిరిగుహా తత్ర అస్త్యేవం సతి భీతిర్భయః కుతః కస్మాద్భయం భవిష్యతి నకుతోపీత్యర్థః- సకథంభూత ఇత్యాకాంక్షాయామాహ కరలగ్నమృగః కరహస్తే లగ్నసంబద్ధో మృగో యస్య తథోక్తః కరీంద్రభంగః కరీంద్రస్య కరిశ్రేష్ఠస్యాన్యత్ర గజాసురస్య భంగో యేన తథోక్తః వ్యధికరణబహువ్రీహిః ఘనశార్దూలవిఖండనః ఘనో బలవాన్ యః శార్దూలః వ్యాఘ్రః అన్యత్ర వ్యాఘ్రాసురః తం వివిధం

ఖండయతీతి భిన్నత్రితథోక్తః అస్తజంతుః అస్తాః నిరస్తాః జంతవో యేన అన్యత్రా
స్తాః స్వరూపే లీనాః జంతవో యస్య తథోక్తః గిరిశః గిరౌ శయానః గిరిశత్వముభ
యత్ర ప్రత్యక్షమేవ విశదాకృతిర్విశదా ధవళా ఆకృతిర్యస్య ఇదముభయత్రాపి తుల్య
మేవ స్పష్టార్థోయం॥ *

టీ॥ కరలగ్నమృగః- కర- హస్తమందు- లగ్న- కూడుకొన్నట్టి- మృగః- లేడిక్కలి
గినట్టిన్ని మృగములుకలిగినట్టిన్ని- కరీంద్రభంగః- కరీంద్ర- గజాసురుడిమొక్కడున్ను
గజశ్రేష్ఠములుమొక్కడున్ను- భంగః- భంగముకలిగినట్టిన్ని- ఘనశార్దూలవిఖండనః- ఘ
న- బలవంతుడయినట్టిన్ని- బలవంతములయినట్టి- శార్దూల- వ్యాఘ్రాసురుడిమొక్క
డున్ను వ్యాఘ్రములమొక్కడున్ను- విఖండనః- సంహారముకలిగినట్టిన్ని- అస్తజం
తుః- స్వరూపమందులీనమయినజంతువులుకలిగినట్టిన్ని పోగొట్టబడ్డజంతువులుకలిగిన
ట్టిన్ని- గిరిశః- పర్వతమందుశయనించియున్నట్టి- విశదాకృతిః- స్వచ్ఛమయినఆకా
రముగలిగినట్టి- పంచముఖః- ఐదుముఖములుగలిగిన ఈశ్వరుడనియెడుసింహము-
మే- నాయొక్క- చేతఃకుహరే- చేతః- చిత్తమనియెడు- కుహరే- పర్వతగుహయం
దు- అస్తి- వున్నది- మే- నాకు- భీః- భయము- కుతః- ఎక్కడిది॥ *

తా॥ అనగా హస్తమందు లేడికలిగియున్నట్టిన్ని సకలమైనమృగములుకలిగియు
న్నట్టిన్ని గజాసురసంహారముచేసినట్టిన్ని గజశ్రేష్ఠములను సంహారంచేసినట్టిన్ని వ్యా
ఘ్రాసురుణ్ణి ఖండించినట్టిన్ని వ్యాఘ్రములను ఖండించినట్టిన్ని స్వరూపమందులీనమయిన
జంతువులుగలిగినట్టిన్ని పోగొట్టబడ్డసకలజంతువులుగలిగినట్టిన్ని పర్వతమందుశయనిం
చియున్నట్టిన్ని స్వచ్ఛమైనస్వరూపముగలిగినట్టి ఐదుముఖములుగలిగిన ఈశ్వరుడనె
సింహము నామనస్సనే పర్వతగుహయందువున్నది నాకుభయమెక్కడిది అనగా నా
మనస్సునందు యెల్లప్పుడు ఈశ్వరుడు నివసించియున్నాడు నాకుభీతి ఎక్కడిది అ
నితాత్పర్యము॥ ౪౪

శ్లో॥ ఛందశ్శాఖిశిఖాన్వితైర్ద్విజవరైస్సంసేవితే శాశ్వతే సౌ
ఖ్యాపాదినిఖేదభేదినిసుధాసారైఃఫలైర్దీపితే। చేతఃపక్షిశి
ఖామణే త్యజ వృథా సంచారమన్యైరలం నిత్యంశంకరపాద
పద్మయుగళీనీడే విహారంకురు॥ ౪౫

అ॥ పరమశివపాదయుగళీనీడచేతః పక్షిసంచారం ప్రార్థయతే॥ వ్యా॥ హేచే
తః పక్షిశిఖామణే చేతశ్చిత్తమేవ పక్షిశిఖామణిః పక్షిశ్రేష్ఠస్తస్యసంబుద్ధిస్త్వం ఛందశ్శా
ఖి శిఖాన్వితైశ్శాఖాః ఏషాంసంతీతిశాఖినశ్ఛందాస్యేవశాఖినః వృక్షాస్తేషాంశిఖా
ఏవశిఖాః ఉపనిషదస్తాభిరన్వితైస్సంబంధైస్తద్విద్భిరిత్యర్థః ద్విజవరైః బ్రాహ్మణో

త్తైస్తైరేవపక్షిశ్రేష్ఠైస్సంసేవితే సమ్యగాశ్రితే శాశ్వతే నిత్యేనాశరహితే ఇత్యర్థః సౌఖ్యాపాదిని సుఖసంపాదిని సుధా సారైస్సుధాయా ఇవ సారో రసః యేషాం తైః ఫలైర్జ్ఞానవైరాగ్యాదిభిస్తైరేవఫలైర్వ్యాప్తే ఖేదభేదిని ఖేదం సంసారదుఃఖం తద్భినత్తిభినత్తీతి తస్మిన్ భేదిని అన్యత్ర క్షుధా జన్యశోకభేదిని దీపితే సంజాతప్రకాశే శంకరపాదపద్మయుగళీనీడే పాదౌ పద్మే ఇవ పాదపద్మౌ శంకరస్య శివస్య పాదపద్మౌ శంకరపాదపద్మౌ తయోర్యుగళీద్వంద్వం సైవ నీడః కులాయస్తస్మిన్ విహారం కురు సంచారం విధేహ్యన్యైరితరదేవసంబంధి పాదయుగళీనీడైరలం తే ఉపేక్షణీయా ఇతి భావః తత్ర వృథా విఫలసంచారత్యాజపరిహార-పరమశివపదారవిందవిషయమేవ మనసో స్త్వితి తాత్పర్యమ్॥

టీ॥ హే చేతఃపక్షిశిఖామణే - ఓ మనస్సనియెడు పక్షిశ్రేష్ఠమా - త్వం - నీవు - ఛందశ్శాఖిశిఖాన్వితైః - ఛందః - వేదములనియెడు - శాఖి - వృక్షములయొక్క - శిఖా - కొనతోడనున్న - యుపనిషత్తులతోను - అన్వితైః - కూడుకొనియున్నట్టి - ద్విజవరైః - బ్రాహ్మణశ్రేష్ఠులచేతను - పక్షిశ్రేష్ఠములచేతనున్న - సంసేవితే - లెస్సగా ఆశ్రయింపబడ్డటువంటిన్ని - శాశ్వతే - నిత్యమైనటువంటిన్ని - సౌఖ్యాపాదిని - సుఖమును సంపాదించేదయినట్టిన్ని సుధాసారైః - సుధా - అమృతమువంటి - సారైః - రసము కలిగినట్టి - ఫలైః - జ్ఞానవైరాగ్యములనియెడు ఫలములచేతను - ఖేదభేదిని - సంసారదుఃఖమును భేదించెటటువంటిన్ని - క్షుధా - దుఃఖమును భేదించేటటువంటిన్ని - దీపితే - ప్రకాశించుచున్నట్టి - శంకరపాదపద్మయుగళీనీడే - శంకర - సాంబశివునియొక్క - పాదపద్మ - పద్మములవంటి పాదములయొక్క - యుగళీ - ద్వంద్వమనియెడు - నీడే - గూటియందు - విహారం - విహారమును - కురు - చేయుమా॥ ౪౫

తా॥ అనగా - మనస్సనియెడు పక్షిశ్రేష్ఠమా - వేదములనియెడు వృక్షములయొక్క కొనలతోడనున్న వేదాంతములయిన - యుపనిషత్తులతోడను కూడుకొనియున్నట్టి బ్రాహ్మణోత్తములచేతనున్ను - పక్షులచేతనున్ను - లెస్సగా ఆశ్రయింపబడ్డటువంటిన్ని - నిత్యమైనటువంటిన్ని - సుఖమును సంపాదించేటటువంటిన్ని - అమృతముతో సమానమైన రసము కలిగినట్టి ఫలములచేతను - అనగా జ్ఞానవైరాగ్యాదులచేతనున్ను - ఫలములచేతనున్ను - సంసారదుఃఖములనున్ను - క్షుధాదుఃఖములను - భేదించేటటువంటిన్ని - ప్రకాశించుచున్నట్టి సాంబశివుని పాదపద్మములనియెడు - గూడుయందు విహారము చేయుమా - అనగా ఓ మనస్స సాంబశివునియొక్క - పాదారవిందములను - యెడబాయక - యుండుమా యనుట॥

శ్లో॥ ఆకీర్ణే నఖరాజికాంతివిభవై రుద్యత్సుధావైభవై రా
ధౌతేపి చ పద్మరాగలలితే హంసవ్రజై రాశ్రితే । నిత్యం భక్తి

వధూగణైశ్చరహసి స్వేచ్ఛా విహారంకురుసిత్వారామానస
జహంసగిరిజానాథాంఘ్రిసౌధాంతరే॥ ౪౬

అ॥మానసరాజహంసస్యగౌరీరమణాంఘ్రిసౌధాంతరేవాసంవిధత్తే॥వ్యా॥ఆ
కీర్ణఇతి॥హేమానసరాజహంస- హంసానాం - రాజారాజహంసః - రాజదంతాదిషుపర
మిత్యుపసర్జనయస్యోత్తరనిపాతః - హంసశ్రేష్ఠఇత్యర్థః - మానసమేవరాజహంస
స్తస్యసంబుద్ధిః - నఖరాజికాంతివిభవైర్నఖానాం- రాజీవ జ్ఞిక్కాస్తస్యాః కాంతిఃద్యు
తిస్తస్యాః విభవైర్విభూతిభిస్సమృద్ధిభిరిత్యర్థః- ఆకీర్ణేవ్యాప్తే- ఉద్యత్సుధావైభవై
రుద్యతః నిత్యాభ్యుదయంప్రాప్నువతః మూర్ధ్నిస్థితస్యచంద్రస్యసుధాః అమృతమ
యకిరణాస్తాసాం వైభవైర్వ్యాప్తిభిరన్యత్రసుధా ఏవసుధాఃదధ్నశర్కరాచూర్ణాని
తాసాంవిభవైర్వ్యాప్తిభిరాధౌతేధవళితే అపిచకించపద్మరాగలలితేపద్మస్యరాగ ఇవ
రాగఃకాంతివిశేషస్సఏవపద్మరాగాఖ్యరత్నవిశేషస్తేనలలితేఖచితే హంసవ్రజైరాశ్రి
తేహంసాఃహంసమంత్రార్థధ్యానపరాస్తఏవహంసాఃహంసపక్షిణస్తేషాంవ్రజైస్స
మూహైరాశ్రితే ఉపాసితే అన్యత్రాశ్రితే ఆక్రాంతేగిరిజానాథాంఘ్రిసౌధాంతరే
గిరిజానాథస్య పార్వతీ నాథస్యాంఘ్రిరేవసౌధః ప్రాసాదస్తస్యాంతరే అంతర్వద్య
మానేస్మిన్ తత్రభవ ఇత్యణ్ ఆదివృద్ధిశ్చరహస్యావ్యక్తస్థానే భక్తివధూగణైస్సహా
భక్తయ ఏవవధ్వఃభార్యాస్తాసాం గణాస్సంఘాస్తైస్సహనిత్యంసదా స్వేచ్ఛావిహారం
స్వచ్ఛందక్రీడాంకురువిధేహి-మహాదేవస్యపాదారవిందసేవాజన్యసుఖంప్రియతమాసం
గజన్యసుఖసదృశమితిభావః॥

టీక॥ హేమానసరాజహంస- ఓమనస్సనియెడిరాజహంసమా - నఖరాజికాంతి
విభవైః-నఖ-గోళ్లయొక్క-రాజీ- పంక్తియొక్క- కాంతి-కాంతియొక్క- విభవైః
వైభవములచేతను- ఆకీర్ణే-వ్యాపింపబడ్డటువంటిన్ని- ఉద్యత్సుధావైభవైః- ఉద్యత్-
అభ్యుదయమునుబొందుతున్నట్టి- సుధా- చంద్రామృతకిరణములయొక్కయున్ను- సు
న్నముయొక్కయున్ను- విభవైః- వ్యాపించడములచేతను- ధవళితే- తెల్లనయినట్టిన్ని-
పద్మరాగలలితే- పద్మరాగ- పద్మములయొక్క కాంతివంటి కాంతిగలిగినకెంపులచేతను
లలితే- చెక్కబడ్డటువంటిన్ని- హంసవ్రజైః- హంసమంత్రార్థధ్యానపరులనియెడిహం
సపక్షులయొక్క- వ్రజైః- సమూహములచేతను- ఆశ్రితే- ఆశ్రయింపబడట్టిన్ని-ఆక్ర
మింపబడ్డటువంటి- గిరిజానాథాంఘ్రిసౌధాంతరే- గిరిజానాథా- పార్వతీమనోహరు
డైన- ఈశ్వరునియొక్క- అంఘ్రి- పాదములనియెడి - సౌధాంతరే- మేడయొక్క
మధ్యప్రదేశమందు- భక్తివధూగణైస్సహ- భక్తి- భక్తియనియెడి-వధూగణైస్సహ-భా
ర్యాసమూహములతోకూడా- రహసి-రహస్యమందు-సదా- ఎల్లప్పుడున్ను-స్వేఛావిహా
రం-స్వఛందక్రీడను-కురు-చేయుమా.

తా॥ ఓమనస్సనెడురాజహంసమా గోళ్లకాంతులచేతను - వ్యాపింపబడ్డట్టిన్ని వృద్ధిపొందుచున్నట్టి చంద్రామృతకిరణములచేతను సున్నముచేతను తెల్లనయినట్టిన్ని కమలకాంతివంటి కాంతిగలిగిన కెంపులచేతచెక్కబడ్డట్టిన్ని మంత్రార్థధ్యానపరులనియెడు హంససమూహములచేతఆశ్రయింపబడ్డట్టిన్ని ఆక్రమింపబడ్డట్టి పార్వతీనాథుడయిన ఈశ్వరునియొక్క పాదములనియెడిమేడయందు భక్తులనియెడుభార్యాసమూహములతోకూడా రహస్యముగ ఎల్లప్పుడున్ స్వచ్ఛందక్రీడను చేయుచూ అనగా ఎల్లప్పుడున్న తనమనస్సు ఈశ్వరునియొక్క పాదారవిందములయందు నివాసముగాయుండు గాకయనుట॥ ౪౬

శ్లో॥ శంభుధ్యానవసంతసంగినిహృదారామేఘజీర్ణచ్ఛదా
స్స్రస్తాభక్తిలతాచ్ఛటావిలసితాఃపుణ్యప్రవాళశ్రితాః । దీ
ప్యంతేగుణకోరకాజపవచఃపుష్పాణిసద్వాసనాః జ్ఞానానం
దసుధామరందలహరీసంవిత్ఫలాభ్యున్నతిః॥ ౪౭

అ॥ హృదయారామె ఆరామలక్షణానుసంధత్వాహ॥ వ్యా॥ శంభుధ్యానఇతి॥ శంభుధ్యానవసంత సంగిని శంభుధ్యానమేవవసంతః వసంతసమయస్తేనసంగస్సంబంధోస్యాస్తీతి తథోక్తే హృదారామే హృదయారామోద్యానే- ప్రస్తాశ్చ్యుతాః అఘజీర్ణచ్ఛదాః అఘానిపాపాన్యేవజీర్ణపత్రాణి [illegible] విలసితాః [illegible] పుణ్యప్రవాళశ్రితాః పుణ్యాన్యేవప్రవాళానికిసలయానితాని శ్రితాః ప్రాప్తాః ద్వితీయాశ్రితేత్యాదినా ద్వితీయాతత్పురుషః గుణకోరకాస్సద్గుణాఏవకోరకాః కుట్మలాః [illegible] జపవచాంసిస్తుతివర్ణోచ్చారణానితాన్యేవ పుష్పాణి [illegible] తాస్సద్వాసనాస్సతాంసాధూనాం వాసనాసంస్కారస్సైవ [illegible] గంధో [illegible] భక్తిలతాచ్ఛటాః భక్తిరేవలతాః వ్రతతయస్తాసాంఛటాస్సమూహాః [illegible] జ్ఞానానంద సుధామరందలహరీ జ్ఞానంచానందశ్చజ్ఞానానందౌ [illegible] సుధామృతం [illegible] మధు [illegible] జ్ఞానానందావేవసుధామరందౌ [illegible] లహరీ ప్రవాహస్సవసం విత్ఫలాభ్యున్నతి సంవిద్బ్రహ్మజ్ఞానంతదేవఫలం తస్యాభ్యున్నతిర్వృద్ధిస్సా [illegible] ప్రకాశంతె మమహృదయముద్యానవత్సర్వగుణసంపన్నమితిభావః॥ *

టీ॥ శంభుధ్యానవసంతసంగిని-శంభు- ఈశ్వరునియొక్క- ధ్యాన- ధ్యానమనియెడి- వసంత- వసంతఋతువుతోడను- సంగిని-సంబంధముగలిగినట్టి- హృదారామె- హృత్- హృదయమనెడి- ఆరామె- ఉద్యానవనమందు- ప్రస్తాః- రాలిపోయినట్టి- అఘజీర్ణఛదాః- అఘ- పాపములనియెడు- జీర్ణఛదాః- పండుటాకులున్ను- పుణ్యప్రవాళశ్రితాః- పుణ్య- పుణ్యములనియెడు- ప్రవాళ- చిగురుటాకులను- శ్రితాః-పొందు

కొనియున్నట్టిన్ని- గుణకోరకాః- గుణ- సద్గుణములనియెడు- కోరకాః- మొగ్గలుగలిగినట్టిన్ని- జపవచఃపుష్పాః- జపవచః- జపవాక్యములనియెడి- పుష్పాః- పుష్పములు గలిగినట్టిన్ని- సద్వాసనాః- సాధుకర్మములయొక్క- సంస్కారమనియెడి మంచివాసనలుగలిగినట్టి- భక్తిలతాఘటాః- భక్తులనెడి తీగెలయొక్క- సమూహములున్న- జ్ఞానానందసుధామరందలహరీ- జ్ఞానానంద- జ్ఞానానందములనియెడు- సుధామరంద- అమృతపుష్పరసములయొక్క- లహరీ- ప్రవాహమున్న- సంవిత్ఫలాభ్యున్నతిః- సంవిత్- బ్రహ్మజ్ఞానమనియెడి- ఫల- ఫలంబుయొక్క- అభ్యున్నతిః - వృద్ధిన్ని - దీప్యంతే- ప్రకాశింపుచున్నది। *

తా॥ ఈశ్వరధ్యానమనే వనంబుచుట్టు లోకరాజకీయమనెడి మనస్సనియెడి వనమంతయు జారిపోయినపాపములనియెడి జీర్ణపత్రములుకలిగినట్టిన్ని పుణ్యములనేచిగురుటాకులను బ్రకాశించియుండునట్టిన్ని సద్గుణములనే మొగ్గలుకలిగినటువంటిన్ని జపవాక్యములనియెడు పుష్పములుగలిగినటువంటిన్ని- సాధుకర్మములనియెడి మంచివాసనలుకలిగినటువంటిన్ని భక్తులనెడి సమూహములున్న జ్ఞానానందములనియెడు అమృతపుష్పరసములయొక్క ప్రవాహములున్న బ్రహ్మజ్ఞానమనియెడి ఫలోన్నతిన్ని ప్రకాశింపుచున్నది అనగా హృదయమనేయుద్యానవనము సర్వగుణ సంపన్నమని తాత్పర్యము॥ ౪౭

శ్లో॥ నిత్యానందరసాలయం సురమునిస్వాంతాంబుజాతాశ్రయంస్వచ్ఛం సద్ద్విజసేవితంకలుషహృత్సద్వాసనావిష్కృతమ్। శంభుధ్యానసరోవరం వ్రజమనోహంసావతంస స్థిరంకింక్షుద్రాశ్రయపల్వలభ్రమణసంజాతశ్రమంప్రాప్స్యసి॥

అ॥ మనసశ్శివధ్యానాశ్రయణమేవ సర్వోత్తమఫలదాయకమితినిర్ణయాన్యదేవతాశ్రయణవ్యావృత్తిం కుర్వన్నాహ॥ వ్యా॥ నిత్యానందేతి॥ హేమనోహంసావతంస హంసానామవతంసశ్శ్రేష్ఠః రాజహంసఃమన హేహంసావతంసస్వం- సంబుద్ధిః నిత్యానందరసాలయం నిత్యానందరూపస్య స్వాతానందస్య- ఏకరసః ఉదకం తస్యాలయం స్థానంసురముని- స్వాంతాంబుజాతాశ్రయంసురాశ్చ దేవాశ్చమునయశ్చపరమహంసాశ్చ తేషాంస్వాంతాని హృదయాని తాన్యేవాంబుజాతాని జలజాని తేషామాశ్రయం మూలయం స్వచ్ఛం మలరహితమన్యత్రపజాలియుక్తానాం తరితంసద్విజసేవితం సంతశ్చతేద్విజాః బ్రాహ్మణాపయాస్త్రయోవర్ణాస్తైస్సేవితమన్యత్రసద్విజాః రాజహంసాస్తైస్సేవితం కలుషహృత్కలుషాణిపాపానిహరతీతికలుషహృత్- అన్యత్రాపిస- మానమేవ- సద్వాసనావిష్కృతం సతాంసాధుకర్మణాం వాసనయా- సంస్కా-

శేనావిష్కృతం ప్రకటితమన్యత్ర సద్వాసనాసుగంధస్తేనావిష్కృతం ప్రకటితంశంభుధ్యానసరోవరంశంభోర్ధ్యానంవిజాతీయప్రత్యయానంతరితసజాతీయప్రత్యయప్రవాహస్తదేవసరోవరం-వరంసరశ్రేష్ఠంసరఇత్యర్థః-తత్త్వం వ్రజగచ్ఛ-స్థిరం ధ్యానసరోవరం-స్థిరంప్రసిద్ధంసరః అస్థిరమితిభావః క్షుద్రాశ్రయపల్వలభ్రమణసఞ్జాతశ్రమంక్షుద్రాః ఉభయతారతమ్యానభిజ్ఞాస్తేషామాశ్రయః పాపేభ్యస్తారణసమర్థంనముక్తిదమిత్యర్థః- తాదృశంయత్పల్వలం శంభుధ్యానసరోవరాదల్పంతదుద్దిశ్య యద్భ్రమణం సంచారస్తేనజాతోయశ్శ్రమస్తంకింకిమర్థం ప్రాప్స్యసిగమిష్యసి బహిరంగసాధనంపరిత్యజ్యాంతరంగసాధనమనుతిష్ఠేతిభావః॥

టీక॥ హేమనోహంసావతంస-ఓ మనస్సనేహంసశ్రేష్ఠమా నిత్యానందరసాలయం నిత్యానంద- శాశ్వతానందమనియెడి-రసా- ఉదకమునకు- ఆలయం- స్థానమయినటువంటిన్ని- సురమునిస్వాంతాంబుజాతాశ్రయం- సుర- దేవతలయొక్కయున్నుముని- మునీశ్వరులయొక్కయున్ను- స్వాంత- మనస్సులనెడి- అంబుజాత-కమలములకు ఆశ్రయం-స్థానమైనటువంటిన్ని-స్వచ్ఛం-నిర్మలమైనటువంటిన్ని-సద్విజసేవితం-సద్విజ పెద్దలచేతనున్ను హంసాదిపక్షులచేతనున్ను- సేవితం- సేవింపబడుతునున్నటువంటిన్ని కలుషహృత్ - కలుష-పాపములను-హృత్ - హరించుచున్నట్టిన్ని- సద్వాసనావిష్కృతం- సద్వాసనం- సాధుకర్మసంస్కారముచేతనున్ను- మంచివాసనచేతనున్ను- ఆవిష్కృతం- ప్రకటింపబడ్డటువంటిన్ని- శంభుధ్యానసరోవరం - శంభు- ఈశ్వరునియొక్క-ధ్యాన-ధ్యానమనియెడు- సరోవరం - సరశ్శ్రేష్ఠమును వ్రజ - పొందుమా - క్షుద్రాశ్రయపల్వలభ్రమణసంజాతశ్రమం - క్షుద్ర-తారతమ్యానభిజ్ఞులయినక్షుద్రులయొక్క - ఆశ్రయ - ఆశ్రయించడమనేటి - పల్వల- చవటపడెనుగూర్చి - భ్రమణ- సంచరించడముచేతను - సంజాత - పుట్టినట్టి - శ్రమం - శ్రమను - కిం - ఏమిటికి- ప్రాప్స్యసి - పొందబోతున్నావు॥

తా॥ అనగా ఓమనస్స నెహంసశ్రేష్ఠమా శాశ్వతానందమనె ఉదకమునకు స్థానమయినట్టిన్ని దేవతలయొక్కయున్ను మునీశ్వరులయొక్కయున్ను మనస్సనె కమలములకు స్థానమయినట్టిన్ని నిర్మలమైనట్టిన్ని పెద్దలచేతనున్ను- హంసలచేతనున్ను సేవింపబడుతున్నట్టిన్ని పాపములను హరించుచున్నట్టిన్ని సాధుకర్మ సంస్కారముచేతనున్ను మంచివాసనచేతనున్ను ప్రకటింపబడ్డట్టిన్ని ఈశ్వరధ్యానమనె సరశ్శ్రేష్ఠమును- పొందుమ తారతమ్యానభిజ్ఞులయిన క్షుద్రులయొక్క ఆశ్రయించడమనెడిచవటపడెను గూర్చి తిరగడంచేతపుట్టినశ్రమనుఏమిటికిపొందబోవుచున్నావుఅనితాత్పర్యము॥ ౨౮

శ్లో॥ ఆనందామృతపూరితా హరపదాంభోజాలవాలోద్య
తా స్థైర్యోపఘ్నముపేత్య భక్తిలతికా శాఖోపశాఖాన్వితా।
ఉచ్చైర్మానసకాయమానపటలీ మాక్రమ్యనిష్కల్మషాని
త్యాభీష్టఫలప్రదాభవతుమేసత్కర్మసంవర్ధితా॥ ౫౦

అ॥ శివభక్తిసాధ్యంఫలం ప్రార్థ్యతే॥ వ్యా॥ ఆనందామృతఇతి ॥ ఆనందామృతపూరితా- ఆనందశ్శివభక్త్యా ప్రీతిస్స ఏవామృతమంభస్తేనపూరితా సంతర్పితా - హరపదాంభోజాలవాలోద్యతా శివపదాంభోజమేవాలవాలః- ఆశ్రయభూమి స్తస్మాదుద్యతా ఊర్ధ్వం ప్రసృతా వృద్ధింగతేత్యర్థః స్థైర్యోపఘ్నం స్థైర్యం స్థిరభావస్స ఏవోపఘ్నః ఆశ్రయః ఉపష్టంభదారువిశేష స్తముపేత్య ప్రాప్య- శాఖోపశాఖాన్వితా శాఖాః మహాశాఖాః ఉపశాఖాః అల్పశాఖా అవయవవిశేషా ఇత్యర్థ స్తాభిరన్వితా సంయుతా ఉచ్చైర్మానసకాయమానపటలీ మత్కృష్టానిచతానిమానసానిచతాన్యేవకాయమానానిలతారోహణార్థం కల్పితచ్ఛదీంషి- ఆంధ్రభాషాయాం పందిళ్లు తేషాం పటలీసమూహ స్తామాక్రమ్యారుహ్య నిష్కల్మషా శైథిల్యాదిదోషరహితా సత్కర్మప్రవర్ధితా సత్కర్మభిః పురాకృతపుణ్యవిశేషై స్సంవర్ధితా వృద్ధిం ప్రాపితా న్యత్ర దోహదాదిభిర్వర్ధితా ఓషధివర్ధకసంస్కారై రిత్యర్థః భక్తిలతికా భక్తిస్సైవా సైవ లతికా లతా స్వార్థేకః మే మమ నిత్యాభీష్టఫలప్రదా అభీష్టఫలమిచ్ఛితఫలం నిత్యం శాశ్వతంచ తదభీష్టఫలంచ తత్ప్రకర్షేణ దదాతీతి సా భవత్వస్తు॥ *

టీ॥ ఆనందామృతపూరితా- ఆనంద- శివభక్తియందలి ప్రేమయనెడి- అమృత- వుదకంచేతను- పూరితా- నిండింపబడ్డటువంటిన్ని- హరపదాంభోజాలవాలోద్యతా- హర- ఈశ్వరునియొక్క- పదాంభోజ- శ్రీపాదకమలమనెడి- ఆలవాలపాదివల్లనుంచిన్ని- ఉద్యతా- వృద్ధినిపొందినట్టిన్ని- స్థైర్యోపఘ్నం- స్థైర్య- స్థిరభావమనెడి- ఉపఘ్నం- ఆశ్రయదారువిశేషమును- ఉపేత్య- పొంది- శాఖోపశాఖాన్వితా- పెద్దకొమ్మలుచిన్నకొమ్మలతోకూడుకొనియున్నట్టిన్ని- ఉచ్చైర్మానసకాయమానపటలీం- ఉచ్చైః- ఉన్నతములైనట్టి- మానస- మనస్సులనెడి- కాయమానపటలీం- పందిళ్లసమూహమును- ఆక్రమ్య- ఆక్రమించి- నిష్కల్మషా- శిథిలత్వాదిదోషరహితమైనట్టిన్ని- సత్కర్మసంవర్ధితా- సత్కర్మ- పురాకృతపుణ్యవిశేషములచేతనున్ను దోహదాదులచేతనున్ను- సంవర్ధితా- వృద్ధినిపొందింపబడ్డట్టిన్ని- భక్తిలతికా- భక్తి- భక్తియనెడు- లతికా- తీగె- మే- నాయొక్క- నిత్యాభీష్టఫలప్రదా- నిత్య- శాశ్వతమైనట్టి- అభీష్ట- వాంఛితమైన- ఫల- ఫలమును- ప్రదా- ఇచ్చేది- భవతు- అవుగాక॥

తా॥ అనగా శివభక్తియందలి ప్రేమ అనెడుపదకంచేత నిండింపబడ్డట్టిన్ని ఈశ్వరుని పాదకమలము నెపాదివల్లనుంచిన్ని వృద్ధిపొందినట్టిన్ని స్థిరభావమనే ఆశ్రయదారువు నుపొంది పెద్దరెమ్మలు చిన్నరెమ్మలతోకూడియున్నట్టి ఉన్నతములైన మనస్సులనేపందిళ్లసమూహములను అతిక్రమించి శిథిలత్వాదిదోషరహితమైనట్టిన్ని పురాకృతపుణ్యవిశేషములచేతనున్ను దోహదాదులచేతనున్ను వృద్ధిబొందింపబడ్డట్టి భక్తియనెడితీగ నాయొక్క శాశ్వతమైన వాంఛాఫలమునుయిచ్చుగాక॥ ౪౯

శ్లో॥ సంధ్యారంభవిజృంభితం శ్రుతిశిరస్స్థానాంతరాధిష్ఠితం
సప్రేమభ్రమరాభిరామమసకృత్సద్వాసనాశోభితమ్। భో
గీంద్రాభరణం సమస్తసుమనఃపూజ్యం గుణావిష్కృతం సేవే
శ్రీగిరిమల్లికార్జునమహాలింగం శివాలింగితమ్॥ ౫౦

అ॥ అధునా శ్రీశైలవాసినం శివం భజతే సంధ్యేతి॥ వ్యా॥ సంధ్యారంభ ఇతి। శ్రీగిరిమల్లికార్జునమహాలింగం శ్రీగిరౌ శ్రీశైలవిద్యమానం మల్లికార్జునమహాలింగం మల్లికావల్ల్యాసంశ్లిష్టార్జునవృక్షసదృశం మహాలింగం లీనం సూక్ష్మం పరమాత్మానం గమయతీతి లింగమితి ఏవంభూతం లింగమహం సేవే భజే ఇతి క్రియాన్వయః తత్కీదృశం శివాలింగితం శివయా పార్వత్యా ఆలింగితం పరితః కారూపయా శక్త్యా ఆవిష్టమితి భావః- ఉభయోరుపమానోపమేయభూతయోరర్జునమహాలింగయోస్సాధర్మ్యం ప్రతిపాదయితుం శ్లిష్టవిశేషణైరర్జునమహాలింగే విశినష్టి- సంధ్యారంభవిజృంభితం సంధ్యాయాస్సాయం సంధ్యాకాలస్యారంభే ప్రాదుర్భావే విజృంభితం నర్తనప్రకటనేన భక్తానుగ్రాహకమన్యత్ర పుష్పవికసనేన శోభితం శ్రుతిశిరస్స్థానాంతరాధిష్ఠితం శ్రుతీనాం వేదానాం శిరస్స్థానాన్యుపనిషదః శైలాదన్యాని స్థానాని స్థానాంతరాణ్యుపపదవిగ్రహస్థాన్యధిష్ఠాయాభిధేయతా సంబంధేన స్థితం కర్తరి క్తః- అన్యత్ర శ్రుతిశ్చ శిరశ్చ శ్రుతిశిరసీ కర్ణమూర్ధానౌ తయోస్స్థానాంతరం స్థానభేదస్తదధిష్ఠాయ స్థితం స్వావయవైః పుష్పైరిత్యర్థః- సప్రేమభ్రమరాభిరామం ప్రేమయుక్తయా భ్రమరయా భ్రమరాంబికయాభిన్నశక్త్యాభిరామం మనోజ్ఞమన్యత్ర ప్రేమసహితచంచరీకైరభిరామమసకృత్సర్వదా సతాం సాధూనాం వాసనయా భావనయా శోభితం వ్యాప్తమన్యత్ర సద్వాసనయా సాధుగంధేన శోభితం ప్రకాశితం భోగీంద్రాభరణం సర్పభూషణమన్యత్ర భోగః ఏషామస్తీతి భోగినస్తేషామింద్రాశ్శ్రేష్ఠాః విషయానుభవితారస్తేషామాభరణం భూషణం సమస్తసుమనః పూజ్యం సమస్తైస్సుమనోభిర్దేవైర్విద్వద్భిశ్చ పూజ్యమన్యత్ర సర్వేభ్యః పుష్పేభ్యః పూజ్యం పూజ్యకుసుమవిశిష్టం- గుణావిష్కృతం గుణేన సత్వగుణసంబంధేనావిష్కృతం ప్రకాశితమన్యత్ర గంధాదిగుణైరావిష్కృతం ప్రకాశితమితాద్యా

శంలింగంసేవే ఇతిక్రియాయామన్వయః - మల్లికార్జునమితివిభక్తిపరిణామేన విశేషణానాంతత్రాప్యన్వయః స్పష్టార్థోయం॥

టీ॥ శివాలింగితం- శివా- పార్వతీదేవిచేతను-ఆలింగితం-ఆలింగనముచేయబడ్డట్టిన్ని- సంధ్యారంభవిజృంభితం- సంధ్యారంభసాయంసంధ్యాకాలంచేతను- విజృంభితం- భక్తానుగ్రాహకమయినటిన్ని- పుష్పవికాశమును- పొందినట్టిన్ని- శ్రుతిశిరస్థానాంతరాధిష్ఠితం- శ్రుతిశిరః- ఉపనిషత్తులనే- స్థానాంతరాధిష్ఠితం- స్థానమందు-అధిష్ఠించియున్నటువంటిన్ని- చెవలయందున్న-శిరస్థానమందున్నన్నటువంటిన్ని-సప్రేమభ్రమరాభిరామం- సప్రేమ-ప్రేమతోగూడుకున్న- భ్రమరా-భ్రమరాంబిక చేతనున్న- తుమ్మెదచేతనున్న- అభిరామం-ఒప్పియున్నటువంటిన్ని - అసకృత్సద్వాసనాశోభితం- అసకృత్- మాటిమాటికిన్ని- సద్వాసనా-సత్పురుష భావనచేతనున్న మంచివాసనచేతనున్న- శోభితం-ప్రకాశింపుచున్నటువంటిన్ని- భోగీంద్రాభరణం - భోగీంద్ర-ఆదివాసుకి- ఆభరణం- ఆభరణముగాగలిగినట్టిన్ని- భోగి ద్రభోగపురుషులకు-ఆభరణం-ఆభరణమయినటువంటిన్ని - సమస్త-సుమనః-పూజ్యం- సమస్త-సమస్తమయిన-సుమనః- దేవతలకు-పూజ్యం- పూజచేయతగినటువంటిన్ని- సమస్త- సకలమయిన-సుమనః- పుష్పములలోపలను- పూజ్యం-శ్రేష్ఠమయినటువంటిన్ని- గుణవిష్కృతం-సత్వగుణప్రకాశితమయినట్టిన్ని- గంధాదిగుణములచేత ప్రకాశితమయినట్టి- శ్రీగిరిమల్లికార్జునమహాలింగం- శ్రీగిరి-శ్రీశైలమందున్నటి- మల్లికార్జున - మల్లెతీగెతోగూడుకున్న- మద్దిచెట్టుతోసమానమైనట్టి- మహాలింగం- సాంబశివుణ్ని- సేవే - సేవించుచున్నాను,

తా॥ పార్వతీదేవిచేతను ఆలింగనంచేయబడ్డట్టిన్ని-సాయంకాలమందు భక్తానుగ్రాహకమయినట్టిన్ని పుష్పవికాసమునుబొందినట్టిన్ని అనగాభక్తులను అనుగ్రహించేటటువంటిన్ని- వేదాంతస్థానములయందున్నటిన్ని శిరస్సుయందున్న చెవులయందున్నట్టిన్ని- ప్రేమతోగూడుకొన్న భ్రమరాంబతోడనున్న తుమ్మెదచేతనున్నకూడుకున్నట్టిన్ని- మాటిమాటికిన్ని- సత్పురుషభావనచేతనున్న- మంచివాసనచేతనున్న ప్రకాశించినటువంటిన్ని వాసుకి ఆభరణముగాకలిగినట్టిన్ని భోగపురుషులకు ఆభరణమయినట్టిన్ని సకలదేవతలకు పూజ్యమయినట్టిన్ని సకలపుష్పములకు శ్రేష్ఠమయినట్టిన్ని- సత్వగుణప్రకాశితమయినట్టిన్ని గంధాదిగుణములచేత ప్రకాశితమయినటి- శ్రీగిరిమల్లికార్జునమహాలింగమును అనగామల్లికార్జునఅన్నస్వామి మల్లెపుష్పమున్ను- అర్థమవుతున్నదిగనక ఆలాగంటి సాంబశివుణ్ణిసేవించుచున్నానని తాత్పర్యము. ౫౧

శ్లో॥ భృంగీచ్ఛానటనోత్కటః కరిమదగ్రాహీస్ఫురన్మాధవా
హ్లాదోనాదయుతోమహాసితవపుఃపంచేషుణాచాదృతః। సన్న

సత్పక్షస్సుమనోవనేషుసపునస్సాక్షాన్మదీయేమనోరాజీవేభ్ర
మరాధిపోవిహరతాంశ్రీశైలవాసీవిభుః॥ ౫౧

అ॥ భ్రమరాధిపతిత్వా నిరూపణేనస్వమనోరాజీవేవిహరణంప్రార్థయతే॥ వ్యా॥ వివిధంభవతీతివిభుఃసోఽకామయతబహుస్యామితిశ్రుతేః- శ్రీశైలవాసీభక్తానుగ్ర హాయలింగరూపేణశ్రీశైలవాసీభ్రమరాధిపః భ్రమరాంబాయాఃఅధిపఃసఏవభ్రమరా ధిపఃభృంగరాజః మన్మనఏవరాజీవంపద్మంతస్మిన్విహరతాంసంచరన్ భృంగాణాంరా జీవవాసస్స్వభావ్యాదితిభావః- తమేవశ్లిష్టవిశేషణైర్విశినష్టి - భృంగీచ్ఛానటనోత్క టఃభృగిణః భక్తవిశేషస్యేచ్ఛయానటనేనతత్ర ఉత్కటః ఉత్కటేచ్ఛ అన్యత్రభృంగ జాతేరిచ్ఛాయా అపేక్షయాః నటనేనుకరణే-ఉత్కటఃఉత్కటేచ్ఛః - కరిమదగ్రాహీ కరిణోగజాసురస్యమదః - బలవత్తాభిమానస్తంగృహ్ణాతితస్సంహరణేనహరతీతితథోక్తం అన్యత్రకరిణాంగజానాంమదః మదజలంతద్గ్రహణ శీలసాచ్ఛీల్యేణినిఃస్ఫురన్మాధవా హ్లాదఃమాధవేమోహినీరూపాపన్నే ఆహ్లాదఃప్రవృత్తాత్సుక్యంస్ఫురన్ప్రకాశమానఃమా ధవాహ్లాదోయస్యాన్యత్రమాధవేవసంతేఆహ్లాదః ఆనందఃస్ఫురన్మాధవాహ్లాదోయస్య నాదయుతఃప్రతిపాద్యత్వసంబంధేనప్రణవనాదసహితః - అన్యత్రఝుంకారధ్వనియు తఃమహాసితవపుస్సితంశుభ్రంవపుర్యస్యసః మహాంశ్చాసౌసిత వపుశ్చేతితథోక్తమన్య త్రాసితంనీలంవపుర్యస్య మహాంశ్చాసౌనీలవపుశ్చతథోక్తం. పంచేషుణాచాదృతః పం చేషుణామన్మథనాదృతస్స్వ బాణలక్ష్యత్వేననిశ్చితః అన్యత్రాదృతస్స్వ సహాయత్వే ననిశ్చితస్సుమనోవనేషు సత్పక్షస్సుమనసాందేవానామవనేషురక్షణేషుసత్పక్షస్సన్పక్షో భిమానో యస్యతథోక్తః- అన్యత్రసుమనసాం పుష్పాణాంవనేషూద్యానాదిషు సన్విప్ద్యమానః పక్షోభిమానోయస్య తథోక్తస్సాక్షాచ్చక్షురాదీంద్రియ విషయః ఉభయ త్రతుల్యార్థఃక్షమిదమేవగభూతస్సశ్రీశైలవాసభ్రమరాధిపతిర్విహరతామితిపూర్వే ణాన్వయఃసర్వదామనస్యాత్యంతికసంయోగేనతిష్ఠత్వితిభావః॥

టీక॥ భృంగీచ్ఛానతనోత్కటః- భృంగీ- భృంగియనేప్రమథునియొక్క-నటన- నాట్యమందు-ఉత్సుకః- ఇచ్ఛగలిగినట్టిన్ని- భృంగి- ఆడతుమ్మెదయొక్క-నటన- నా ట్యమందు-ఉత్సుకః- ఆసక్తిగలిగినట్టిన్ని- కరిమదగ్రాహి- గజాసురునియొక్క-మదము నుగ్రహించునట్టిన్ని- ఏనుగయొక్క-మదమునుగ్రహించి నటువంటిన్ని- స్ఫురన్మాధ వాహ్లాదః- స్ఫురన్- ప్రకాశించుచున్న- మాధవ- మోహినిరూపమునుబొందిన విష్ణుదే వునియందు- ఆహ్లాదః- సంతోషముకలిగినట్టిన్ని- ప్రకాశించుచున్న- వైశాఖమాసమం దు-సంతోషముకలిగినట్టిన్ని, నాదయుతః- ప్రణవనాదముతోకూడకున్నట్టిన్ని- ఝూం కారధ్వనితోకూడుకొన్నట్టిన్ని- మహాసితవపుః- గొప్పైనతెల్లనిశరీరముకలిగినట్టిన్ని

గోపైవనసల్లనిశరీరంకలిగినట్టిన్ని- పంచేషుణాచ--మన్మథునిచేతను-. ఆదృతః - న్యాఖ్యాణలక్ష్యభావముచేతనిశ్చయింపబడ్డటువంటిన్ని- ఆదరణచెయబడ్డటువంటిన్ని - సుమనోవనేషు- సుమనః- దేవతలయొక్క - ఆవనేషు - రక్షణములయందున్ను -. సుమనః- పుష్పములయొక్క- ఆవనేషు- ఉద్యానాదులయందు- సత్పక్షః- విద్యమాన అభిమానంకలిగినట్టిన్ని-చక్షురాదియింద్రియగోచరమయినట్టిన్ని- శ్రీశైలవాసీ-శ్రీశైలమందువాసంగాఘన్నట్టి- విభుః- ప్రభువైనటి-"భ్రమరాధిపః- భ్రమరాంబికకు పతియైన సాంబశివుడున్ను-భృంగశ్రేష్ఠమున్ను-సాక్షాత్- సాక్షాత్కారముగాను- మన్మనోరాజీవే-మత్ -నాయొక్క--మనోరాజీవె-మనః-కమలమందు-విహరతాం-విహరించుగాక॥

తా॥అనగాభ్రమరాధిపః అన్నందున భ్రమరాంబికాపతియైన సాంబశివుడున్ను భ్రమరశ్రేష్ఠమున్ను- నామనః -కమలమందు - విహరించుగాక అన్నందునతుమ్మెదయందునుండెడు ధర్మములనన్నిటినిన్ని భ్రమరాంబికాపతియైన సాంబశివునియందున్నకలగచేసి స్తోత్రముచేసినాడనితాత్పర్యము.

శ్లో॥కారుణ్యామృతవర్షిణంఘనవిపద్గ్రీష్మచ్ఛిదాకర్మఠం
విద్యాసస్యఫలోదయాయ సుమనస్సం సేవ్యమిచ్ఛాకృతిమ్।
నృత్యద్భక్తమయూరమద్రినిలయం చంచజ్జటామండలం
శంభోవాంఛతినీలకంధరసదాత్వాం మేమనశ్చాతకః॥ ౫౨

అ॥ మేఘత్వేననిరూప్యమాణంశంకరంమేమనశ్చాతకోవాంఛతీత్యాహ॥వ్యా॥ కారుణ్యామృతఇతి। హేనీలకంధర-నీలఃకంధరఃగ్రీవాయస్యతస్యసంబుద్ధిరన్యత్రధరతీతి ధరఃకస్యజలస్యధరఃకంధరఃమేఘఃనీలశ్చాసౌకంధరశ్చనీలకంధరఃతస్యసంబుద్ధిశ్శంభో సుఖోత్పత్తికారణభూత-త్వాంభవంతంసదా-సర్వదామేమమమనశ్చేత ఏవచాతకః- పతన్మేఘబిందుభక్షణఃపక్షివిశేషఃవాంఛతీచ్ఛతి- త్వద్దర్శనేనవాంచితమర్థంప్రాప్తుమిచ్ఛతీతిభావః కథంభూతత్వామిత్యాకాంక్షాయాం కారుణ్యామృతవర్షిణం కారుణ్యమేవామృతంతద్వర్షణశీలమన్యత్ర కారుణ్యాదమృతముదకంవర్షతీ తచ్ఛీలమస్యేతి కారుణ్యామృతవర్షిణం ఘనవిపద్గ్రీష్మచ్ఛిదాకర్మఠంఘనామహతీ విపత్క్షయదుఃఖం సైవగ్రీష్మః అతితాపకత్వస్యభిదాభేదనలక్షిదాదిభ్యోజిత్యఙ్ప్రత్యయస్త్రీలింగతాటచ స్యాంకర్మఠంకర్మశూరంతచ్ఛేదనసమర్థమిత్యర్థః అన్యత్రఘనామహతీవిపత్సస్యాదిశోషణరూపాయస్యసః ఘనవిపత్సచాసౌగ్రీష్మస్తస్యభిదాచేదనంతస్యాః కర్మఠంతచ్ఛేదన సమర్థమిత్యర్థః- విద్యాసస్యఫలోదయాయవిద్యైవసస్యంతస్యఫలంబ్రహ్మానందానుభవస్తస్యోదయః ఉత్పత్తిస్తస్మైసుమనస్సంసేవ్యంసుమనోభిర్దేవైర్విద్వద్భిశ్చ సంసేవ్యంసమ్యక్సేవితుమర్హమన్యత్ర సస్యఫలోదయాయసుమనోభిశ్శోభనసస్యా

దిశతేమనః యేషాంతేసుమనసఃకర్షకాస్తైస్సంసేవ్యం సమ్యగపేక్షితుమర్హ మిచ్ఛా కృతింస్వేచ్ఛయా ప్రాప్యాకార ముభయత్రసమానమే వేదంనృత్యద్భక్తమయూరం భక్తాఏవమయూరాః కేకినః నృత్యంతోభక్తమయూరాః యస్యదర్శనేన తథోక్త మన్యత్రభక్తాః మేఘప్రీతిమంతః అన్యఆదిభ్యోజ్ఞితిభక్తిశబ్దాదప్రత్యయః యేమ యూరాః భక్తాశ్చతేమయూరాశ్చభక్తమయూరాః నృత్యంతో భక్తమయూరాః యస్య పునస్తస్సతథోక్తః అద్రిఃనిలయమ్ అద్రిః కైలాసస్స ఏవనిలయోనివాసో యస్య తథోక్తమన్యత్రచఏ ఏవార్థః- వర్షాకాలే అత్రమేఘానామవస్థానస్య ప్రత్యక్షదృష్ట త్వాదద్రినిలయత్వోపపత్తిః చంచజ్జటామండలం జటానాంకేశపాశానాం మండలః చంచత్జటామండలః యస్యతథోక్తమన్యత్రజటానాం విద్యుతాం మండలశ్చంచత్ జటామండలో యస్యతథోక్తమేతాదృశంత్వామితి క్రియాకారకాన్వయః ఈశ్వర స్యమేఘత్వేన స్తుతిః॥

టీ॥ హేనీలకంధర- ఓయీనల్లనికంఠముగలవాడ- నల్లనిప్రదేశమును ధరించియుండెడిమేఘమ- శంభో- సుఖకరుడవగునవాడ- కరుణామృతవర్షిణం-కరుణయనె అమృతమునువర్షించేటటువంటిన్ని- కరుణవల్లనుంచిన్ని-ఉదకమునువర్షించేటటువంటిన్ని- ఘనవిద్గ్రీష్మచ్ఛిదాకర్మఠం- ఘన- గొప్పైన- విపత్- ఆపదయనెడు- గ్రీష్మ- తాపముయొక్క- ఛిదం- ఛేదించడమందు- కర్మఠం- కర్మశూరుడైనట్టిన్ని- ఘన-గొప్పైన- విపత్- సస్యాదిశోషణరూపవిపత్తుకలిగిన- గ్రీష్మ- గ్రీష్మముయొక్క- ఛిదా- ఛేదించడమందు- కర్మఠం-సమర్థమైనటువంటిన్ని- విద్యాసస్యఫలోదయాయ- విద్యా- విద్యయనెడి- సస్య- పయిరుయొక్క- ఫలోదయాయ- ఫలోదయంకొరకు- సుమనః సంసేవ్యం- సుమనః- దేవతలచేతనున్ను- పెద్దలచేతనున్ను-సంసేవ్యం- సేవించతగినట్టిన్ని- సస్య- ఫలోదయంకొరకు- కర్షకులచేత- సేవించతగినట్టిన్ని-నృత్యద్భక్తమయూరం- నాట్యముచేయుచునుండెభక్తులనే- నెమళ్లుకలిగినట్టిన్ని- నాట్యముచేయుచునుండె- మేఘమందు- ప్రీతికలిగిననెమళ్లుకలిగినట్టిన్ని- అద్రినిలయం కైలాసపర్వతమందువుండేటటువంటిన్ని -పర్వతమందువుండేటటువంటిన్ని- చంచజ్జటామండలం- చంచత్-కదులుతూవుండే జటామండలముకలిగినటువంటిన్ని- మెరుపులయొక్క-సమూహంకలిగినట్టిన్ని- త్వాం- నిన్ను-సదా-ఎల్లప్పుడున్ను-మే-నాయొక్క- మనశ్చాతకః- మనః- మనస్సనెడి - చాతకః - వర్షబిందువులను భక్షించి జీవించెడి పక్షి- వాంఛతి- కోరుతున్నది;

తా॥ అనగా నీలకంధర అన్నందున నల్లని మెడకలిగిన సాంబశివునికిన్ని నల్లనిప్రదేశమును ధరించివుండే మేఘమునకున్ను- అర్థమయినందున వర్షబిందువులనుపాన

ముచేసిజీవించేదిచాతకపక్షి అయినందుననున్నశామనస్సనేచాతకపక్షి మేఘమువంటి ధర్మములుకలిగియున్న నిన్ను కోరుతున్నదిఅనితాత్పర్యము; ౫౩

శ్లో॥ ఆకాశేనశిఖిసమస్తఫణినాం నేత్రాకలాపీనతానుగ్రా
హిప్రణవోపదేశనినదైః కేకీతి యోగీయతే। శ్యామాశైల
సముద్భవాంఘనరుచిందృష్ట్వానటంతంముదా వేదాంతో
పవనేవిహారరసికంతంనీలకంఠంభజే॥ ౫౪

అ॥ మహాదేవంమయూరత్వనిరూపణేన స్తౌతి॥ వ్యా॥ ఆకాశేతి॥ నీలకంఠంనీలఃకంఠోయస్యేత్యుభయత్రాపితుల్యార్థః నీలకంఠమేవనీలకంఠం- మయూరం భజేకథంభూతం నీలకంఠమిత్యాకాంక్షాయామాహయశ్శివ యూరత్వనిరూపితః ఆకాశేనశిఖిశిఖాస్యాస్తీతిశిఖీ ఆకాశేనశిఖివ్యోమకేశత్వాత్సమస్త ఫణినాం నేత్రాసమస్తసర్పాణామధిపతిశా ఆదిశేషేణకలాపీకలాపోస్యాస్తీతి కలాపీకలాపోభూషణేబర్హ్వే ఇత్యమరః నతానుగ్రాహిప్రణవోపదేశనినదైర్నతావంతః ప్రణమనస్తానవనుగృహ్ణాతితచ్ఛీలమస్యేతిప్రత్యత్వాన తానుగ్రాహీనతానుగ్రహణశీలఇత్యర్థః- నచాసాప్రణవశ్చతస్యోపదేశోజ్ఞాపనంతజ్జన్యనినదైర్ధ్వనిభిః - కేకీతిచగీయతే త్రిభిర్విశేషణైశ్శిఖిత్వకలాపిత్వకేకిత్వరూపధర్మైః పరమశివే ఉపపాద్యంతఇతిభావః- శ్యామాంశ్యామలవర్ణాంచి ఘనరుంఘనస్య మేఘస్యేవరుచిః కాంతిర్యస్యాస్తాంశైలసముద్భవాంశైలస్సముద్భవః ఉత్పత్తిహేతుర్యస్యాస్తాం దృష్ట్వాముదాసంతోషేణనటంతంనృత్యంతంఘనరుచి మేఘశోభాం దృష్ట్వానటంతమిలిమయూరపక్షే వేదాంతోపవనేవేదాంతః ఉపనిషత్స ఏవోపవనం-క్రీడావనంతస్మిన్విహారరసికంపరనంతంనీలకంఠంమహం భజే-ఇతిక్రియాయామన్వయస్స్పష్టార్థోయం॥

టీ॥ఆకాశేన- ఆకాశముచేతను- శిఖి- శిఖగలవాడు- అనగావ్యోమకేశుడయినట్టిన్ని- శిఖీ- శిఖండముకలిగినట్టిన్ని- సమస్తఫణినాం- సమస్త- సకలమైన-ఫణినాం- సర్పములకు- నేత్రా- ప్రభువైనవాసుకిచేతను- కలాపీ- భూషణములుకలవాడైనటువంటిన్ని- కలాపములుకలిగినటువంటిన్ని- నతానుగ్రాహిప్రణవోపదేశనినదైః- నతానుగ్రాహి- నమ్రులనుఅనుగ్రహించెడి- ప్రణవ-ఓంకారముయొక్క-నినదైః-ధ్వనులచేతను- కేకీ-కేకా ధ్వనులుకలిగినట్టిన్ని- శ్యామాం-నల్లనైనటువంటిన్ని- శైలసముద్భవాం- పర్వతమందుపుట్టినటువంటిపార్వతినిన్ని- ఘనరుచిం- మేఘకాంతినిన్ని- దృష్ట్వా- చూచి- నటంతం-నాట్యముచేయుచున్నట్టిన్ని- వేదాంతోపవనే- వేదాంత-ఉపనిషత్తులనెడి-ఉపవనే- క్రీడావనమందు- విహారరసికం- విహార- విహరించడమందు-రసికం-సరసుడైనట్టి-తం-ఆ- నీలకంఠం- నల్లనికంఠముకలిగినట్టి- సాంబశివుడనెడునెమలిని- ముదా-సంతోషముచేతను- అహం- నేను-భజే-సేవించుచున్నాను॥

తా॥అనగా నీలకంఠంఅన్నందున నెవనియందు కలిగియుండెదు యావద్ధర్మములున్న సాంబశివునియందుకలిగియున్నదిగాన అలాగంటిశాంబశివుణ్ణి మిక్కిలిసంతోషముచేతను నేనుసార్వదా సేవించుచున్నానని తాత్పర్యము॥ ౫౩

శ్లో॥సంధ్యాఘర్మదినాత్యయో హరికరాఘాతప్రభూతానక
ధ్వానోవారిదగర్జితందివిషదాందృష్టిచ్ఛటాచంచలా। భ
క్తానాంపరితోష బాష్పవితతిర్వృష్టిర్మయూరీశివాయస్మి
న్నుజ్జ్వలతాండవంవిజయతేతంనీలకంఠంభజే॥ ౫౪

అ॥పార్వతీపరమేశ్వరౌ మయూరీమయూరత్వేనిరూపణేన స్తౌతి॥వ్యా॥సంధ్యా ఇతి॥ సంధ్యాసాయంకాలసమయ ఏవఘర్మదినాత్యయః-ఘర్మదినా గ్రీష్మర్తుదివసాస్తాన్యతియంతియస్మిన్సః ఘర్మదినాత్యయః మేఘప్రాదుర్భావకాలఇత్యర్థః హరికరాఘాతప్రభూతానకధ్వానః హరేర్విష్ణోః కరాభ్యాంయ ఆఘాతస్తాడనంతేనప్రభూతః ప్రకర్షేణోత్పన్నః ఆనకస్యవాద్యవిశేషస్యధ్వానః ధ్వనిస్సఏవవారిదగర్జితంమేఘస్తనితం దివిషదాం దేవానాం దృష్టిచ్ఛటాదృష్టీనాం వీక్షణానాం ఛటాసమూహస్సైవచంచలావిద్యుద్భక్తానాం సేవమానానాంపరితోషబాష్పాః ఆనందాశ్రూణి తేషాం వితతిర్ధారాస్సైవవృష్టిర్జలోత్సర్గః శివా పార్వతీసామయూరీపుంరూపెగజ్జేష నీలకంఠఏవనీలకంఠః పుమాన్మయూరస్తంభజే యస్మిన్నీలకంఠే ఉజ్జ్వలతాండవముజ్జ్వలంప్రకాశమానం తాండవంనటనం విజయతేసర్వోత్కర్షేణవర్తతే స్వాలింగసహితోవర్షర్తుర్యథామయూరాణామానందతాండవహేతురేవంసంధ్యాసమయః పార్వతీపతేరానందతాండవహేతురితిభావస్తత్సమయేతస్యసాయంనటత్వప్రసిద్ధేర్నీలకంఠేమయూరత్వారోపణమాత్రేణ ప్రకృతాలంకారపూర్తౌపత్న్యాంశివాయాం మయూరీత్వారోపణం తస్యాఅపిస్తుతికోటిప్రవేశం ద్యోతయతిశివాయాః - యద్యపిభజనక్రియాయాం నాన్వయస్తథాపితస్యాః పృథఙ్మయూరీత్వారోపణే స్తుతివిషయతాంవినా అన్యత్ఫలంనపశ్యామః॥

టీ॥సంధ్యాఘర్మదినాత్యయః- సంధ్యా- సాయంకాలసమయమనెడి- ఘర్మదినాత్యయః- ఘర్మదినా- గ్రీష్మర్తుదివసములను- అత్యయః- అతిక్రమించినటువంటిన్ని- మేఘప్రాదుర్భావకాలముగానున్న- హరికరాఘాతప్రభూతానకధ్వానః- హరి-విష్ణువుయొక్క- కరా- హస్తములచేతను- ఆఘాత-వాయించడముచేతను- ప్రభూత- పుట్టినటువంటి- ఆనక- ఆనకమనెవాద్యవిశేషముయొక్క- ధ్వానః- ధ్వని - వారిదగర్జితం- వారిద-మేఘముయొక్క- గర్జితం- ఉరుముగానున్న- దివిషదాం- దేవతలయొక్క- దృష్టిచ్ఛటాచంచలా- దృష్టి- వీక్షణములయొక్క- ఛటా - సమూహ

మెచంచలా-మెరుపుతీగగానున్న-భక్తానాం-భక్తులయొక్క-పరితోషబాష్పవితతిః-పరితోష బాష్ప- ఆనందాశ్రువులయొక్క- వితతిః- సమూహము- ధారావృష్టిః-వర్షముగానున్న-శివాపార్వతీదేవేమయూరీ- ఆడనెమలిగానున్నయస్మిన్-ఏనీలకంఠునియందు- ఉజ్జ్వలతాండవం- ఉజ్జ్వల- ప్రకాశింపుచున్నట్టి- తాండవం-నాట్యము విజయతె- సర్వోత్కర్షమునుబొందుతునున్నదో - తం - ఆనీలకంఠుణ్ని - భజే- సేవించుచున్నాను;

తా॥ సాయంకాలసమయమనేగ్రీష్మావసానవర్షర్తుప్రాదుర్భావకాలమున్న-విష్ణువుయొక్క కరా- ఘాతఆనకవాద్యధ్వనె ఉరుముగానున్న- దేవతాదృషిసమూహమె మెరుపుగానున్న- భక్తులయొక్క ఆనందాశ్రుసమూహమె వర్షముగానున్న-పార్వతీదేవే ఆడనెమలిగానున్న- ఏనీలకంఠునియందు ఉజ్జ్వలతాండవము ప్రకాశింపుచున్నదో ఆనీలకంఠుణ్ని సేవించుచున్నానని తాత్పర్యము; ౬౪

శ్లో॥ అద్యాయామితతేజసేశ్రుతిపదైర్వేద్యాయసాధ్యాయ
తె విద్యానందమయాత్మనె త్రిజగతస్సంరక్షణోద్యోగినే ।
ధ్యేయాయాఖిలయోగిభిస్సురగణైర్గేయాయమాయావినెస
మ్యక్తాండవసంభ్రమాయజటినేసేయంనతిశ్శంభవే॥ ౬౫

అ॥ శుద్ధరూపంసంభుంనమస్కరోతి ॥ వ్యా॥ ఆద్యమితి ॥ శంభవేశంసుఖమస్మాద్భవతీతిశంభుస్తస్మైసాయానతిస్సర్వోద్దేశ్యకాభాతిలోకె సేయంనతిశ్శంభవేశంభూద్దేశ్యకాభవత్వితిప్రార్థనానాసర్వోద్దేశ్యకాయాఃనతేశ్శంభుమాత్రోద్దేశ్యకత్వప్రార్థనాకథంఘటతె ఇతిచేత్తస్యైవకృత్స్నజగత్కారణత్వేనసర్వాన్తత్వాద్ఘటతఇత్యాహ-ఆద్యాయకృత్స్నజగదుత్పత్తేఃపూర్వంవిద్యమానాయనిత్యాయేత్యర్థః-తత్కుతః-ఇతిచేదాహ-అమితతేజసేఅమితమపరిచ్ఛిన్నంతేజఃజ్యోతిసత్స్వరూపాయతత్కేనవేద్యతెఇతిచేదాహ-శ్రుతిపదైర్వేదవాక్యైః-ర్వేద్యాయబోధ్యాయ-అర్చాదిరూపేణకథందృశ్యతేఇతిచేదాహ-సాధ్యాయభక్తానుగ్రహార్థంప్రతిష్ఠాప్యాయతత్స్వరూపంకిమితిచేదాహవిద్యానందమయాత్మనేవిద్యాచిత్-ఆనందస్సుఖంతన్మయాప్రదఖిన్నఆత్మాస్వరూపంయస్యతస్మైస్వార్థేమయట్ తస్యలీలామయంవ్యాపారమాహ-త్రిజగతస్సంరక్షణోద్యోగినేత్రయాణాంజగతాంసమాహారస్త్రిజగత్తస్యసంరక్షణేఉద్యోగినె-ప్రవృత్తిమతేసఃయోగైకగమ్య ఇత్యాహఅఖిలయోగిభిరఖిలైర్యోగిభిస్సాధిమద్భిర్ధ్యేయాయధ్యాతుం- మర్హాయఏవంభూతఃకైర్గీయతఇతిచేదాహసురగణైర్దేవసంఘైర్గేయాయగాతుంయోగ్యాయతస్యనిత్యశక్తియోగమాహమాయావినేమాయాచిచ్ఛక్తిస్సాస్యాస్తీతిమ్మాయావీ అస్మాయామెధా ప్రజ్ఞావినిరితివిశ్వనిస్సమ్యక్తాండవం సంభ్రమాయసమ్యక్తాండవంసమీచీ

సనర్తనసంతస్మిన్ సంభ్రమస్త్వరా యస్యతస్మై జటినే జటాః అస్యసంతీతి జటి తస్మై భక్తానుగ్రహార్థం మునిరూపమాశ్రయమాణా యేత్యర్థః తస్మై నతిరితి క్రియాన్వయః ॥ స్పష్టార్థః॥

టీక॥ ఆద్యాయ-జగదుత్పత్తికిపూర్వమునున్నటువంటిన్ని - అమితతేజసే-అమిత-అపరిమితమైనట్టి- తేజసే- జ్యోతిస్వరూపుడైనట్టిన్ని- శ్రుతిపదైః- వేదవాక్యములచేతను-వేద్యాయ- తెలుసుకోతగినటువంటిన్ని- సాధ్యాయ- భక్తానుగ్రహార్థము ప్రతిష్టింపబడ్డటువంటిన్ని - విద్యానందమయాత్మనే- చిదానందాభిన్నస్వరూపంకలిగినట్టిన్ని- త్రిజగతః- త్రిలోకములయొక్క- సంరక్షణోద్యోగినే- సంరక్షణ-రక్షించడముయొక్క- ఉద్యోగినే-ఉద్యోగముకలిగినటువంటిన్ని- అఖిలయోగిభిః-అఖిలయోగిభిః- అఖిల- సమస్తమయిన- యోగిభిః- యోగీశ్వరులచేతను-ధ్యేయాయ- ధ్యానంచేయతగినట్టిన్ని- సురగణైః- దేవసమూహములచేతను- గేయాయ - గానంచేయతగినట్టిన్ని- మాయావినే- మాయాశక్తికలిగినట్టిన్ని-సమ్యక్తాండవసంభ్రమాయ- సమ్యక్-లెస్సగాను-తాండవ-నర్తనమందు-సంభ్రమాయ త్వరకలిగినట్టిన్ని-జటినే- మునివేషధారిఅయినట్టిన్ని-తస్మై-తాదృశాయ-శంభవే-ఈశ్వరునికొరకు- నతిః- నమస్కారము॥

తా॥అనగాజగత్తుకు పూర్వమునున్నట్టిన్ని అపరిమితమైనజ్యోతిస్వరూపుడైనట్టిన్ని- వేదవాక్యములచేతెలుసుకొనతగినట్టిన్ని- భక్తానుగ్రహార్థము ప్రతిష్ఠింపబడ్డటువంటిన్ని- సచ్చిదానందస్వరూపముకలిగినట్టిన్ని- మూడులోకములనుసంరక్షించెడువుద్యోగముకలిగినట్టిన్ని- సమస్తయోగీశ్వరులచేతనున్ను - ధ్యానంచేయతగినట్టిన్ని- దేవతులచేతగానముచేయతగినట్టిన్ని- మాయాశక్తియుక్తుడైనట్టిన్ని- లెస్సగానుసాయంకాలమందు తాండవమందు త్వరకలిగినట్టిన్ని- మునివేషధారిఅయినట్టి- ఆసుఖకరుడయిన ఈశ్వరునికొరకు- నమస్కారముఅనితాత్పర్యము॥

శ్లో॥నిత్యాయత్రిగుణాత్మనేపురజితే కాత్యాయనీశ్రేయసే
సత్యాయాదికుటుంబినేమునిమనఃప్రత్యక్షచిన్మూర్తయే। మా
యాసృష్టజగత్త్రయాయసకలామ్నాయాంతసంచారిణే సా
యంతాండవసంభ్రమాయజటినే సేయంనతిశ్శంభవే॥ ౫౬

అ॥ సకలప్రపంచస్వరూపిణం పరమశివం స్తౌతి॥ వ్యా॥ నిత్యాయధ్రువాయదేశకాలవస్తుపరిచ్ఛేదరహితాయేత్యర్థః త్రిగుణాత్మనేత్రయోగుణా సత్వరజస్తమాంస్యాత్మానశ్శరీరాణియస్యతస్మై బ్రహ్మవిష్ణురుద్రాత్మనేఇత్యర్థః- పురజితేపురాణిస్థూలసూక్ష్మకారణాఖ్యశరీరాణితానిజయతీత్యభిభవతీతిపురజిత్తస్మై అథవాప్రసిద్ధానిత్రీణిపురాణి తేషామసురాణామిత్యర్థః తాదసిద్ధానితానిజయతీత్యభిభవతీతి పురజిత్తస్మైకాత్యాయనిశ్రేయస్మై కాత్యాయనిశ్రేయసే కాత్యాయన్యాః పార్వత్యాః శ్రేయసే తపసః ఫలరూపా

యసత్యాయకాలత్రయాబాధ్యాయ ఆదికుటుంబినే ప్రాథమికసంసారిణే భక్తానుగ్రహాయకుటుంబవేషధారిణే ఇత్యర్థః మునిమనః ప్రత్యక్షచిన్మూర్తయేమునీనాం మనాంసి తేషాం ప్రత్యక్షోగోచరః చిన్మూర్తిశ్చిచ్ఛరీరస్యతస్మై మాయాసృష్ట జగత్రయాయజగతాంత్రయం జగత్రయం- మాయయాసృష్టం మాయాసృష్టం మాయాసృష్టం జగత్రయం యేనతస్మై సకలామ్నాయాంతసంచారిణే సకలోపనిషత్ప్రతిపాద్యాయేతి భావః-సాయంతాండవ సంభ్రమాయతురీయాపాదస్య పూర్వేవ దేవార్థః॥స్పష్టోర్థః

టీ॥ నిత్యాయ- నిత్యుడైనటువంటిన్ని- త్రిగుణాత్మనే- సత్వరజస్తమోగుణములు శరీరములుగాగలిగినటువంటిన్ని- అనగాబ్రహ్మవిష్ణుమహేశ్వరరూపుడయినటువంటిన్ని- పురజితే- స్థూలసూక్ష్మకారణరూపములను జయించినటువంటిన్ని- త్రిపురములనుజయించినటువంటిన్ని- కాత్యాయనీశ్రేయసే- కాత్యాయని- పార్వతీదేవియొక్క- శ్రేయసె- తపఃఫలస్వరూపుడయినటువంటిన్ని- సత్యాయ- కాలత్రయాబాధ్యత్వస్వరూపుడైనటువంటిన్ని- ఆదికుటుంబినే- ప్రాథమికసంసారిఅయినటువంటిన్ని- మునిమనఃప్రత్యక్షచిన్మూర్తయె- ముని- మునీశ్వరులయొక్క- మనః- మనస్సులకు-ప్రత్యక్ష- గోచరమైన- చిన్మూర్తయె- చిత్స్వరూపుడయినటువంటిన్ని- మాయాసృష్టజగత్రయాయ- మాయా- మాయచేత- సృష్ట- సృజింపబడ్డట్టి- జగత్రయాయ త్రిలోకములు కలిగినటువంటిన్ని- సకలామ్నాయాంతసంచారిణే- సకల- సమస్తమైన- ఆమ్నాయాంత- వేదాంతములయందు- సంచారిణే- సంచరించేటటువంటిన్ని- సాయం- సాయంకాలమందు- తాండవసంభ్రమాయ- తాండవ- నాట్యమందు- సంభ్రమాయ- త్వరకలిగినట్టి- శంభవె- ఈశ్వరునికొరకు- సెయం- అయీ- నతిః-నమస్కారము॥

తా॥అనగా నిత్యుడయినటువంటిన్ని-సత్వరజస్తమోగుణస్వరూపుడయినట్టిన్ని స్థూలసూక్ష్మకారణరూపములయిన త్రిపురములనుజయించినటువంటిన్ని. పార్వతీతపఃఫలస్వరూపుడైనట్టిన్ని- కాలత్రయాబాధ్యసత్యస్వరూపుడైనటువంటిన్ని - ప్రథమసంసారిఅయినటువంటిన్ని- మునీశ్వరులయొక్కమనస్సులకు గోచరమైనచిత్స్వరూపుడయినటువంటిన్ని- మాయచేతసృజింపబడ్డ మూడులోకములుకలిగినటువంటిన్ని. వేదాంతములయందు సంచరించేటటువంటిన్ని- సాయంకాలనర్తనమందువ్యగ్రుడయిన సాంబమూర్తికొరకు - ఈనమస్కారముఅనితాత్పర్యము॥ ౫౮

శ్లో॥నిత్యాయ స్వోదరపోషణాయసకలానుద్దిశ్యవిత్తాశయావ్య
ర్థంపర్యటనంకరోమిభవతస్సేవాంనజానేవిభో। మజ్జన్మాం
తరపుణ్యపాకబలతస్త్వంశర్వసర్వాంతరస్తిష్ఠస్యేవహితేన
వాపశుపతేతేరక్షణీయోస్మ్యహం॥ ౫౯

అ॥ సేవాపరిజ్ఞానశూన్యోప్యహంతే అవశ్యంసంరక్షణీయ ఇత్యత్ర హేతుమా హ॥ వ్యా॥ నిత్యమితి॥ నిత్యమనవరతంస్వోదర పోషణాయస్వస్యోదరం కుక్షిస్తస్యపోషణాయతదాది సర్వాంగానాంపుష్టికరణాయవిత్తాశయాధనవాంఛయా సకలానుద్దిశ్యసర్వాన్విత్తవతః నిమిత్తీకృత్యవ్యర్థం నిష్ప్రయోజనం పర్యటనంపరితస్సంచరణం కరోమిరచయామిత్వత్సేవాకరణేనసప్రయోజనం క్రియతామితిచేత్తత్రాహ. హేవిభోసర్వవ్యాపక ఈదృశస్యభవతస్సేవాంభజనం నజానేతర్హి కింకర్తవ్యమితిప్రార్థనాయసేఇతిచేత్తత్రాహ- హేపశుపతేపశూనాంబ్రహ్మాదిసామాం తానాంసర్వేషాం పతేపాలకహేయస్మాన్మజ్జన్మాంతర పుణ్యపాకబలతః మమజన్మాంతరేష్వన్యేషు జన్మసుకృతానియాని పుణ్యానితేషాంపాకబలతః పాకఫలప్రదానోన్ముఖత్వంతద్వశాత్ హేశర్వరభక్తపాపహింసకత్వంసర్వాంతరః అన్నమయాదిభ్యః కోశేభ్యః అంతరఃసూక్ష్మత్వేనాంతర్యామితయాతిష్ఠస్యేవస్థితిం కరోష్యేవతేనవా హేతునాత్వయాకర్తరిషష్టి- అహంరక్షణీయోస్మి॥ రక్షితుంయోగ్యోభవామి॥ స్పష్టార్థోయం॥

టీ॥ నిత్యం-ఎల్లప్పుడును- స్వోదరపోషణాయ- స్వ- స్వకీయమైన- ఉదర-కుక్షియొక్క- పోషణాయ- పోషణకొరకు- విత్తాశయా- ధనవాంఛచేతను - సకలాన్- సకలమైనవార్లనున్ను- ఉద్దిశ్య- ఉద్దేశించి- వ్యర్థం- నిష్ప్రయోజనమయినటువంటి- పర్యటనం- తిరగడమును- కరోమి- చేయుచున్నాను- హేవిభో- సర్వవ్యాపకుడవైనఓయీశ్వరుడా- భవతః- నీయొక్క- సేవాం- భజనమును- నజానామి- గుఱుతెరుగను- హేపశుపతే - ఓబ్రహ్మాదిసమస్తజీవులకున్ను ప్రభువైనయీశ్వరుడా- హియస్మాత్ కారణాత్- ఏకారణమువల్లనుంచిన్ని - మజ్జన్మాంతరపుణ్యపాకబలతః- మత్ - నాయొక్క- జన్మాంతర- అన్యజన్మములయందలి- పుణ్య - సుకృతములయొక్క- పాకబలతః- పరిపక్వబలమువల్లనుంచిన్ని- హేశర్వ- ఓయీశ్వరుడా- సర్వాంతరః- సర్వ- సమస్తమైన- అన్నమయాదికోశములవల్లనుంచి- అంతరః- సూక్ష్మరూపుడవై- తిష్ఠస్యేవ- వుంచున్నావే- తేన- ఆహేతువుచేతను- అహం- నేను- రక్షణీయోస్మి- రక్షింపతగినవాడను- అస్మి- అయితిని॥

తా॥ ఓయీపశుపతే నీవురక్షించడమునకు యోగ్యుడైనవాడనగుచున్నాను-గాన నన్నురక్షించవలయునని ముఖ్యతాత్పర్యము॥ ౫౧

శ్లో॥ ఏకోవారిజబాంధవఃక్షితినభోవ్యాప్తంతమోమండలం
భిత్త్వాలోచనగోచరోపిభవతిత్వంకోటిసూర్యప్రభః। వేద్యః
కింనభవస్యహోఘనతరం కీదృగ్భవేన్మత్తమస్తత్సర్వంవ్య
పనీయమేపశుపతేసాక్షాత్ప్రసన్నోభవ॥ ౫౨

అ॥అజ్ఞానరూపప్రతిబంధభేదన పూర్వకంపశుపతిసాక్షాత్కారంప్రార్థయతే॥

వ్యా॥ఏకేతి॥ హేపశుపతే అజ్ఞానపాలకవారిజబాంధవః పద్మబంధురేకోద్వితీయస్సన్ క్షితినభోవ్యాప్తం క్షితిర్భూమిఃనభఆకాశంచ క్షితినభసీతేవ్యాప్తం వ్యాప్యస్థితం తమోమండలమంధకారసమూహం భిత్వాభిత్వాలోచనగోచరోపి చక్షుర్విషయోపి భవతిత్వంతుకోటిసూర్యప్రభః అపరిమితసూర్యాణాంప్రభేవ ప్రభాయస్యతథోక్తస్త్వం వేద్యః జ్ఞానవిషయః కింనభవసికిమితినభవసి ఘనతరమతిశయేనసాంద్రమపిమత్తమః మమాజ్ఞానరూపంతమః కీదృక్త్వంవకియదిత్యర్థః-తత్తస్మాత్సర్వంకృత్స్నపూర్వోక్తం తమః వ్యపనీయాపనోద్యసాక్షాత్ప్రత్యక్షఃప్రసన్నః అనుగ్రాహకశ్చభవఏధి-ఏకస్మిన్నేవసూర్యేసకలజన ప్రత్యక్షేనమస్త తమోభేదినిచసతితత్కోటిసదృశస్త్వమప్రత్యక్షః అతమోభేదీచభవసీతియత్తచ్చిత్రంతస్మాత్ప్రత్యక్షస్తమోనివర్తకశ్చభవేతిభావః॥

టీ॥ హేపశుపతే- ఓయిసాంబశివుఁడా- వారిజబాంధవః- పద్మబాంధవుఁడైనసూర్యుఁడు- ఏకస్సన్ - అద్వితీయుఁడైనవాఁడవుచున్నా - క్షితినభోవ్యాప్తం - క్షితి- భూమినిన్ని- నభః- ఆకాశమునున్ను- వ్యాప్తం- వ్యాపించియున్నటువంటి- తమోమండలం- అంధకారసమూహమును- భిత్వా- భేదించి- లోచనగోచరోపి- లోచన-నేత్రములకు- గోచరోపి- అగుపడుచుండెడువాఁడున్ను- భవతి-అవుతున్నాఁడు-త్వంతు- నీవై - కోటిసూర్యప్రభః- కోటిసూర్య- అపరిమితులైనసూర్యులయొక్క- ప్రభః-కాంతివంటి కాంతిగలిగినవాఁడవై - వేద్యః- తెలుసుకొనతగినవాఁడవు- కిన్నభవసి- యేమిటికి కావు- అహో- ఆశ్చర్యము- ఘనతరం- మిక్కిలిదట్టమైనటువంటి- మత్తమః- మత్- నాయొక్క- తమః-అజ్ఞానమును- కీదృక్-యెంతమాత్రము భవేత్ -అయ్యానీ-తత్తస్మాత్ ఆకారణమువల్లనుంచిన్ని- సర్వం- సమస్తమైనఅంధకారమును వ్యపనీయ- పోఁగొట్టి- సాక్షాత్- ప్రత్యక్షముగాను- ప్రసన్నశ్చ- అనుగ్రాహకుఁడవు- భవ- కమ్మా॥

తా॥ఒకసూర్యుఁడేసకలజనులకున్ను ప్రత్యక్షమగుచునున్నవాఁడవుచున్నభూమ్యంతరిక్షవ్యాపియయినఅంధకారమునుపోఁగొట్టుచున్నాఁడు నీవుకోటిసూర్యసమానతేజస్కుఁడవైనప్పటికిన్ని అప్రత్యక్షుఁడవై మనస్సునుభేదించకయుంచున్నావుగాన యిది చిత్రముఆశ్చర్యముఅందువల్లనుంచిన్ని నీవు ప్రత్యక్షుఁడవయిపాపములనునశింపచేయుమాయని ముఖ్యతాత్పర్యము॥ ౬౮

శ్లో॥హంసఃపద్మవనంసమిచ్ఛతియథా నీలాంబుదంచాతకః
కోకఃకోకనదప్రియంప్రతిదినంచంద్రంచకోరస్తథా। చేతో
వాంఛతిమామకంపశుపతేచిన్మార్గమృగ్యంవిభోగౌరీనాథభ
వత్పదాబ్జయుగళంకైవల్యసౌఖ్యప్రదం॥ ౬౯

అ॥ సోపమానం త్వత్పాదారవిందభజనం మన్మనః వాంఛతీతి ప్రార్థయతే॥ వ్యా॥ హంసఇతి॥ హేపశుపతే హేవిభో హేగౌరీనాథ హంసపద్మవనం కమలషండం యథాసమిచ్ఛతి వాంఛతిచాతకః జలదోత్సృజ్యమానోదకబిందూనపేక్షమాణః పక్షివిశేషః నీలాంబుదం వర్షుకమేఘం యథా వాంఛతి సమిచ్ఛతి కోకశ్చక్రవాకః కోకనదప్రియం పద్మబంధుం సూర్యమిత్యర్థః యథా చకోరశ్చంద్రకిరణభుక్పక్షివిశేషశ్చంద్రసమిచ్ఛతి తథా మామకం మదీయం చేతశ్చిత్తం చిన్మార్గమృగ్యం చిన్మార్గైరుపనిషత్సుమృగ్యమన్వేషణీయం కైవల్యం సౌఖ్యప్రదం కైవల్యం కేవలం నిర్గుణం బ్రహ్మ తస్యభావస్తత్త్వం తదేవ సౌఖ్యం సుఖం తత్ప్రదదాతీతి తత్ప్రదం భవత్పదాబ్జయుగళం భవతః పదే అబ్జే ఇవ భవత్పదాబ్జే తయోర్యుగళం వాంఛతి అభిలషతి- స్పష్టార్థోయం॥

టీ॥ హేపశుపతే- ఓయిసకలభూతములకున్న అధిపతివైనవాడా- హేగౌరీనాథ- ఓయిపార్వతీమనోహరుడవయిన ఈశ్వరుడా- హంసః- హంసము- పద్మవనం- కమలషండమును- యథా- ఏప్రకారముగా- సమిచ్ఛతి- యిచ్ఛయించుచున్నదో- చాతకః- చాతకపక్షి- నీలాంబుదం- వార్షికమేఘమును- యథా- ఏప్రకారము- వాంఛతి- యిచ్ఛయించుచున్నదో- కోకః- చక్రవాకపక్షి- కోకనదప్రియం- సూర్యుణ్ణి- యథా- ఏప్రకారము- వాంఛతి- యిచ్ఛయించుచున్నదో- చకోరః- చంద్రకిరణపాయియయినచకోరపక్షి- ప్రతిదినం- ప్రత్యహమున్ను- చంద్రం- చంద్రుణ్ణి- యథా- ఏప్రకారముగాను- సమిచ్ఛతి- యిచ్ఛయించుచున్నదో- తథా- ఆప్రకారముగాను- మామకం- నాసంబంధమయిన- చేతః చిత్తము- చిన్మార్గమృగ్యం- చిన్మార్గ- ఉపనిషన్మార్గములయందు- మృగ్యం- వెతకతగినటువంటిన్ని- కైవల్యసౌఖ్యప్రదం- కైవల్య- కేవలనిర్గుణబ్రహ్మభావమనెడి- సౌఖ్య- సుఖమును- ప్రదం- యిచ్చుచున్నటువంటి- భవత్పదాబ్జయుగళం- భవత్- నీయొక్క- పదాబ్జ- పాదకమలములయొక్క- యుగళం- ద్వంద్వమును- వాంఛతి- అభిలషించుచున్నది॥

తా॥ అనగా ఓయిసకలభూతములకున్న అధిపతివైనగౌరీనాథుడా- హంసము పద్మవనమును ఏప్రకారముయిచ్ఛయించుచున్నదో- చాతకము వార్షికమేఘమును ఎట్లాయిచ్ఛయించుచున్నదో- చక్రవాకము సూర్యుణ్ణి ఏప్రకారముకోరుతున్నదో- చకోరపక్షిప్రతిదినముచంద్రుణ్ణి ఏరీతినభిలషించుచున్నదో- ఆప్రకారము నాసంబంధమైనచిత్తము ఉపనిషన్మార్గములయందు వెదకతగినట్టిన్ని- కేవలనిర్గుణబ్రహ్మభావమనేసుఖమును యిచ్చుచున్నట్టి- నీపాదకమలద్వంద్వమును కోరుతున్నదని తాత్పర్యము॥

శ్లో॥ రోధస్తోయహృతశ్శ్రమేణపథికశ్ఛాయాంతరోర్వృష్టి
తఃభీతస్స్వస్థగృహంగృహస్థమతిథిర్దీనఃప్రభుంధార్మికం । దీ

పంసంతమసాకులశ్చశిఖినం శీతావృతస్త్వంతథాచేతస్స
ర్వభయాపహంవ్రజసుఖంశంభోఃపదాంభోరుహమ్॥ ౬౦

అ॥ చేతనస్త్వమానంశంభోఃపాదాంబుజభజనంవిధత్స్వ॥ వ్యా॥ రోధస్థఇతి॥
హేచేతఃమానసతోయహృతస్తోయేనవేగవతాజలేనహృతః ఆకృష్టఃపురుషః రోధఃతీ
రంయథాప్రజతిపథికః మార్గగామీశ్రమేణగ్లానస్సతరోర్వృక్షస్యఛాయామనాతపం
యథావృష్టితఃవర్షాద్భీతః భయంప్రాప్తఃపురుషస్స్వస్థగృహం స్వరీత్యావ్యయంసు
ఖేనస్థీయతేస్మిన్నితిస్వస్థంసుఖావస్థానాధికరణం గృహంయథా అతిథిర్వైశ్వదేవాంతే
అన్నాపేక్షయాగ్రామాంతరాదాగచ్ఛన్ పురుషఃగృహస్థం గార్హస్థ్యధర్మయుక్తం
సంసారిణంయథా- దీనః దారిద్ర్యయుక్తః పురుషః ధార్మికంధర్మానుసారిణంప్రభుం
దానసమర్థం పురుషంయథాసంతమసాకులస్సంతమసేన గాఢాంధకారేణ పీడ్య
మానఃదీపంయథాశీతావృతశ్శీతేనహిమేన ఆవృతఃవ్యాప్తః పురుషః శిఖినమగ్నిం
యథాతథాత్వం సర్వభయాపహంసకలభయఘ్నం సుఖం సుఖకరం శంభోశ్శివస్య
పదాంభోరుహం వ్రజప్రాప్నుహిదృష్టాంత భూతార్థజాతంత త్తత్సంకటమాత్రనివ
ర్తకందార్ష్టాంతికంపదాంభోరుహంతుసంకటసుఖయోర్నివర్తనప్రవర్తనహేతు
త్వాదవశ్యగమ్యమితిభావః॥

టీక॥ హేచేతః-ఓమానసమా- తోయహృతః- ఉదకవేగముచేత - ఆకర్షిం
పబడ్డపురుషుడు- రోధః-తీరమును-యథా ఏప్రకారమో-పథికః-దోవనడిచెడువాడు
శ్రమేణ- మార్గశ్రమచేతను- తరోః- వృక్షముయొక్క- ఛాయాం- నీడను-యథా
ఏప్రకారమో- వృష్టితః- వర్షమువల్లనుగచిన్ని - భీతః - భయపడినవాడు - స్వ
స్థగృహం-సుఖంగానుండతగినయిల్లును-యథా- ఏప్రకారముగానో- అతిథిః అభ్యాగ
తపురుషుడు- గృహస్థం- గార్హస్థ్యధర్మయుక్తుడయినసంసారిని- యథా - ఏప్ర
కారముగానో-దీనః-దరిద్రుడు-ధార్మికం- దాతఅయినప్రభువును-యథా-ఏప్రకార
ముగానో- సంతమసాకులః- గాఢాంధకారపీడితపురుషుడు- దీపం- దీపమును-యథా
ఏప్రకారముగానో- శీతావృతః- శీత- మంచుచేతను- ఆవృతః- వ్యాపించబడ్డపురుషు
డు- శిఖినం-అగ్నిహోత్రుణ్ణి-యథా-ఏప్రకారముగానో-తథా-ఆప్రకారముగాను
త్వం-నీవు-సర్వభయాపహం - సకలభయములను-పోగొట్టేటటువంటిన్ని- సుఖకరం
సుఖమునుచేయుచున్నట్టి శంభోః- సాంబశివునియొక్క-పదాంభోరుహం- పాదక
మలమును-వ్రజ- పొందుము,

తా॥ ఓమానసమా- ఉదకవేగముచేత ఆకర్షింపబడ్డ పురుషుడుదరిని ఏప్రకా
రముపొందునో- పథికః దోవనడిచెడువాడు చెటునీడను ఏప్రకారముపొందునో- వర్షము

వల్లభయవడ్డపురుషుడు స్వస్థముగానుండెడు గృహమును- ఏప్రకారముపొందునో- అభ్యాగతపురుషుడు గృహస్థుని ఏప్రకారము పొందునో - దరిద్రుడు - దాతను ఏప్రకారముపొందునో- అంధకారపీడితుడయిన పురుషుడు - దీపమును-ఏప్రకారముపొందునో చలిచేతవ్యాపింపబడ్డవాడు- అగ్నిని-ఏప్రకారముపొందునో-ఆప్రకారముగాను నీవు-ఆసాంబశివునియొక్క-పాదపద్మములనుపొందుమూయనితాత్పర్యము. ౬౦

శ్లో॥ అంకోలంనిజబీజసంతతిరయస్కాంతోపలంసూచికా
సాధ్వీనైజవిభుంలతాక్షితిరుహంసింధుస్సరిద్వల్లభం । ప్రా
ప్నోతీహయథాతథాపశుపతేఃపాదారవిందద్వయంచేతోవృ
త్తిరుపేత్యతిష్ఠతి సదాసాభక్తిరిత్యుచ్యతే॥ ౬౧

అ॥ భక్తిస్వరూపంనిశ్చినోతి॥ వ్యా॥ అంకోలమితిబీజసంతతిర్నిజానిచతానిబీజానిచంతేషాంసంతతిస్సమూహః అంకోలమంకోలః వృక్షవిశేషస్తంయథాస్వయమేవప్రాప్నోత్యస్య వృక్షవిశేషస్య బీజానపరిపాకకాలేభూమౌపతిత్వా పురుషప్రయత్నంవినైవపునస్స్వస్థానం ప్రవిశంతీతిప్రసిద్ధిఃసూచికా-అయోమయీసూక్ష్మశలాకికా అయస్కాంతోపల మయస్కాంత స్స్వయంలోహకర్షణశక్తోపల విశేషస్తం యథాసాధ్వీపతివ్రతానైజమాత్మీయంవిభుం భర్తారంయథా స్వయంలతాప్రతతిః-క్షితిరుహంవృక్షం యథాస్వయంసింధుస్సరిత్సరిద్వల్లభం నదీపతిమిహాత్రయథాప్రాప్నోతిచేతోవృత్తిశ్చిత్తస్యవ్యావృత్తిః పశుపతేర్మహాదేవస్యపాదారవిందద్వయంచరణపద్మయుగళంస్వయముపేత్య సదాసర్వదాతథాతిష్ఠతీతియత్సాభక్తిః పరమశివేప్రీతిస్తత్సాయుజ్యం మేభూయాదితి ప్రీతిరిత్యుచ్యతే అభిధీయతే భక్తిరేతాదృశీతినిశ్చినోమీతిభావః॥

టీక॥ నిజబీజసంతతిః-నిజ- స్వకీయమైనటువంటి-బీజ-విత్తనములయొక్క-సంతతిః-సమూహము -అంకోలం-అంకోలమనేవృక్షము-అనగా-ఊడుగవృక్షమును యథా- ఏప్రకారమో - సూచికా - సూది- అయస్కాంతోపలం - సూదంటురాయని-యథా-ఏప్రకారమో- సాధ్వీ-పతివ్రతాస్త్రీ- నైజవిభుం- స్వభర్తను- యథా-ఏప్రకారమో-స్వయం-తాను-లతా-తీగె క్షితిరుహం-వృక్షమును-యథా- ఏప్రకారమో-స్వయం-తాను- సింధుః- నది-సరిద్వల్లభం- సముద్రుని- యథా- ఏప్రకారమో-ఇహ దీనియందు-ప్రాప్నోతి-పొందుతున్నదో-చేతోవృత్తిః-చేతః-మనస్సుయొక్క-వృత్తిః వ్యాపారము-పశుపతేః-మహాదేవునియొక్క-పాదారవిందద్వయం చరణకమలయుగళమును-సదా-ఎల్లప్పుడున్ను-తథా- ఆప్రకారముగాను-ఉపేత్య-పొంది- తిష్ఠతీతియత్-ఉంటున్నదనెడిదిఏదిగలదో-సా-అది-భక్తిః-భక్తిఅని-ఉచ్యతే-చెప్పబడుచున్నది.

తా॥ స్వకీయబీజసమూహము ఊడుగచెట్టునుయట్లు అనుసరించియుంటున్నదో సూదిసూదంటురాయినియట్లుకూడియుంటున్నదో- పతివ్రతాస్త్రీనిజపురుషుణ్ణియట్లు అనుసరించియుంటున్నదో- తీగెవృక్షమునుయట్లు అనుసరించియుంటున్నదో- నది సముద్రమునుయట్లు పొందుచున్నదో- చిత్తవృత్తి మహాదేవునియొక్క- చరణకమలయుగళమును ఎల్లప్పుడు ఆప్రకారముగా పొందియుంటున్నది- అనెడిదియేదికద్దో సా అది- భక్తిః- అచంచలమైనభక్తిఅని చెప్పబడుచున్నదనితాత్పర్యము॥

శ్లో॥ఆనందాశ్రుభిరాతనోతిపులకంనైర్మల్యతశ్ఛాదనం వా
చాశంఖముఖస్థితైశ్చజఠరాపూర్తించరిత్రామృతైః। రుద్రా
క్షైర్భసితేనదేవవపుషోరక్షాంభవద్భావనా పర్యంకేవినివే
శ్యభక్తిజననీ భక్తార్భకంరక్షతి॥ ౬౨

అ॥జననీవద్భక్తిర్భక్తార్భకంరక్షతీత్యాహ॥వ్యా॥ఆనందాశ్రుభిరితి॥ హేదేవస్వ ప్రకాశస్వరూపభక్తిజననీతవభక్తిరేవ మాతాసాభక్తార్భకం భక్తఏవార్భకస్తం భవద్భావనాపర్యంకేభవతః భావనామనసిధారణంసైవపర్యంకఃమంచః తస్మిన్వినివేశ్యశాయయిత్వారక్షత్యవతిరక్షణప్రకారమాహ ఆనందాశ్రుభిస్సంతోషబాష్పజలైః పులకంరోమాంచంశిశుశరీరె ఆతనోతివిస్తారయతి యథామాతా శిశుప్రేమజన్యనేత్రసలిలైశ్శిశుశరీరపతితైశ్శిశుశరీరె పులకముత్పాదయతి తథాస్వాశ్రయనిష్ఠచక్షుర్గళితైస్తచ్ఛరీరపతితైః పులకంజనయతీతిభావః- స్వాశ్రయభక్త్యోరభేదోవివక్షితః నైర్మల్యతః భక్తశిశునిష్ఠనిర్మలభావేనఛాదనం శీతమశకాదిపీడానివర్తకంవస్త్రరూపంకంచమాతనోతినైర్మల్యత ఇత్యత్రతసార్వవిభక్తికస్తసిః వాచాశంఖముఖస్థితైః, వాచావెదాదివాక్- హలంతానాంవాగురేర్మనైరాబంతత్వస్వేష్టత్వాద్వాచాశబ్దోనశంకాస్పదః- వష్టివాగురిరల్లోపమితికారికాత్రప్రమాణంసైవశంఖస్తస్యముఖస్థితైస్తన్నిష్ఠైశ్చరిత్రామృతైర్భవచ్చరిత్రాణ్యేవామృతాని క్షీరాణితైర్జఠరాపూర్తింజఠరస్యోదరస్యాపూర్తింసమంతాత్పూరణమాతనోతి యథాశంఖస్థితేనపయసాశిశూదరం పూరయతితథాభక్తిజననీపూర్వోక్తలక్షణైస్త్వచ్చరిత్రామృతైశ్శిశోః క్షుధానివృత్తింసంపాదయతీతిభావః- రుద్రాక్షైర్భసితేనభస్మనాచవపుషశ్శరీరస్య రక్షామాతనోతీతిసర్వత్రానుషజ్యతె భక్తరక్షణవిషయె భక్తితుల్యానారక్షకానాసీతిభావః॥

టీ॥ హేదేవ- ఓయిమహాదేవుడా- తవ- నీయొక్క- భక్తిజననీ- భక్తి- భక్తియనియెడు- జననీ- తల్లి- భక్తార్భకం- భక్తా- భక్తుడనియెడు- అర్భకం- చిన్నవాణ్ణి- ఆనందాశ్రుభిః- సంతోషబాష్పజలములచేతను- పులకం- గగుర్పాటుగలవాణ్ణిగాను- ఆతనోతి- విస్తరింపజేయుచునున్నది- నైర్మల్యతః- భక్తశిశునిష్ఠమైన నిర్మలభావమువల్లనుండిన్ని- ఛాదనం- కప్పెడువస్త్రమును- ఆతనోతి- విస్తరింపజేయుచు

నున్నది- వాచాశంఖముఖస్థితైః- వాచా- వాక్కనె - శంఖ- శంఖముయొక్క- ముఖస్థితైః- ముఖమందువున్నట్టి- చరిత్రామృతైః- చరిత్రా- చరిత్రలనియెడి- అమృతైః- పాలచేతను- జఠరాపూర్తిం- జఠర- ఉదరంయొక్క- పూర్తిం- నిండించడము నున్ను- ఆతనోతి- విస్తరింపచేయుచున్నది- రుద్రాక్షైః- రుద్రాక్షలచేతనున్ను- భసితే- భస్మముచేతనున్ను- వపుషః- శరీరముయొక్క- రక్షాం- రక్షను- ఆతనోతి- విస్తరింపజేయుచున్నది- భవద్భావనాపర్యంకె- భవత్- నీయొక్క- భావనా- తలచడమనె- పర్యంకె- మంచమందు- వినివేశ్య- ఉంచి- రక్షతి- రక్షించుచున్నది॥

తా॥ అనగా ఓయిమహాదేవుడా నీభక్తిఅనెతల్లి భక్తుడనెఅర్భకుణ్ణి ఆనందాశ్రువులచేతను గగుర్పాటుగలవాణ్ణిగాచేయుచున్నది నిర్మలభావమువల్లనుంచిన్ని- వస్త్రముకప్పటమునువిస్తరింపజేయుచున్నది వాక్కనెశంఖముఖమందు నున్నట్టి నీచరిత్రములనె అమృతములచేతను ఉదరపూరణమును జేయుచున్నది రుద్రాక్షవిభూతులచేతనురక్షనుచేయుచున్నది నీయొక్కతలంచడమనెమంచమందుపవ్వళింపజేసిరక్షించుచున్నది అనితాత్పర్యము॥ *

శ్లో॥ మార్గావర్తితపాదుకాపశుపతెరంగస్యకూర్చాయతెగం
డూషాంబునిషేచనంపురరిపోర్దివ్యాభిషేచాయతే । కిం
చిద్భక్షితమాంసశేషకబళంనవ్యోపహారాయతేభక్తిఃకింనక
రోత్యహోవనచరోభక్తావతంసాయతే॥ ౬౩

అ॥ శివభక్తేర్వైచిత్ర్యంవర్ణయతి॥ వ్యా॥ మార్గేతి॥ పశుపతేశ్శివసంబంధినః అంగస్యావయవస్యమార్గావర్తితపాదుకా మార్గేష్వధ్వస్వావర్తితానసకృదనుభూతా పాదుకాపాదరక్షాకూర్చాయతె భ్రూమధ్యస్థానాయతే భ్రూమధ్యస్థానమివాచరతిపురరిపోః త్రిపురాంతకస్యాం గస్యగండూషాంబునిషేచనం ముఖప్రవేశితజలనిషేచనం దివ్యాభిషేచాయతెదివ్యంమనః గంగాజలస్యాభిషేక ఇవాచరతి కించిద్భక్షితమాంసశేషకబళంకించిదీషద్భక్షితంఖాదితం మాంసంపలంతస్యశేషఃఅవశిష్టాంశఃసఏవకబళంగ్రాసస్తన్నవ్యోపహారాయతెనవ్యఃనూతనః ఉపహారఃనివేద్యద్రవ్యంసఇవాచరతి వనచరః వ్యాధః భక్తావతంసాయతెభక్తశ్రేష్ఠ ఇవాచరతి సర్వత్రాచారార్థేక్యఙ్భక్తిఃకింకనకరోతిసర్వంకరోత్యేవేతిభావః॥ స్పష్టోర్థః॥ పాదుకాకూర్చాయతఇత్యస్యకశ్చనభక్తః ఆరబ్ధశ్రీకాళహస్తీశ్వరపూజనః భక్త్యతిశయేనమహాదేవస్య ప్రసాదసిద్ధయెభక్తదృఢతరభక్తిపరీక్షణాయస్వముఖనయోర్నేత్రయోరాస్రాశ్రుణోః ప్రకటితయోస్సతో స్తత్స్థానప్రశస్తస్స్వీయనేత్రే ఉత్పాట్యదత్తుస్తన్నేత్రస్థానప్రత్యభిజ్ఞానాయస్వపాదుకాంభ్రూమధ్యస్థానేనిచిక్షేపేతిపురాణప్రసిద్ధిబలాదుపపత్తిః॥

టీ॥పశుపతేః- శివునిసంబంధమైన- అంగస్య- అవయవమునకుమార్గావర్తి తపాదుకా- మార్గాః మార్గములయందు- ఆవర్తిత- అనుభూతమైనట్టి- పాదుకా- పాదరక్ష- కూర్చాయతే- భ్రూమధ్యస్థానమువలెఆచరించుచున్నది - పురరిపోః- త్రిపురశత్రువైనఈశ్వరసంబంధమైన- అంగస్య-శరీరమునకు- గండూషాంబు-పుక్కిలించినపుదకామునొక్క- నిషేచనం-తడపడము- దివ్యాభిషేచాయతే- దివ్యాభిషేకమువలెనేఆచరించుచున్నది- కించిద్భక్షితమాంసశేషకబళం- కించిత్ - కొంచము- భక్షిత- భక్షింపబడ్డట్టిన్ని- మాంస- మాంసముయొక్క- శేష- మిగిలినట్టి- కబళం-కబళము- నవ్యోపహారాయతే- నవ్య - నూతనమైనట్టి - ఉపహారాయతే- నైవేద్యద్రవ్యమువలెనేఆచరించుచున్నది- వనచరః-బోయవాడు- భక్తావతంసాయతే-భక్తశ్రేష్ఠుడువలెనేఆచరించుచున్నాడు- భక్తిః- భక్తి- కింకిం- ఏమిఏమి- నకరోతి- చేయదు- అహో- ఆశ్చర్యము॥

తా॥సాంబశివునియొక్కదేహమునకు మాటిమాటికినిత్రొవనడిచిన పాదరక్షనుబామలనడిమిచోటుగా నాచరింపబడినది- త్రిపురాంతకుండైన శివునిదేహమునకు పుక్కిటినీళ్లభిషేకముగానాచరింపబడినది. ఇంచుకతినగామిగిలినసంజుడు వేడివేడినైవేద్యముగనాచరింపబడినది-యడవినిదిరుగుబోయవాడుభక్తాగ్రగణ్యుండుగనాచరింపబడినాడుగాన- భక్తియనునదియేమిచేయదు ఎల్లపనులనుంజేయనేర్చునని తాత్పర్యము- పుకానొకపరమభక్తుండిటుచేసి కైవల్యమునుబొందెననిపురాణప్రసిద్ధి- యిట్లుచెప్పటచేతశివభక్తిగలపురుషుని పరమశివుడు పెక్కువిధములచేపరిశోధించి కైవల్యమిచ్చుచున్నాడని ముఖ్యతాత్పర్యము॥ ౬౩

శ్లో॥వక్షస్తాడనమంతకస్యకఠినాపస్మారసంమర్దనం భూభృ
త్పర్యటనంనమత్సురశిరః కోటీరసంఘర్షణం। కర్మేదంమృ
దుళస్యతావకపద ద్వంద్వస్యగౌరీపతే। మచ్చేతోమణిపాదు
కావిహరణంశంభోసదాంగీకురు॥ ౬౪

అ॥స్వచేతఃపాదుకావిహరణంప్రార్థయతే॥వ్యా॥వక్షస్తాడనమితి॥అంతకస్య యమస్యవక్షస్తాడనం వక్షస్యురసితాడనంపాదేనప్రహరణం కఠినాపస్మారసంమర్దనం కఠినః దుర్భేదః యోపస్మారః స్వరూపాప్రత్యయస్తస్యసంమర్దననిగ్రహణం భూభృత్పర్యటనం భూభృతిరజతాద్రౌపర్యటనం పరిభ్రమణం నమత్సురశిరః కోటీరసంఘర్షణం నమతాం సురాణాం శిరాం సితదలంకారభూతేషు కోటీరేషు సంఘర్షణం సంస్పర్శనం హేగౌరీపతే పార్వతీపతే హేశంభోసుఖదాయక ఇదమేతత్రయం మృదుళస్య మార్దవయుక్తస్యతావకపదద్వంద్వస్యతవేదంతావకం పదయోర్ద్వంద్వం ద్వంతచ్ఛత్తస్యో

త్రంతస్య కర్మ వ్యాపారత్త్వం మచ్చేతోమణిపాదుకా విహరణం మహేశ పాదుకా మణిపా దుకా మణిమయీ పాదుకే తయోః మచ్చేతః మమచిత్తమేవ మణిపాదుకా తయా విహ రణం మచ్చేతోమణిపాదుకావిహరణం సదాప్యనవరతమంగీకురుష్వ కురు పూర్వోక్తక ఠినవక్షఆద్యంగ సంఘర్షణజన్యపీడానివృత్తయే అతిమృదులమామక చిత్త మణిపాదుకావి హారణమంగీకృత్య మాం త్రాయస్వేతి ప్రార్థయితురభిప్రాయః॥

టీ॥అంతకస్య- యమధర్మరాజుయొక్క- వక్షస్తాడనం- వక్షః- రొమ్మునుగూ డ- తాడనం- తన్నడమున్ను- కఠినాపస్మారసంమర్దనం- కఠిన- కఠినమైనట్టి- అ పస్మార- అజ్ఞానముయొక్క- సంమర్దనం- నిగ్రహించడమున్ను- భూభృత్పర్యటనం- భూభృత్- కైలాసపర్వతమందు- పర్యటనం- సంచరించడమున్ను- నమత్సురశిరఃకో టీరసంఘర్షణం- నమత్- నమస్కారములు చేయుచున్నట్టి- సుర- దేవతలయొక్క- శిరః- శిరస్సులయందలి- కోటీర- కిరీటములయందు- సంఘర్షణం- ఒరియడమున్ను- హేగౌరీపతే- ఓయిపార్వతీమనోహరుడవైన ఈశ్వరుడా- హేశంభో - ఓయిసుఖక రుడవైన మహాదేవుడా- మృదులస్య- మార్దవయుక్తమైనట్టి- తావకపదద్వంద్వస్య- నీ సంబంధమైన పాదయుగళముయొక్క- కర్మ- వ్యాపారము- మచ్చేతోమణిపాదుకా విహరణం- మత్- నాయొక్క- చేతః- మనస్సనియెడి- మణిపాదుకావిహరణం- మణిమ యపాదుకలయందు విహరించడము- సదా- ఎల్లప్పుడున్ను- అంగీకురు- అంగీకరించుము॥

తా॥అనగా యమధర్మరాజుయొక్క రొమ్ము తన్నడమున్ను- అజ్ఞానముయొక్క నిగ్రహించడమున్ను- కైలాసపర్వతమందు సంచరించడమున్ను - నమస్కారములు చే యుచునుండే దేవతలయొక్క శిరస్సులయందలి కిరీటములయందు ఒరియడమున్ను- ఓయిపార్వతీపతి సుఖకరుడవైన ఈశ్వరుడా - అతిమృదువులయిన నీ పాదద్వంద్వము యొక్క కర్మ నా మనస్సనెడి మణిమయపాదుకలయందు విహరించడమును అంగీక రించుమాయని తాత్పర్యము॥ ౬౪

శ్లో॥వక్షస్తాడనశంకయా విచలితో వైవస్వతో నిర్జరాః కో
టీరోజ్జ్వలరత్నదీపకలికానీరాజనం కుర్వతే। దృష్ట్వా ముక్తివ
ధూస్తనోతి నిభృతాశ్లేషం భవానీపతే యచ్చేతస్తవ పాదప
ద్మభజనం తస్యేహ కిం దుర్లభం॥ ౬౫

అ॥పరమశివపాదపద్మభజనమాహాత్మ్యం దుర్లభరాహిత్యం ప్రతిజానీతే॥వక్షేతి॥హేభవానీపతే పార్వతీరమణ యచ్చేతః యస్య పురుషస్య చేతశ్చిత్తం తవ పాదపద్మభజనం భవతి తవ తే పా దపద్మభజనం పాదపద్మసేవకం భవతి జాయతే తం దృష్ట్వా వైవస్వతః యమః వక్షస్తాడనశం కయా శివభక్తద్రోహేణ పూర్వవన్మమ వక్షః పరమశివస్తాడయిష్యతీతి శంకయా విచలి

తః దూరం పలాయితో భవతి నిర్జరాః వాగ్దకమాన్యాః దేవాః కోటీరోజ్జ్వలరత్నదీపకలికానీ
రాజనం కోటీరేషు కిరీటేషూజ్జ్వలాః ప్రకాశమానాశ్చ రత్నానిదీపాశ్చ రత్నదీపాః
రోజ్జ్వలాశ్చ తే రత్నదీపాశ్చ తేషాం కలికాభిరంకురైర్నీరాజనం కోటీరోజ్జ్వలరత్నదీపకలి
కానీరాజనం తత్ కుర్వతే విరచయంతి ముక్తివధూః ముక్తిరేవ వధూరంగనా తస్యానన్యా
శ్లేషం దృఢాలింగనం తనోతి విస్తరేణ కరోతి తస్య భక్తస్యేహాస్మిన్ లోకే కిం దుర్ల
భం లబ్ధుమశక్యం సర్వం సులభమేవేతి భావః శివపాదారవిందార్పితచిత్తస్య సర్వం సులభ
మేవేతి భావః॥

టీక॥ హే భవానీపతే-ఓయి పార్వతీమనోహరుడవైనయీశ్వరుడా-యచ్చేతః-
యత్-ఏపురుషునియొక్క-చేతః-చిత్తము-తవ-నీయొక్క-పాదపద్మభజనం - పాద
పద్మ-పద్మములవంటిపాదములయొక్క- భజనం- సేవకమైనది- భవతి-అగుచున్నదో
తం-వాణ్ణిచూచి-వైవస్వతః- యమధర్మరాజు- వక్షస్తాడనశంకయా-వక్షః-రొమ్ము
యొక్క-తాడన- తన్నడముయొక్క- శంకయా- శంకచేతను- విచలితః- పలాయమా
నుడయిపోతున్నాడు- నిర్జరాః- దేవతలు- కోటీరోజ్జ్వలరత్నదీపకలికానీరాజనం-కో
టీర- కిరీటములయందు-ఉజ్జ్వల- ప్రకాశించుచున్నట్టి - రత్నదీప - దీపములవంటిరత్న
ములయొక్క- కలికా- అంకురముల చేతను- నీరాజనం- దీపనివాళిని-కుర్వతే-చేయు
చున్నారు- ముక్తివధూః- ముక్తిఅనే స్త్రీ- నిభృతా శ్లేషం-గాఢాలింగనమును-తనో
తి- విస్తరింపచేయుచున్నది-తస్య-ఆభక్తునికి-ఇహ-ఈలోకమందు- దుర్లభం - పొం
దనశక్యముయినవస్తువు- కిం- ఏమియున్నది॥

తా॥ అనగా ఓయిపార్వతిమనోహరుడవయిన ఈశ్వరుడా ఎవనియొక్క చిత్తము
నీపాదపద్మ సేవకమయినది అగుచున్నదో వాణ్ణిచూచియముడు ముందు రొమ్ముయం
దు ఈశ్వరునిచేత తన్నబడియున్నాడు గాన దూరముగాపలాయమానుడగుచున్నాడు-
దేవతలు తమకిరీటములయందు దీపములవలెనుండు రత్నములయొక్క అంకురముల
చేత దీపనీవాళిని చేయుచున్నారు ముక్తిఅనె స్త్రీ గాఢాలింగనమును చేయుచున్నది ఆ
భక్తునికీయీలోకమందు పొందనశక్యమైన వస్తువు ఏదియున్నది సర్వమున్ను స్వాధీ
నమయియుంటున్నదని తాత్పర్యము॥ ౬౫

శ్లో॥ క్రీడార్థం స్వజసిప్రపంచమఖిలం క్రీడామృగాస్తే జనాః
యత్కర్మాచరితంమయాచభవతః ప్రీత్యై భవత్యేవతచ్ఛం
భోస్వస్యకుతూహలస్యకరణం మచ్చేష్టితం నిశ్చితం తస్మా
న్మామకరక్షణం పశుపతేకర్తవ్యమేవత్వయా॥ ౬౬

అ॥ అస్మద్రక్షణం కర్తవ్యమితి ప్రార్థయతే॥ వ్యా॥ క్రీడార్థమితి॥ హే శంభో ఇదం

పరిదృశ్యమానమఖిలం ప్రపంచంక్రీడార్థం క్రీడాలీలాఅర్థః ప్రయోజనం యస్మి౯ కర్మణి తద్యథాభవతి తథాసృజసినిర్మాసి అత్రకాసర్వమప్యతవవినా క్రీడయానా న్యత్ప్రయోజనంపశ్యామః తేతవమేజనాః క్రీడామృగాఃక్రీడాయై లీలాయై నిర్మితా మృగాః భవంతిమయాయత్కర్మాచరితం యద్యత్కర్మాచరితం కృతంచ కారహ అ సాధుకర్మానముచ్చినోతి తత్సర్వంభవత స్తవప్రీత్యై ప్రేమ్ణేభవత్యేవ- ఏవకారఅప్రీ తింవ్యవచ్ఛినత్తిమచ్చేష్టితం మద్వ్యాపారఃస్వస్య భవత్సంబంధినః కుతూహలస్యకు తూహలవిషయస్య కరణమనుష్ఠానరూపం భవతిదంనిశ్చితం- నిశ్చయఇత్యర్థ స్తస్మాత్ హేపశుపతేమామకరక్షణం మదీయరక్షణం త్వయాభవతా కర్తవ్యమేవ ఏవకా రేణాకర్తవ్యతాయాః వ్యదానః లోకేక్రీడామృగకృతంసర్వంక్రీడయితురిష్టాయయ థాభవతితథాన్మత్కృతంసర్వంభవదిష్టాయభవత్వితిప్రార్థయితుర్భావః॥

టీ॥హేశంభో- ఓయిసుఖకరుడవయినఈశ్వరుడా - అఖిలం - సమస్తమయి నట్టి- ప్రపంచం- లోకమును- క్రీడార్థయథాతథా - విలాసమే ప్రయోజనముగాగ లుగునట్లుగాను- సృజసి- సృజనచేయుచున్నావు- తే- నీకు - జనాః- జనములు క్రీడామృగాః- క్రీడావిలాసంకొరకునిర్మింపబడ్డ - మృగాః - మృగములవుచున్నారు- మయా- నాచేతను- యత్కర్మాచరితం- ఏఏకర్మఆచరింపబడుచున్నదో- తత్ -ఆ కర్మ- భవతః నీయొక్క- ప్రిత్యై- ప్రేమకొరకు - భవత్యేవ- అవతున్నది- మచ్చేష్టితం- మత్- నాయొక్క- చేష్టితం- వ్యాపారము- స్వస్య - నీసమ్బంధమైన ట్టి- కుతూహలస్య- సంతోషముకు- కరణం- కారణము - భవతి - అవుతున్నదిత స్మాత్ - అందువల్లనుంచిన్ని- హేపశుపతే- ఓయిసకలభూతములకున్ను - అధిపతివై నవాడా- మామకరక్షణం- మదీయసంరక్షణము - త్వయా- నీచేతను-కర్తవ్యమే వ- చేయతగ్గదెను;

తా॥అనగా ఓయిసుఖకరుడవయిన ఈశ్వరుడా సమస్తప్రపంచమును - విలా సమైప్రయోజనముగాసృజనచేయుచున్నావు-నీకు- యీజనులందరు విలాసముకొరకు నిర్మింపబడ్డ మృగములవుచున్నారు. నాచేతయేమికర్మ ఆచరింప బడుచున్నదో ఆకర్మనీకుప్రితికొరకు అవుచున్నది నాయొక్కచేష్ట నీసంబంధమయిన సంతోష మునకుకారణమవుచున్నదిగాన ఓయిసకలభూతములకున్ను అధిపతివైనయీశ్వరు డానాయొక్కసంరక్షణమునీచేతచేయ తగ్గదిఅనితాత్పర్యము. ౬౬

శ్లో॥బహువిధపరితోషబాష్ప పూరస్ఫుట పులకాంకితచారు
భోగభూమిం। చిరపదఫలకాంక్షిసేవ్యమానాంపరమసదా
శివభావనాంప్రపద్యే॥ ౬౭

అ॥ శివభావనాం ప్రపద్య ఇతి నివేదయతి॥ వ్యా॥ బహ్వీతి॥ బహువిధపరితోషబాష్పపూరస్ఫుటపులకాంకితచారుభోగభూమిం పరితోషబాష్పాణ్యానందాశ్రూణి బహువిధాని బహుప్రకారాణి చ తాన్యానందాశ్రూణి చ తేషాం పూరః ప్రవాహః తస్య చ స్ఫులు స్పష్టం పులకాంకితం పులకరూపం భక్తిచిహ్నం తస్య చ చారుభోగభూమిం రమణీయాభోగస్థానం చిరపదఫలకాంక్షిసేవ్యమానాం చిరపదం శాశ్వతస్థానం కైలాస ఇత్యర్థః తదేవ ఫలం ప్రయోజనం తత్కాంక్షతే అపేక్షంత ఇతి తత్కాంక్షిణః తైస్సేవ్యమానామాశ్రయమాణాం పరమసదాశివభావనాం సదాశివః నిత్యానందస్వరూపః పరమశ్చ సర్వోత్కృష్టస్తథా భూతస్య భావనాం ధ్యానం ప్రపద్యే శరణీకుర్వే సర్వదా శివధ్యానపరో భవామీత్యభిప్రాయః॥

టీ॥ బహువిధపరితోషబాష్పపూరస్ఫుటపులకాంకితచారుభోగభూమిం- బహువిధ- అనేకవిధములైనట్టి- పరితోషబాష్ప- ఆనందాశ్రువులయొక్క- పూర- ప్రవాహముసంబంధమైన- స్ఫుటం- వ్యక్తమయినటువంటి- పులకాంకిత- గగుర్పాటురూపమయిన- భక్తి- భక్తియొక్క- చిహ్న- చిహ్నమునకు- చారు-మనోహరమయిన- భోగభూమిం- భోగస్థానమయినట్టిన్ని- చిరపదఫలకాంక్షిసేవ్యమానాం- చిరపద-శాశ్వతకైలాసస్థానమనెడి- ఫల- ఫలమును- కాంక్షి- కోరుచుండెడివారలచేతను- సేవ్యమానాం- సేవింపబడుచున్నట్టి-పరమసదాశివభావనాం- పరమ-శ్రేష్ఠుడైనట్టి-సదాశివ-సాంబశివునియొక్క- భావనాం- ధ్యానమును- ప్రపద్యే- శరణుపొందుచున్నాను॥

తా॥ అనగా అనేకవిధములైనట్టి- ఆనందాశ్రుప్రవాహసంబంధమయినట్టిన్ని- వ్యక్తమయినగగుర్పాటురూపమయినభక్తిచిహ్నకు మనోహరమయినభోగభూమియైనట్టిన్ని- శాశ్వతకైలాసస్థానముకోరెడివారలచేత సేవింపబడుతున్నట్టి - శ్రేష్ఠుడయిన సదాశివునియొక్క-ధ్యానమును శరణుపొందుతున్నాను అనగా నన్ను రక్షించెడుకొరకు ధ్యానము చేయుచున్నానని తాత్పర్యము॥ ౬౭

శ్లో॥ అమితముదమృతం ముహుర్దుహంతీం విమలభవత్పదగోష్ఠమావసంతీం। సదయ పశుపతే సుపుణ్యపాకాం మమ పరిపాలయ భక్తిధేనుమేకాం॥ ౬౮

అ॥ భక్తిపరిపాలనం ప్రార్థయతే॥ అమితమితి॥ హేసదయ దయాసహిత పశుపతే పశుపాలక అమితముదమృతం అమితముదః అపరిచ్ఛిన్నానందః సైవామృతం క్షీరం తద్దుహంతీం ప్రపూరయంతీం విమలభవత్పదగోష్ఠం భవతః పదమేవ గోష్ఠం గోస్థానం విమలం చ తత్ భవత్పదగోష్ఠం చ తదావసతీం తత్ర వాసం కుర్వంతీమిత్యర్థః- ఉపాస్య ధ్యాతృజ్ఞాన ఇత్యాధారస్య కర్మసంజ్ఞయా ద్వితీయా- సుపుణ్యపాకాం విమలపుణ్యఫలభూ

తాదృశంభూతాముమహోభక్తిధేనుం భక్తిరేవధేనుస్తాదృశాం పరిపాలయపుష్ట్యా యథాకాలోచితకర్తవ్యకథనజన్యఫలం భోక్తుంకామస్తదర్థక్షణానసమర్థస్సన్ తద్రక్షణసమర్థంకంచన గోపాలం తందయాళుం ధేనురక్షణీయ ప్రార్థయతే తద్వత్త్వద్విషయ కమద్భక్తిపరిపాలనాసమర్థస్తత్ఫలభోగకాముకః అహం భక్తిపోషణసమర్థంత్వాంతత్పుష్టింసంపాదయేతి ప్రార్థయామీతి ప్రార్థనాయితుర్భావః॥

టీ॥ హేసదయ- ఓయిదయతోఁగూడుకొన్నవాడా- పశుపతే - పశుపాలకుడా- అమితముదమృతం- అమిత- అపరిచ్ఛిన్నమైనట్టి- ముదమృతం సంతోషమనుపాలు ను- ముహుః- మాటిమాటికిని- దుహంతీం - పిండుకొనఁబడుచుండేటటువంటిన్ని- విమలభవత్పదగోష్ఠం- విమల- నిర్మలమైనట్టి- భవత్పద - నీయొక్కపాదములనే- గోష్ఠం దొడ్డిపట్టునుగూర్చి- ఆవసంతీం - నివాసముగాఁ బుంట్యాఁబున్నటువంటిన్ని - సుపుణ్యపాకాం- విమలపుణ్యఫలభూతమయినటువంటి- మమ- నాయొక్క- భక్తిధేనుం- భక్తి- భక్తియనియెడు- ధేనుం- గోవును- ఏకాం- ఒక్కటిని- పరిపాలయ- రక్షించుము॥

తా॥ అనగా ఓయిదయతోఁగూడుకున్న పశుపతివైన ఈశ్వరుడా అపరిమితమైన సంతోషమను పాలును మాటిమాటికియిచ్చేటటువంటిన్ని- నిర్మలమైన నీపాదములనే దొడ్డినిగూర్చి వుండేటటువంటిన్ని- నిర్మలపుణ్యఫలభూతమయినట్టి నాయొక్క భక్తియను ధేనువును ఒక్కదాన్ని రక్షించుము - అనగా లోకములోనొకడు పాలునిచ్చే ఆవును తాను కాపాడచాలనివాడై - కాపాడతగినపురుషుని స్వాధీనము చేసునో - అటువలెనని తాత్పర్యము॥ ౭౮

శ్లో॥ జడతాపశుతాకళంకితాకుటిలచరత్వంచనాస్తిమయిదేవ।
అస్తియదిరాజమౌళేభవదాభరణస్యనాస్తికింపాత్రం॥ ౭౯

అ॥ దోషాశ్రయమపిమాంచంద్రమివ భూషణాయస్వీకుర్వితి ప్రార్థయతే॥

వ్యా॥ జడేతి॥ జడతామౌర్ఖ్యం జలాత్మతాచ ప్రకాశానాశ్రయత్వమేవ మౌర్ఖ్యం సూర్యతే జసాభిభవాచ్చంద్రస్య ప్రకాశానాశ్రయత్వంతదామాయాం సంభవతిపశుతా పశువద్వివేకాభావః పశుతాసాచ గురుపత్నీగ్రహణేన ప్రసిద్ధా కళంకితా కళంకలింగత్వం కుటిలచరత్వంబింబకౌటిల్యేనసంచరిష్ణుత్వం ఏతేషాం దోషాణాంసముదాయశ్చంద్రేస్తినమయిహేదేవ హేరాజమౌళే చంద్రశేఖర భవదాభరణస్యభవతః భూషణత్వేనగ్రహణస్యకిమితి పాత్రనాస్తి యద్యపిదోషవద్గ్రహణం బుద్ధిశాలినోనసంభవ్యం తత్వం తుదయావశాత్తదపినంభవ్యసె దోషయుక్తచంద్రపరిగ్రహాదేవం త్వత్త్యేమితస్మాద్గ్రహణముచితమత్రాపీతి ప్రార్థయితురభిప్రాయః॥

టీక॥ జడతా- మూఢత్వమున్ను- జలాత్మత్వమున్ను- పశుతా- పశుత్వమున్ను- కళంకితా- కళంకత్వమున్ను- కుటిలచరత్వంచ - కుటిలభావమున సంచరించుటయు- చంద్రునియందున్నవి- మయి- నాయందు- నాస్తి- లేవు- హేదేవ- ఓయి మహాదేవుడా హేరాజమౌళే- ఓయిచంద్రుణ్ణిశిరస్సునందుభూషణముగాధరించియుండేదేవుడా- అస్తియది- నాయందువున్నట్టులాయనా- భవదాభరణస్య- భవత్- నీయొక్క- ఆభ రణస్య- ఆభరణమునకు- పాత్రం- పాత్రమైనవాడను- నాస్మికిం - కానివాడనవు తున్నానాయేమి॥

తా॥జడత్వమున్నుపశుత్వమున్ను కళంకత్వమున్ను కుటిలత్వమున్ను ఇవిచంద్రు నియందువున్నవి అలాగంటిచంద్రుణ్ణి భూషణముగాశిరస్సున ధరించియున్నావు నా యందు- ఈస్వభావములుయేమియులేవు ఒకవేళవున్నట్టులాయెనా ఓయిమహాదేవు డా చంద్రుణ్ణిశిరస్సునందు ధరించియుండేదేవుడా నీకుభూషణమవుటకుపాత్రు ణ్ణికానాయేమియనితాత్పర్యము; ఉ౯

శ్లో॥ అరహసిరహసిస్వతంత్రబుధ్యాపరివసితుం సులభఃప్ర
సన్నమూర్తిః। అగణితఫలదాయకః ప్రభుర్మే జగదధికో
హృదిరాజశేఖరోఽస్తి॥ ౮౧

అ॥సర్వదామమహృదయవర్తిత్వాత్పూజయితుంసులభఇత్యాహ॥వ్యా॥అర హసీతి॥ప్రసన్నమూర్తిః ప్రసాదోన్ముఖీమూర్తిర్యస్యసతథోక్తః అగణితఫలదాయకః- అగణితంసంఖ్యారహితం ఫలంమనోవాంఛితం తస్యదాయకః ప్రదాతాప్రభుః ప్రభ వతిసృష్ట్యాదికర్మకర్తుంశక్నోతీతిప్రభుః- అభిలషితకర్మకరణ సమర్థఇత్యర్థః జగదధికః జగతోధికః చిద్రూపత్వేన జగద్విలక్షణ ఇతియావత్ జగదధిప ఇతిపాఠేస ర్వేషాంజగతాం సర్వేషుకర్మసుప్రేరకః యస్సర్వేషుభూతేష్వన్తర్యామీతిశ్రుతిప్రమా ణమత్రప్రమాణమేవంభూతః రాజశేఖరఃచంద్రమౌళిస్సార్వభౌమ ఇతిధ్వన్యతే- మ మహృదిమనస్యస్తిస్థిరీభవత్యతః కారణాత్సః అరహసిబహిఃప్రదేశే అంతఃకరణాద్భి న్నదేశ ఇత్యర్థః రహస్యంతఃకరణప్రదేశేవ మనసీత్యర్థః స్వతంత్రబుధ్యాస్వా యత్తఇతిబుధ్యాపరివసితుం పరిచరితుంసులభః అనాయాసలభ్యఃభవతీత్యధ్యాహారః- యథాలోకేస్వాయత్తఃప్రసాదాదిపూర్వోక్తగుణోపేతస్సార్వభౌమస్స్వాయత్తం ప్రదేశంప్రాపయ్యస్వేష్టంసాధయితుంసులభస్తథాయమపిసులభోభవతీతిభావః॥

టీక॥ప్రసన్నమూర్తిః- ప్రసాదోన్ముఖమైన స్వరూపముంకలిగినట్టిన్ని-అగణి తఫలదాయకః- అగణిత- అసంఖ్యాతమయినట్టి- ఫలమనోవాంఛాఫలమునకు - దా యకః- ప్రదాతఅయినట్టిన్ని- ప్రభుః సృష్టికర్తఅయినట్టిన్ని-జగదధికః- జగత్తుకు

అధికుడయినటువంటి న్ని- రాజశేఖరః- చంద్రుణ్ణి శిరస్సుయందు ధరించియున్నట్టి ఈశ్వరుడు- రాజశేఖరః- అన్నందున సార్వభౌముడనిన్ని- అర్థమౌతున్నది- మమ- నాయొక్క- హృది- మనస్సునందు- అస్తి- కలడు- అరహసి- బహిః ప్రదేశమందున్న- రహసి- అంతఃకరణమందున్న స్వతంత్ర బుద్ధ్యా- స్వాయత్తమయిన బుద్ధిచేతను- పరివసితుం- పరిచర్యచేసేటందుకొరకు- సులభః- సులభుడయినవాడు- భవతి- అగుచున్నాడు,

తా॥ ప్రసాదోన్ముఖుడయిన స్వరూపముకలిగినట్టిన్ని- అసంఖ్యాతములయిన మనోవాంఛాఫలదాయకుడయినట్టిన్ని- సృష్టికర్తలయినట్టిన్ని- బ్రహ్మాదులకు అధికుడయినట్టిన్ని- చంద్రుణ్ణి శిరస్సుయందు ధరించియున్నట్టి ఈశ్వరుడు నాయొక్క మనస్సునందు కలడు- బహిఃప్రదేశమందున్న అంతఃకరణమందున్న స్వాయత్తమైన బుద్ధిచేతను పరిచర్యచేసేటందుకు సులభుడయినవాడు అగుచున్నాడు అనితాత్పర్యము- యిట్లా అనగా నొకరాజపర్యాయము గాకున్న అర్థమగుచున్నదనుట॥ ౭౦

శ్లో॥ ఆరూఢభక్తిగుణకుంచితభావచాపయుక్తైశ్శివస్మరణబాణగణైరమోఘైః। నిర్జిత్యకిల్బిషరిపూన్విజయీసుధీంద్రస్సానందమావహతిసుస్థిరరాజలక్ష్మీమ్॥ ౭౧

అ॥ శివస్మరణైః పాపానిజిత్వా లీకృత్య సర్వస్థిత్వా సాయుజ్యలక్ష్మీం ప్రాప్నోతీత్యాహ॥ వ్యా॥ ఆరూఢేతి॥ సుధీంద్రః బుద్ధిమత్సు శ్రేష్ఠః ఆరూఢభక్తిగుణకుంచితభావచాపయుక్తైః ఆరూఢా అభివ్యాప్యోత్పన్నా భక్తిరేవ గుణః- జ్యాసమగుణ ఇత్యర్థః తేన కుంచితః నమ్రీకృతః భావః అంతఃకరణవృత్తిరూపా బుద్ధిస్సఏవ చాపః కోదండః కుంచితశ్చాసౌ భావచాపశ్చ తత్ప్రయుక్తైః ర్యోజితైః ర్యోజితమంతర్భావితణిజర్థః అమోఘైః అవిఫలైః శివస్మరణబాణగణైః శివస్మరణాన్యేవ బాణా స్తేషాంగణైః పుంజైః కిల్బిషరిపూన్ కిల్బిషాన్యేవ రిపవశ్శత్రవస్తాన్ నిర్జిత్య నిశ్శేషం జిత్వా విజయీ విజయవాన్ సన్ సానందమానందసహితం యథాతథా సుస్థిరరాజలక్ష్మీం రాజ్ఞోలక్ష్మీః రాజలక్ష్మీః దుష్టనిగ్రహశిష్టపరిపాలనరూపా లక్ష్మీస్సర్వోపాసన మితియావదిత్యర్థాంతరం సుతరాంస్థిరాః బ్రహ్మాదయస్తేషాం రాజా సుస్థిరరాజపరమశివస్తస్యలక్ష్మీస్సారూప్యలక్ష్మీస్తామావహతి ప్రాప్నోతి యథాలోకే కశ్చనభూపతిర్బాణైస్సర్వాన్ రిపూన్ జిత్వా రిపురాజలక్ష్మీం ప్రాప్నోత్యేవం భక్తః భక్తిపూర్వకశివస్మరణైః కిల్బిషజయపూర్వకం శివసాయుజ్యం ప్రాప్నోతీతి భావః॥

టీ॥ సుధీంద్రః- బుద్ధిమంతుడు- ఆరూఢభక్తిగుణకుంచితభావచాపయుక్తైః- ఆరూఢ- వ్యాపించిపుట్టినట్టి- భక్తి- భక్తిఅనేటి- గుణ- అల్లెత్రాడుచేత- కుంచిత- వంచబడ్డట్టి- భావ- భావమనేడు- చాప- ధనస్సుయందు- యుక్తైః- కూర్చబడ్డట్టిన్ని- అమోఘైః- విఫలములుకానట్టి- శివస్మరణబాణగణైః- శివ- ఈశ్వరునియొక్క- స్మ

రణ- స్మరణములనెడు- బాణగణైః- బాణసమూహములచేతను- కిల్బిషరిపూన్- కిల్బిష- పాపములనెడు- రిపూన్- శత్రువులను- నిర్జిత్య- నిశ్శేషముగాజయించి- విజయానక- జయంకలవాడవుచుంచున్న- సానందం యథాతథా- ఆనందముతోకూడుకున్నట్టుగాను- సుస్థిరరాజలక్ష్మీం- సుస్థిర- స్థిరులైనబ్రహ్మదులకు- రాజ- ప్రభువైన పరమశివునియొక్క- రాజలక్ష్మీం- సారూప్యలక్ష్మిని- అవహాతి- పొందుతున్నాడు॥

అనగా లోకమందు పృథ్వీనొకరాజు బాణములచేతను- సకలశత్రువులనుజయించి శత్రురాజలక్ష్మిని యట్లాపొందుతున్నాడో - అప్రకారం భక్తుడయినవాడును- భక్తిప్రాగల్భ్యకముయిన శివస్మరణములచేతను - పాపములనునశింపజేసి శివసాయుజ్యమునుపొందుతున్నాడని ముఖ్యతాత్పర్యము॥ ౭౧

శ్లో॥ ధ్యానాంజనేనసమవేక్ష్యతమఃప్రదేశం భిత్వామహాబ
లిభిరీశ్వరనామమంత్రైః। దివ్యాశ్రితంభుజగభూషణ ముద్వ
హంతియేపాదపద్మమిహతేశివతేకృతార్థాః॥ ౭౨

అ॥ శివపాదభక్తసేవకానాం కార్తార్థ్యమాహ॥ ధ్యా॥ హేశివధ్యానాంజనేన ధ్యానమేవాంజనమంతః స్థాపితంపరోక్షవస్తుప్రకాశనసమర్థపూషధం తేనసమవేక్ష్య సమ్యగంతస్థితంశివపదపద్మరూపంవస్తుజ్ఞాత్వా ఈశ్వరనామమంత్రైః రేవమహాబలిభిర్నిధిరిపాలకదేవతాప్రసాదజనసమర్థప్రాజోపకరణైః తమఃప్రదేశంతమఃపదపద్మాజ్ఞానమేవప్రదేశశివస్వాపారక స్థలవిశేషం భిత్వా భిత్వాయేభక్తాః దివ్యాశ్రితం దివిభవాః దివ్యాస్సురైస్తైరాశ్రితం ప్రాప్తం భుజగభూషణం భుజగస్సర్పోభూషణం యస్యతథోక్తం పాదపద్మమిహాస్మిన్జన్మన్యుద్వహంత్యుద్ధృత్యానుభవంతితేకృతార్థాః ప్రాప్తజన్మఫలాభవంతి- లోకేయథాకశ్చిజ్జనవిశేషాత్తైనేత్రేకృత్వానిక్షేపప్రదేశంజ్ఞాత్వా నిక్షేపరక్షకదేవతాం బల్యాదినాసంతోష్య తీక్ష్ణత్వాపారకప్రదేశభేదనేనతత్రత్యంనిధింలబ్ధ్వానుదమమభవతితథాభక్తాఅపిధ్యానాదిపూర్వోక్తోపాయైస్త్వత్పాదారవిందం సాక్షాత్కృత్యానన్యసులభం తజ్జనితమానందమనుభవంతీతిభావః॥

టీ॥ హేశివ- ఓయిసాంబశివుడా - ధ్యానాంజనేన- ధ్యాన- ధ్యానమనెడు- అంజనేన- కాటుకచేతను- సమవేక్ష్య - ఈశ్వరపదపద్మరూపవస్తువును లెస్సగాచూచి- ఈశ్వరనామమంత్రైః- ఈశ్వర- సాంబశివునియొక్క- నామ- పేళ్లనేటి- మంత్రైః- మంత్రములచేతననేటి- బలిభిః- బలులచేతను- తమఃప్రదేశం - అజ్ఞానమనేప్రదేశమును- భిత్వా- భేదించి - యే- యేభక్తులు- దివ్యాశ్రితం- దివ్యా- దేవతలచేతను- ఆశ్రితం- పొందబడ్డటువంటి- భుజగభూషణం- భుజగ- సర్పము- భూషణం- భూషణముగాకలిగినటువంటి- తే- నీయొక్క- పాదపద్మం- పాదకమలమును- ఇహ-

ఈజన్మమందు- ఉద్వహంతి- వహించుచున్నారో- తే- అభక్తుఁలు- కృతార్థాః- జన్మసఫలత్వమును బొందినవారు అవుతున్నారు॥

తా॥ అనగా లోకమందు నొకపురుషుఁడు- ధనాంజనమును నేత్రమునకు వేసుకొని- ధనమును పాతినప్రదేశమును తెలుసుకొని- బలులు మొదలయినవాటిచేతను- ఆనిక్షేపరక్షకదేవతలను స్వాధీనపరచుకొని- ఆనిక్షేపప్రదేశమును భేదించి నిధిని పొందినంతోషమును యట్లాఅనుభవించునో- అటువలెనే భక్తులున్న - ధ్యానాద్యుపాయములచేతను- ఆపరమశివునియొక్క- పాదారవిందమును సాక్షాత్కారము చేసుకొని- అన్యులకుసులభముకానట్టి ఆఆనందమును అనుభవించుచున్నాడని తాత్పర్యము॥ ౭౨

శ్లో॥ భూదారతాముదవహద్యదపేక్షయా శ్రీభూదార ఏవ కిమతస్సుమతే లభస్వ। కేదారమాకలితముక్తిమహౌషధీనాం పాదారవిందభజనం పరమేశ్వరస్య॥ ౭౩

అ॥ పాదారవిందభజనస్యావశ్యకతామాహ॥ వ్యా॥ హేసుమతే శోభనాచసామతిశ్చతస్యాన్సంబుద్ధిర్యదపేక్షయా యత్పాదారవిందదర్శనాపేక్షయా శ్రీభూదారశ్శ్రీశ్చభూశ్చ శ్రీభువౌ తే దారాః యస్యసః విష్ణురేవ భూదారతావరాహభావముదవహత్ ప్రాప్నోతి కింకిమితి ప్రసిద్ధౌ అతః కారణాదాకలితముక్తిమహౌషధీనామాకలితాః అంగీకృతాః ముక్తయస్సాలోక్యాద్యాశ్చతుర్విధాః తా ఏవ ఓషధయస్తాసాం కేదారముత్పాదకం పరమేశ్వరస్య మహేశ్వరస్య తత్పాదారవిందభజనం పాదారవిందయోర్భజనం- సేవాం లభస్వ ప్రాప్నుహి- యతః కారణాల్లోకవంద్యో మహావిష్ణురేవ స్వాభిలషితపూర్త్యైవ వరాహీభూయ శివపాదారవిందదర్శనమైచ్ఛతాదృశం భజనం త్వమపి కురు ఇష్టాన్ ప్రార్థయితుర్భావః హరిబ్రహ్మణౌ పరస్పరస్పర్ధయా నిర్ధారణపరౌ శివపాద మూర్ధదిదృక్షయా వరాహహంసరూపం ప్రాప్తౌ ఇతి పురాణప్రసిద్ధిః॥

టీ॥ హేసుమతే- ఓ మంచిబుద్ధిగలిగినవాడా- యదపేక్షయా- ఏపాదారవిందదర్శనాపేక్షచేతను- శ్రీభూదారఏవ- లక్ష్మీభూములు భార్యలుగాగలిగిన విష్ణుదేవుఁడే భూదారతాం- వరాహభావమును- ఉదవహత్- వహించినవాఁడాయెను- కిం- ఏమి- అతః- అందువల్లనుంచిన్ని- ఆకలితము క్తిమహౌషధీనాం- ఆకలితాః- చెప్పఁతునుండెడి- ముక్తి- సాలోక్యాదిచతుర్విధములుగ్గు నెడి- మహౌషధీనాం- ఓషధులకు - కేదారం- ఉత్పాదకస్థానము అయిన- పరమేశ్వరస్య- సాంబశివునియొక్క- పాదారవిందభజనం- పాదారవిందపాదకమలములయొక్క- భజనం- సేవను- లభస్వ- పొందుము॥

తా॥ ఏకారణమువల్లనైతేనేమి- శ్రీమహావిష్ణువే తనఅభిలాషను పూర్తిచేసుకునేకొరకు- వరాహమై శివపాదారవిందదర్శనమునుకోరినవాఁడాయెను- అటువంటిశివ

భజనము ననీవున్న చేయుము- ఓయి మంచిబుద్ధిగలవాడా యని తాత్పర్యము- పూర్వ మందు బ్రహ్మవిష్ణువులు పరస్పరముతమ శ్రేష్ఠత్వమును నిర్ధారణచేసుకోవలయునని ఆపరమశివుని యొక్క- పాదశిరస్సులను చూడవలయునను ఇచ్ఛగలవారలై వరాహహంసరూపములను పొందినవారలైరను గాథ పురాణప్రసిద్ధమయినది॥ ౬౩

శ్లో॥ ఆశాపాశక్లేశదుర్వాసనాదిభేదోద్యుక్తైర్దివ్యగంధైరమందైః। ఆశాశాటీకస్య పాదారవిందం చేతఃపేటీంవాసితాంమేతనోతి॥ ౬౪

అ॥ స్వచేతఃపేటీసౌగంధ్యం ప్రార్థయతే॥ వ్యా॥ ఆశాపాశ ఇతి॥ ఆశాశాటీకస్య ఆశాదిక్ శాటీ అంబరం యస్య బహువ్రీహౌ కప్రత్యయః- ఆశాశాటీకస్య దిగంబరస్యేత్యర్థః తస్య పాదారవిందం పాద ఏవారవిందం తత్కర్తృ మమ చేతః పేటీం చేతశ్చిత్తమేవ పేటీ మంజూషా తాం మామాశాపాశక్లేశ దుర్వాసనాదిభేదోద్యుక్తైః ఆశా విషయతృష్ణా అలంబుద్ధివిరహరూపా సా పాశ ఇవ రజ్జురివ పాశసాదృశ్యంచ ఆశాయాః బంధకత్వే ఆశాపాశః ఉపమానోత్తరపదకర్మధారయః క్లేశాః పంచ అవిద్యాస్మితా రాగద్వేషాభినివేశాః అవిద్యా స్వరూపాజ్ఞానం అస్మితా అస్మిత్వస్యభావః అస్మితా దేహే అహమిత్యభిమానః రాగః ఇష్టవిషయే అనురక్తిః ద్వేషః అనిష్టవిషయే అప్రీతిరభినివేశః వ్యర్థేషు కర్మసు కర్తవ్యత్వాగ్రహః - క్లిశ్యంతే జనాః ఏభిరితి క్లేశాః అవిద్యాదయః ఆశాపాశశ్చ క్లేశాశ్చ ఆశాపాశక్లేశాస్త ఏవ దుర్వాసనాః దుస్సంస్కారాః దుర్గంధాశ్చ తాసాం భేదే భేదనే ఉద్యుక్తైః ప్రవృత్తైః అమందైః అనల్పైః దివ్యైర్గంధైః దేవయోగ్యపరిమళైర్వాసితాం సంజాతవాసనాం వాసనాశబ్దాదితచ్ప్రత్యయః తనోతు కరోతు- మమచేతసి దిగంబరస్యపాదారవిందం సదాతిష్ఠత్వితిభావః॥

టీక। ఆశాశాటీకస్య- ఆశా- దిక్కు -శాటీకస్య- అంబరముగాగలిగిన ఈశ్వరుని యొక్క- పాదారవిందం- పాదపద్మము- మే- నాయొక్క- చేతఃపేటీం- చేతః- చిత్తమనెడు పేటీం- పెట్టెను- ఆశాపాశక్లేశదుర్వాసనాదిభేదోద్యుక్తైః- ఆశాపాశ- రజ్జువులవంటి ఆశలనెడి- క్లేశ- దుఃఖములును- దుర్వాసనాది- దుర్గంధములు మొదలయినవాటిని- భేద- భేదించుటయందు- ఉద్యుక్తైః- ప్రవృత్తములైనటువంటివి- అమందైః- విస్తారములయినటువంటి- దివ్యగంధైః- దేవయోగ్యగంధములచేతను- వాసితాం- వాసనగలిగినదిగా చేయబడ్డదిగాను- తనోతి- విస్తరింపచేయుచున్నది,

తా॥ దిగంబరుడైన సాంబమూర్తియొక్క పాదారవిందము - నామనస్సనియెడి పెట్టెను తాళ్లవంటి- ఆశలనెటి దుఃఖదుర్వాసనలను- పోగొట్టుచుండెటువంటివి- దివ్యములయినటువంటి విస్తారములయిన పరిమళములచేతను పుట్టింపబడిన వాసనక

లిగినదాన్నిగాను చేయుచున్నది- అనగాదిగంబరుడియొక్క - పాదారవిందములు నా మనస్సుయందు యెల్లప్పుడు నుండు గాకయని ముఖ్యతాత్పర్యము; ౭౪

శ్లో॥ కల్యాణినంసరసచిత్రగతింసవేగంసర్వేంగితజ్ఞమనఘం
ధ్రువలక్షణాఢ్యం। చేతస్తురంగమధిరహ్యచరస్మరారేనేత
స్సమస్తజగతాంవృషభాధిరూఢ॥ ౭౫

అ॥ తదేవభంగ్యంతరేణ స్తౌతి॥ వ్యా॥ కల్యాణ ఇతి॥ హేవృషభాధిరూఢ హేసమస్త జగతాంనేతః- సమస్తజగత్ప్రభో- స్మరారే కామరిపో మచ్చేతస్తురంగం చేతఏవాశ్వః అశ్వసాదృశ్యాదశ్వస్తమధిరుహ్యారుహ్యచర భ్రమ చేతస్తురంగంకల్యాణినమిత్యాది విశేష ణైర్విశినష్టి కల్యాణినం కల్యాణాఖ్యలక్షణయుక్తం యజగూనస్యాశ్వస్యతేశ్యుభసూచక మిత్యపివ్యోత్యతే సగసంచిత్రగతిం సరసాసానురాగా చిత్రాబహుప్రకారాచగతిర్య స్యతంతథోక్తమాస్కందితం ధౌరితకంరేచితంవల్గితం ప్లుతమిత్యేవంగూంగతిః సవే గంవేగసహితం సర్వేంగితజ్ఞంసర్వేషామింగిత మంతర్గతం భావంజానాతీతి తద్దిమన ఘంనిర్దోషం ధ్రువలక్షణాఢ్యం రేఖారూపావర్తనాది స్థిరలక్షణసహితంచేతః పక్షే విషయపరిత్యాగేన ఈశ్వరేస్థిరవృత్తిత్వం లక్షణం నిర్మలమనసః లక్షణమేతత్ చేతసితురంగత్వారోపణస్యచేతస్తురంగేరూపసాదృశ్యంవినా అసానిత్యాదీనివి శేషణానిచేతస్యపి యోజనీయాని తురంగస్య వృషాదికగుణత్వాజగన్నేతృత్వాత్తత తురంగాధిరోహణేనసంచరణంయుక్తమితిభావః॥

టీ॥ హేవృషభాధిరూఢ- వృషభమునుయెక్కియుండెడువాడా- సమస్తజగతాం సకలలోకములకును- నేతః- ప్రభువైనవాడా- స్మరారే- మన్మథునికిశత్రువైనవా డా- మచ్చేతస్తురంగం- మత్- నాయొక్క- చేతః- మనస్సనియెడు- తురంగం- గు ఱ్ఱమును- కల్యాణినం- శుభలక్షణయుక్తమైనటువంటిన్ని- సరసచిత్రగతిం - అను రాగముతోగూడుకొన్నటువంటిన్ని - చిత్ర- నానావిధములైనటువంటి- గతిం - ఆ స్కందితాదిగమనములుగలిగినటువంటిన్ని- సవేగం - వేగముతోగూడుకొన్నటువంటి న్ని- సర్వేంగితజ్ఞం- సర్వాంతర్భావములను తెలిసినటువంటిన్ని- అనఘం - నిర్దోషము యినటువంటిన్ని- ధృవలక్షణాఢ్యం - రేఖారూపావర్తనాదిశుభలక్షణసహితమయిన టువంటి- చేతస్తురంగం- చేతః-మనస్సనియెడు-తురంగం - గుఱ్ఱమును - అరుహ్య- యెక్కి- చర - సంచరించుము॥

తా॥ ఓయివృషభవాహనుడా- సమస్తలోకములకుప్రభువైనవాడా- మన్మథు నికిశత్రువైనవాడా- సకలకల్యాణగుణములుగలిగినటువంటిన్ని- అనురాగముతోగూ డినటువంటివిచిత్రమయినగమనములుగలిగినటువంటిన్ని- వేగముతోగూడుకొన్నటువం

టిన్ని- సర్వాంతర్భావజ్ఞమయినటువంటిన్ని- నిర్దోషమయినటువంటి- ధృతములయినటువంటి- శుభావర్తములుకలిగినటువంటి- నామనస్సనియెడుఅశ్వమునుయెక్కి సంచరింపుము- అనగాయెల్లప్పుడున్ను- నాయొక్కమనస్సుయందుండుమనుట॥ ౭౫

శ్లో॥ భక్తిర్మహేశపదపుష్కరమావసంతీ కాదంబినీవకురుతే
పరితోషవర్షం । సంపూరితో భవతియస్యమనస్తటాకస్త
జ్జన్మసస్యమఖిలం సఫలంచనాన్యత్ ॥ ౭౬

అ॥ జన్మసాఫల్యం భంగ్యంతరేణాహ॥ వ్యా॥ భక్తిరితి॥ భక్తిస్సేవా మహేశపదపుష్కరం మహేశస్య పదపుష్కరంచరణాకాశం॥ ని॥ వ్యోమపుష్కరమంబరమిత్యమరః అవసంతీ సతీ తత్రస్థిరా భవంతీ సతీత్యర్థః కాదంబినీవ మేఘమాలేవ పరితోషవర్షమానందవృష్టిం కురుతే జనయతి యస్య పురుషస్య మనస్తటాకః మన ఏవ తటాకస్తేన సంపూరితో భవతి తత్పూరితో భవతి తజ్జన్మసస్యం తస్య పురుషస్య జన్మ ఉత్పత్తిస్తదేవ సస్యం మోఘరహితమఖిలం నిశ్శేషం యథా భవతి తథా సఫలం ఫలవద్భవతి అన్యచ్చాన్యస్య తదితరజన్మసస్యంచోత్పత్తిసస్యం న సఫలం॥ చశబ్దో యంతు స్థానే నే శీఘ్రాగ్వపత వ్యాప్త్రి ప్రయోజనః- తస్య పరమేశ్వరవిషయభక్తివిహాయ నందం పుష్కలంభవతీతిభావః॥

టీ॥ భక్తిః- సేవా- మహేశపదపుష్కరం- మహేశ- సాంబశివునియొక్క- పదపుష్కరం- చరణాకాశమును- ఆవసతీసతీ- ఆశ్రయించినదై కొంచున్న- కాదంబినీవ- మేఘమాలికవలెనే- పరితోషవర్షం- ఆనందవృష్టిని- కురుతే - చేయుచున్నది- యస్య- ఏపురుషునియొక్క- మనస్తటాకః- మనః - మనస్సనెడి- తటాకః- మడుగు- సంపూరితః- నిండినదిగా- భవతి - అగుచున్నది - తజ్జన్మసస్యం- తత్- ఆపురుషునియొక్క- జన్మ- ఉత్పత్తియనెడు- సస్యం- పైరు- అఖిలం యథాతథా- నిశ్శేషముగాను- సఫలంచ- ఫలవంతమయినదిన్ని- భవతి- అవుచున్నది- అన్యత్- తదితరజన్మసస్యము- నసఫలం భవతి- సఫలమయినదికాదు॥

తా॥ అనగా సేవా సాంబశివునియొక్కపాదమను ఆకాశమును వ్యాపించినదై మేఘమాలికవలెనే అంతటానున్ను ఆనందవర్షమును చేయుచున్నది- ఏపురుషునియొక్క మనస్సనియెడుమడుగు- భక్తిచేతనునిండించబడుచున్నదో ఆపురుషునియొక్క ఉత్పత్తియనుపయిరు సఫలమవుచున్నది- అంతకు యితరజన్మము సఫలమయినదికాదు అని తాత్పర్యము॥ ౭౬

శ్లో॥ బుద్ధిస్థిరాభవితుమీశ్వరపాదపద్మసక్తావధూర్విరహిణీ
వసదాస్మరంతీ । సద్భావనాస్మరణదర్శనకీర్తనాది సమ్మో
హితేవశివమంత్రజపేనవింతే॥ ౭౭

అ॥ అనేకధా విచారయంతీం బుద్ధిం విచారాత్సముద్ధరేతి ద్వాభ్యాం ప్రార్థయతే॥ వ్యా॥ బుద్ధిరితి॥ హే ఈశ్వర కర్తుమకర్తుమన్యథాకర్తుంచ సమర్థ విహరణీవ వధూరివ విరహిణీ భర్తృవియోగం ప్రాప్తవతీవ వధూరివ భార్యేవ పాదపద్మ సక్తా తవ పాదపద్మే సక్తా ఆసక్తిమతీ అత ఏవ సదా సర్వదా స్మరంతీ ధ్యాయంతీ బుద్ధిరంతఃకరణవృత్తిశ్శివమంత్రజపేన శివ ఇతి మంత్రస్తస్య జపేనావృత్త్యా సమ్మోహితేవ ఇదం కర్తవ్యమిదం నేతి విచారం ప్రాపితేవ వింతే స్థిరా స్వయి మే శ్రస్థైర్యశాలినీ భవితుం సద్భావనా స్మరణ దర్శన కీర్తనాదిప్రతిపత్తేః సత్యస్య పాదపద్మస్య భావనా ధ్యానం స్మరణమనుభూతానుసంధానం చ దర్శనం తద్విషయకచాక్షుషజ్ఞానం చ కీర్తనం తదభిలాపకశబ్దోచ్చారణం చ తాన్యాదయో యస్య సముదాయస్య తత్ప్రతి వింతే విచారయతి విచారణార్థోయం శ్నం వికరణస్తో విద ధాతుస్స త్వాయాం విద్యతే జ్ఞానే వేత్తి వింతే విచారణే విందతే - విందతి ప్రాప్తౌ ఇత్యుక్తత్వాం సేవ్యయా క్రమాత్॥

టీ॥ హే ఈశ్వర- ఓ యీశ్వరుడా - విరహిణీ- భర్తృవియోగమును పొందినటువంటి- వధూరివ - భార్యవలెనే- పాదపద్మసక్తా- నీపాదపద్మములయందాసక్తముగలదవుకొంచునున్నదిగనుకనే- సదా - ఎల్లప్పుడున్ను - స్మరంతీ - ధ్యానం చేయుచున్నట్టి- బుద్ధిః- బుద్ధి- శివమంత్రజపేన- శివయనుమంత్రము యొక్క- జపేన - ఆవృత్తిచేతను- సమ్మోహితేవ- మోహమును పొందినదానివలెను- స్థిరా- స్థిరమైనది- భవితుం అయ్యేటందుకొరకు- సద్భావనాస్మరణదర్శనకీర్తనాదిప్రతి- సత్- సత్యమగునటువంటి పాదపద్మముయొక్క- భావనా- ధ్యానము చేయడమున్ను- స్మరణ- స్మరించడమున్ను- దర్శన- చూడడమున్ను - కీర్తనాది- కీర్తనము చేయడము మొదలగునవాటిని గూర్చి- ప్రతివింతే- విచారపడుతున్నది॥

తా॥ అనగా- ఓ యీశ్వరుడా- భర్తృవియోగమును బొందినభార్యవలెను నీపాదాసక్తమయినదవుకొంచున్నదిగనుకనే- ఎల్లప్పుడున్ను- ధ్యానము చేయుచున్నట్టి బుద్ధి- శివమంత్రజపము చేతను- మోహమును పొందినదానివలెను- స్థిరమైనదిఅయ్యేదుకొరకు - సత్యమైన నీపాదపద్మము యొక్క - ధ్యానము చేయడము- స్మరించడము- చూడడము - కీర్తన చేయడము - మొదలయినవాటిని గూర్చి - విచారపడుతున్నదని- తాత్పర్యము॥ ౭౭

శ్లో॥ సదుపచారవిధిష్వనుబోధితాం సవినయాం సుహృదం స
ముపాశ్రితాం । మమ సముద్ధర బుద్ధిమిమాం ప్రభో వరగుణే
ననవోఢవధూమివ॥ ౭౮

అ॥ భావసాదిషు వ్యాపారేషు కిం కుర్యామితి సందిహానాం మామ్ పూర్వోక్తాం బుద్ధిం శ్రేష్ఠగుణోపదేశేన విచారాత్సముద్ధరేతి ప్రార్థయతే ॥ వ్యా॥ సదుపచారేతి ॥ హే ప్రభో సర్వజ్ఞ ఘటనసమర్థ సదుపచారవిధిషు సత స్త్వత్పాదపద్మస్యోపచారవిధిషు పూజావిధానేష్వనుబోధితామనుక్రమేణ బోధితాం శిక్షితాం సవినయాం సన్నోమనస్వినాయుక్తాం బహ్వాదరం శుద్ధమనస్కాం సంతతముపాశ్రితామాశ్రయమాణాం తత్తథా మమ మేధాం బుద్ధిం వరగుణైః శ్రేష్ఠగుణోపదేశేన నవప్రౌఢవధూమివ నవం యథా తథా ఊఢాం త్విన్నపనస్కృతాం సాదసావధూమ్ కృతామివ సముద్ధరోద్ధరం యద్రక్ష్యతసం జేవం రిహరేతిభావః-యథా కశ్చిద్వరస్య దోషాద్వివాహసంస్కృతాం భార్యాం శ్రేష్ఠగుణోపదేశేన సంశయాదుద్ధరతి తథైవ మే బుద్ధిం సంశయాత్సముద్ధరేతి భావః॥

టీ॥ ప్రభో- సర్వజ్ఞ ఘటనసమర్థ- సదుపచారవిధిషు- సత్- శ్రేష్ఠమైన నీపాదపద్మముయొక్క- ఉపచారవిధిషు- పూజావిధానములయందు-అనుబోధితాం శిక్షింపబడ్డటువంటిన్ని- సవినయాం- వినయముతోగూడ కూడియుండేటువంటిన్ని- సుహృదం- మంచిమనస్సు- సముపాశ్రితాం- ఆశ్రయించినటువంటిన్ని-మమ-నాయొక్క-ఇమాం-ఈ- బుద్ధిం -బుద్ధిని వరగుణైః-శ్రేష్ఠగుణో పదేశము చేసను- నవప్రౌఢవధూమివ- నూతనముగా వివాహమైన భార్యనువలెను- సముద్ధర- ఉద్ధరించుము॥

తా॥ అనగా ఓయి సర్వజ్ఞ ఘటనసమర్థ- శ్రేష్ఠమైన నీపాద పద్మోపచారవిధానములయందు శిక్షింపబడ్డదియు వినయముతోగూడ కూడియున్నదిన్ని-మంచిమనస్సు నాశ్రయించియున్నట్టి-నాయొక్క-ఈ బుద్ధిని శ్రేష్ఠగుణోపదేశముచేతను-నూతనముగా వివాహమైన భార్యనువలెను- ఉద్ధరించుమని తాత్పర్యము॥ ౭౮

శ్లో॥ నిత్యం యోగిమనస్సరోజదళసంచారక్షమస్త్వత్క్రమః
శ్శంభో తేనకథం కఠోరయమరాడ్వక్షఃకవాటక్షతిః ।
అత్యంతం మృదులం త్వదంఘ్రియుగళం హా మే మనశ్చింతయ త్యేతల్లో
చనగోచరం కురు విభో హస్తేన సంవాహయే ॥ ౭౯

అ॥ శివపాదారోపణం ప్రార్థయతే ॥ శంభో త్వత్క్రమస్త్వత్పదనిన్యాసః నిత్యం సదా యోగిమనస్సరోజదళేషు సంచారక్షమః యోగిమనసః పద్మదళేషు ఉద్యతస్య దళైర్మృదుభిస్సహ సంచారో ఘటనం ప్రాప్తుం సమర్థః తేన త్వచ్చరణేన కఠోరయమరాడ్వక్షః కవాటక్షతిః కఠినస్య యమరాజస్య వక్షః కవాటసదృశం వక్షఃస్థలం తస్య క్షతిః ఛేదనం కథమాసీదితి విస్మయః। అత్యంతం మృదులం త్వదంఘ్రియుగళం మే మనశ్చింతయతి॥ హా కష్టం హే విభో ఏతత్పదయుగళం మే లోచన గోచరం నేత్రవిషయం కురు-తత్తు స్తేనకరేణ సంవాహయే॥ పీడయామి॥ స్పష్టో భావః॥

టీ॥ హే శంభో- ఓయి సుఖకరుడవయిన ఈశ్వరుడా- త్వత్క్రమః- త్వత్- నీ యొక్క- క్రమః- పదవిన్యాసము- నిత్యం- ఎల్లప్పుడున్ను- యోగిమనస్సరోజదళసంచారక్షమః- యోగి- యోగీశ్వరులయొక్క- మనః- మనస్సనెడి- సరోజ- పద్మము యొక్క- దళ- రేకులలోడను- సంచార- కూడడమందు- క్షమః- సమర్థమైనది- తేన- అట్టిదైన పాదముచేతను- కఠోరయమరాడ్వక్షఃకవాటక్షతిః- కఠోర- కఠినమయినట్టి- యమరాట్- యమధర్మరాజుయొక్క- వక్షఃకవాట- తలుపువంటిరొమ్ముయొక్క- క్షతిః- తన్నడము- కథం- ఎట్లుగాను- అత్యంతం- మిక్కిలిన్ని- మృదులం- మృదువైన- త్వదంఘ్రియుగళం- నీపాదయుగళమునుగూర్చి- మే- నాయొక్క- మనః- మనస్సు- చింతయతి- చింతిల్లుచున్నది- హా- కష్టము- హే విభో- ఓయి ప్రభువైనఈశ్వరుడా- ఏతత్- యీపాదయుగళమును- మే- నాయొక్క- లోచనగోచరం- లోచన- నేత్రములకు- గోచరం- అగుపడినదాన్నిగాను- కురు- చేయుము- తత్- ఆపాదకమలమును- హస్తేన- హస్తముచేతను- సంవాహయే- వహించుచున్నాను॥

తా॥ ఓయి సుఖకరుడవైనయీశ్వరుడా- నీయొక్క పదవిన్యాసము ఎల్లప్పుడున్ను యోగులయొక్క మనస్సనేపద్మములయొక్క దళములలోడను కూడడమందు సమర్థమయినది- అట్టిదైనపాదముచేతను యమధర్మరాజుయొక్క తలుపువంటి రొమ్మును తన్నడము ఎట్లుగాను మిక్కిలిన్నిమృదువైననీపాదయుగళమునుగూర్చి- నాయొక్క మనస్సుచింతిల్లుచున్న కష్టము- ఓ ప్రభువైన ఈశ్వరుడా యీపాదయుగళమును నానేత్రములకు అగుపడినదాన్నిగాను చేయుము- ఆపాదకమలమును నాహస్తంచేతను నేనువహించుచున్నానని తాత్పర్యము॥ ౭౯

శ్లో॥ ఏష్యత్యేషజనింమనోఽస్యకఠినంతస్మిన్నటానీతిమద్రక్షా
యైగిరిసీమ్నికోమలపదన్యాసఃపురాభ్యాసితః। నోచేద్దివ్యగృ
హాంతరేషుసుమనస్తల్పేషువేద్యాదిషు ప్రాయస్సత్సుశిలా
తలేషునటనం శంభోకిమర్థంతవ॥ ౮౦

అ॥ [illegible] రాంశరేణ స్థాలి ఏ [illegible] హసం నాపి సజనః జనిముత్పత్తిమేష్యతి లప్స్యతే అస్యమనః కఠినం కఠోరం తస్మిన్నటాని సంచరాణీతి హేతునా మద్రక్షాయై మమత్రాణాయ కోమలపదన్యాసః మృదులపదయోర్విన్యాసః గిరిసీమ్ని పర్వతమధ్యప్రదేశే పురా మజ్జననాత్పూర్వమభ్యాసితః- అవర్తితః నోచేన్నైవంయది దివ్యగృహాంతరేషు రమణీయగృహమధ్యేషు సుమనస్తల్పేషు పుష్పసమానశయనేషు వేద్యాదిషు వేదికాప్రభృతిషు స్థానేషు ప్రాయశస్సత్సు శిలాతలేషు పాషాణప్రదేశేషు తవనటనం నాట్యం కిమర్థం కింఫలకం స్పష్టార్థః॥

టీ॥ హే శంభో- ఓయి సుఖకరుడవైన యీశ్వరుడా- ఏషః- యీ జనుడు- ఉ నిం-ఉత్పత్తిని- ఏష్యతి- పొందబోవుచున్నాడు- అస్య- యీ జనునియొక్క- మనః- మ నస్సు- కఠినం- కఠోరమైనది- తస్మిన్- ఆ మనస్సునందు- నటానీతి- సంచరించ బోవుచున్నావనే హేతువుచేతను- మద్రక్షాయై- నాయొక్క రక్షణముకొరకు- కోమ లపదవిన్యాసః- కోమల- మృదులమైనటువంటి- పద- పాదములయొక్క- విన్యాసః- ఉంచడము- గిరిసీమ్ని- పర్వతమధ్యప్రదేశమందు- పురా- నాజననమునకుముందు- అభ్యాసితః- అభ్యసింపబడ్డది- నోచేత్- అటుగాకపోయినట్టులాయెనా- దివ్యగృహాంతరేషు- దివ్య- రమణీయములైనటువంటి- గృహాంతరేషు- గృహమధ్యప్రదేశములయందు-సుమ నస్తల్పేషు- పుష్పశయ్యలయందు- వేద్యాదిషు-అరుగులు మొదలైనప్రదేశములయందు ప్రాయశః- క్రమముగాను- సత్సు- శ్రేష్ఠములైనటువంటి- శిలాతలేషు-పాషాణప్రదేశ ములయందు- తవ- నీయొక్క- నటనం- నాట్యము- కిమర్థం- ఏందుకొరకు॥

తా॥ ఓయి శంభుడా- యీ పురుషుడు- ఉత్పత్తిని పొందబోవుచున్నాడు- యి తనియొక్క మనస్సు అతికఠినమైనది దానియందు సంచరింపబోవుచున్నానను హేతువుచే తను నాయొక్క- రక్షణముకొరకు మృదువైన నీపదవిన్యాసము- పర్వతమధ్యప్రదేశమం దు- నాజననమునకు పూర్వమే అభ్యసింపబడ్డది • అటుగాకపోయినట్టులాయెనా - రమణీయ ములగు గృహమధ్యప్రదేశములయందున్న- పుష్పశయ్యలయందున్న- అరుగులు మొ దలయినస్థానములయందున్న- శ్రేష్ఠ్యములయిన శిలాప్రదేశములయందున్న- నీయొ క్క నాట్యము యెందుకొరకని తాత్పర్యము॥　　౮౦

శ్లో॥ కంచిత్కాలముమామహేశభవతః పాదారవిందార్చ
నైః కంచిద్ధ్యానసమాధిభిశ్చనతిభిః కంచిత్కథాకర్ణనైః। కంచి
త్కాంచిదవేక్షణైశ్చనుతిభిః కంచిద్దశామీదృశీంయః ప్రాప్నో
తిముదాత్వదర్పితమనాజీవన్సముక్తఃఖలు॥　　౮౧

అ॥ ఏవంభూతో జీవన్ముక్తో భవతీత్యాహ॥ వ్యా॥ కంచిదితి॥ హేఉమామహేశ మ హేశ్చాసావీశశ్చమహేశః ఉమయా పార్వత్యా సహితో మహేశః మధ్యమపదలోపీస మాసస్తస్య సంబుద్ధిః కంచిత్కాలం కంచిత్సమయం భవతస్తవ పాదారవిందార్చనైః అరవిం దసదృశపాదపూజాభిః కంచిత్కంచిత్కాలం ధ్యానసమాధిభిర్ధ్యానం నిరంతరం- భ వచ్చింతనం తత్సమాధిభిర్నియమైః కంచిత్కాలం నతిభిర్నమస్కారైః కంచిత్కా లం కథాకర్ణనైః కథాశ్రవణైః కంచిత్కాలమవేక్షణైర్దర్శనైః కంచిత్కాలం ను తిభిః స్తోత్రైశ్చ సహితః ముదానందాతిశయేన త్వదర్పితమనాస్త్వయినివాతచిత్తః యః ఈదృశీందశాంపూర్వోక్తార్చనాదియుక్తత్వేనావస్థితింప్రాప్నోతిలభతేసః జీవన్

న్నవముక్తః ఖలు మోక్షప్రాప్త ఏవ భవతీత్యధ్యాహార్యం పూర్వోక్తైస్తృతీయాంతవిశేషణైర్భవత ఇత్యస్యాన్వయః కాలమిత్యస్యార్థ్యాయనసహితపదార్థేనాన్వయః॥

టీ॥ హేఉమామహేశ. ఓయిపార్వతితోఁగూడియుండెడుయీశ్వరుడా- కంచిత్- కొంచెమయినటువంటి- కాలం- కాలమును- భవతః- నీయొక్క - పాదారవిందార్చనైః - పాదారవింద- కమలములవంటిపాదములయొక్క- అర్చనైః- పూజలచేతనున్ను- కంచిత్కాలం-కొంచెకాలమును- ధ్యానసమాధిభిః - ధ్యాన - ఎల్లప్పుడున్ను నిన్ను చింతించడముయొక్క- సమాధిభిః- నియమములచేతనున్న-కంచిత్కాలం- కొంతకాలమును- నతిభిః- నమస్కారములచేతనున్ను- కంచిత్కాలం- కొంతకాలమును- కథాకర్ణనైః- నీసంబంధమయినకథలు వినడములచేతనున్ను- కంచిత్కాలం- కొంతకాలమును- అవేక్షణైః- చూడడములచేతనున్ను- కంచిత్కాలం- కొంతకాలమును- నుతిభిః- స్తోత్రములచేతనున్ను- సహితః- కూడుకొన్నవాడై - ముదా-సంతోషముచేతను- త్వదర్పితమనాః- త్వత్- నీయందు- అర్పిత- ఉంచబడ్డ- మనాః- చిత్తముగలిగినట్టి- యః- ఎవడు- ఈదృశీం- ఈప్రకారమైనటువంటి- దశాం- స్థితిని- ప్రాప్నోతి పొందుచున్నాడో- సః- ఆమనుజుడు- జీవన్సన్- జీవించియున్నవాడౌచున్న- ముక్తః ఖలు- ముక్తుడయినవాడుగదా॥

తా॥ ఓయుమాకాంత ఈశ్వరుడా - కొంతకాలమున్ను నీపాదార్చనముచేతనున్ను- కొంతకాలము నీధ్యానసమాధులచేతనున్ను - కొంతకాలము నీనమస్కారములచేతనున్ను- కొంతకాలము నీకథాశ్రవణములచేతనున్ను- కొంతకాలము నిన్ను చూడడములచేతనున్ను- కొంతకాలము నిన్ను స్తోత్రము చేయడములచేతనున్ను-యెవడు కూడియున్న సంతోషముచేతను నీయందు మనస్సునుంచబడినవాడై యీప్రకారమైనటువంటి దశను బొందుచున్నాడో వాడు బ్రతికియున్నవాడౌచున్న-జీవన్ముక్తుడౌచున్నాడుగదా యని తాత్పర్యము॥ ౮౧

శ్లో॥ బాణత్వం వృషభత్వమర్ధవపుషా భార్యాత్వమార్యాపతే
ఘోణిత్వం సఖితా మృదంగవహతా చేత్యాదిరూపం దధౌ। త్వ
త్పాదే నయనార్పణం చ కృతవాన్ త్వద్దేహభాగో హరిః పూ
జ్యాత్పూజ్యతరస్స ఏవ హి న చేత్కో వా తదన్యోఽధికః॥ ౮౨

అ॥ శివప్రసాదాదేవ విష్ణోః పూజ్యతరత్వం సిద్ధమిత్యాహ॥ హే ఆర్యాపతే పార్వతీపతే ఇదం చ సంబోధనమార్యాయాం విష్ణుభేదం సూచయతి తత్సూచితమర్థం వక్ష్యమాణప్రకారేణ వివృణోతి హరిః విష్ణుః హే యస్మాత్కారణాత్తవ బాణత్వం శరభావః వృషభత్వం వృషభవాహనభావః అర్ధవపుషా శరీరార్ధేన భార్యాత్వం కళత్రభావః ఘోణిత్వం వరా

హతా మహాదేవస్య పాదదర్శనాయ వరాహరూపస్త్రీకారాదిభిభావః సఖితా సఖిత్వం మో
హినీరూపాపన్న ఇత్యర్థః నవా ... ప్రసిద్ధిరితి భావః మృదంగవహతా మృదంగవాద్యవాది
త్రత్వం నూనం దత్తాండవకాలే తస్య స్థితిరితి భావః ఏవమాదిరూపం చ దధౌ దధారత్వత్పాదే
నయనార్పణం చ నేత్రార్పణం చ కృతవాన్ సహస్రకమలాన్యర్పయతా వేళాయాం
సహస్రకమలసంఖ్యాపూరణాయ తస్మై కమలస్యేతి భావః కించ త్వద్దేహభాగస్త్వద్దేహ
భాగోయస్య సః తథోక్తః తస్మాత్ స ఏవ నః పూజ్యో వ్యతిరిక్తో నపూజాహః త్వత్పూజ్యాక్షరః అతిశ
యేన పూజయితుమర్హః అభవత్ న చేదేవం నో యది తదన్యః విష్ణోరితరః అధికః కోవానకో
పీత్యర్థః ఏ నబ్రహ్మాదయః పూజ్యాః హరిః పూజ్యతరః స్వం పూజ్యతమః ఇత్యర్థో లభ్యతే॥

టీ॥ హే ఆర్యాపతే- ఓ యుపార్వతీపతియైనయీశ్వరుడా- హరిః- విష్ణువు- కా
యస్మాత్కారణాత్- ఏకారణమువల్లనంచిన్ని- బాణత్వం- బాణమువటనున్న-
వృషభత్వం- వృషభవాహనభావమునున్న- అథ- వపుషా- నగముశరీరము చేతను-
భార్యాత్వం- శత్రుభావమునున్న- ఘోణిత్వం- వరాహభావమునున్న-సఖితా- స్త్రీ
హభావమునున్న- మృదంగవహతా మృదంగమనువాద్యవిశేషమును వహించుటయు
న్న- ఇత్యాది- ఇదిమొదలగు- రూపం- రూపము- దధౌ ధరించినవాడాయను
త్వత్పాదే- త్వత్- నీయొక్క- పాదే- పాదమునందు- నయనార్పణంచ- నేత్రమును
పుంచడమునున్న- కృతవాన్- చేసినవాడాయను-కించ-ఇంకను-త్వద్దేహభాగః-
త్వత్ - నీయొక్క - దేహ- దేహముయొక్క - భాగః - భాగముకలిగినవాడున్న
ఆయను- తస్మాత్ - అందువల్లనుంచిన్ని - సఏవ- ఆవిష్ణువే - పూజ్యాత్- పూజ
చేయతగినబ్రహ్మాదులకంటెను - పూజ్యతరః- మిక్కిలిపూజచేయతగినవాడు - అ
భవత్- ఆయను- నచేత్- అటుగానట్టులాయనా- తదన్యః- అవిష్ణువుకంటె అన్యు
డు- అధికః- అధికుడగునవాడు- కోవా- యెవడు॥

తా॥ అనగా ఓ పార్వతీనాథుడైనయీశ్వరుడా- విష్ణువేకారణమువల్ల
నైతేనేమి విష్ణువు బాణమైయున్న- వృషభవాహనత్వమున్న-నగముశరీరము చేతనున్న
భార్యత్వమునున్న- వరాహత్వమునున్న- స్త్రీత్వమునున్న - మృదంగవాద్యమునువ
హించుటయున్న- ఇవిమొదలగునరూపములనుధరించినవాడాయను - నీపాదారవిం
దమునందు నేత్రముపుంచడమున్న చేసినవాడాయను- ఇంతేకాకుండా నీదేహభాగ
మున్నకలిగినవాడాయను- అందువల్లనుంచిన్ని ఆవిష్ణువుపూజచేయతగినబ్రహ్మాదుల
కంటెను మిక్కిలిపూజచేయతగినవాడాయను- అటుగానట్టులయితే ఆవిష్ణువుకంటె
అన్యుడు అధికుడైనవాడెవడున్నాడు ఎవ్వడున్న లేడని తాత్పర్యము॥ ౮౨

శ్లో॥ జననమృతియుతానాం సేవయా దేవతానాం నభవతిసు

ఖలేశస్సంశయోనాస్తితత్ర। అజనిమమృతరూపంసాంబమీ
శంభజంతేయఇహపరమసౌఖ్యంతేహిధన్యాలభంతే॥ ౮౩

అ॥ శివేతరదేవతానాంసేవయాసుఖాలాభశ్శివసేవయాసౌఖ్యంచభవతీత్యా
హ॥జననఇతి॥ జననమృతియుతానాముత్పత్తిమరణభాజాందేవతానాం సేవయాభజనే
నసుఖలేశః సుఖస్యలేశోపీతిలేశపదముహిమ్నావి...య సుఖమపీతిగమ్యతే నభవతినజా
యతేస్వయం, దుఃఖవతీనాం...తాసాంసేవయాసేవకస్య సుఖంభవతీతినవక్తవ్యమితిభా
వః అత్రనసంశయోనాస్తియేత్వజనిం జననశూన్యమమృతరూపం మరణరహితంరూపం
యస్యతంతథోక్తం సాంబమంబయాసహితమతఏవేశంనిరతిశయసుఖదానసమర్థంశి
వమిహదేహేసత్యేవభజంతే సేవంతేతేనన్యాః కృతార్థాస్సంతః పరమసౌఖ్యంమోక్షం
లభంతే- సర్వోత్తమత్వాచ్ఛివసకాశాన్మోక్షప్రాప్తౌనసంశయలేశోపీతిభావః॥

టీ॥జననమృతియుతానాం- జనన- ఉత్పత్తినిన్ని- మృతి మరణమునున్న- యు
తానాం- పొందినటువంటి- దేవతానాం- దేవతలయొక్క- సేవయా- భజనముచేత
ను- సుఖలేశః- సుఖ- సుఖముయొక్క- లేశః- లేశము- నభవతి- పుట్టదు- అత్ర-దీ
నియందు- సంశయః- సందేహము- నాస్తి- లేదు- యేయు- యెవర్లు తేను- ఇహ-
ఈజన్మమందు- అజనిం- ఉత్పత్తిశూన్యమైనటువంటిన్ని- అమృతరూపం - అమృత
స్వరూపమైనటువంటిన్ని- అనగామరణరహితమైనటువంటి- రూపముకలిగినటువంటి-
సాంబ- పార్వతీదేవితోకూడుకున్నటువంటి- ఈశం- ఈశ్వరుణ్ణిగూర్చి- భజంతే- సే
వసేయుచున్నారో- తే- వారలు- ధన్యాహి- ధన్యులుగదా॥

తా॥అనగా - ఉత్పత్తిమరణములను పొందినట్టి దేవతలయొక్క - సేవచేతనుసు
ఖలేశముపుట్టనేరదు - దీనియందుసందేహములేదు - యెవరైనను యీజన్మమం
దు- ఉత్పత్తిశూన్యుడున్ను- మరణరహితుడున్ను- పార్వతితోగూడియున్నవాడున్ను-
అయినఈశ్వరుణ్ణిగూర్చి-సేవచేయుచున్నారో-వారలుధన్యులుగదాయనితాత్పర్యము॥

శ్లో॥శివతవపరిచర్యాసన్నిధానాయగౌర్యాభవమమగుణ
ధుర్యాంబుద్ధికన్యాంప్రదాస్యే। సకలభువనబంధోసచ్చిదా
నందసింధోసదయహృదయగేహేసర్వదాసంవసత్వం ॥౮౪

అ॥ హృదయేనబుద్ధ్యాసహ వినాభావంప్రార్థయతే॥శివఇతి। హే శివ భవసకలభు
వనబంధోసచ్చిదానందసింధో సదయశివేత్యసంబుద్ధ్యాయామిచ్ఛాజనకపుంస్త్వాఖ్యో
గుణస్సూచ్యతేభవేత్యనేనభవత్యస్మాత్సర్వమితి వ్యుత్పత్త్యాసంతానోత్పాదకత్వాఖ్యో
గుణఃసకలభువనబంధోఇత్యనేనబంధుమత్వాఖ్యోగుణస్సచ్చిదానందసింధోఇత్యనేన
సదిత్యస్యసత్వముత్కృష్టభావప్రధానోనిర్దేశః అనేనసాధుకారిత్వంసూచ్యతేచిదిత్యనేనప్రు

తనత్వాద్భోగ్యగుణఃఆనందే 'భ్యనేకఅరోగత్వగుణః సదయఇత్యనేనదయాళుత్వమిత్యాదిగుణాఃనిర్ణీయంతెగుణధుర్యామిత్యనేనశాస్త్రోక్తధార్యసర్వగుణాఉచ్యంతె ఇత్థంపథూరవరగుణాః మానసిద్ధిఃకృత్యకన్యాం దాస్యామీత్యాహ సచ్చిదానందసింధోసత్యంచచిచ ఆనందశ్చతేషాం సింధోః దీనాం సింధువదాస్పదీభూతపూర్వోక్తయావద్గుణవిశిష్టగౌర్యాసహపార్వత్యా సహతవపరిచరాసన్నిధానాయ పరిచర్యార్థం సమీపస్థితయె ప్రార్థోక్తగుణవిశిష్టాంమమబుద్ధిం కన్యాంబుద్ధిరేవకన్యాతాం ప్రదాస్యేదాజీవానెవ గకృత్స్వీకారార్థాత్ప్రత్యుపసర్గసాహిత్యేన ప్రదాస్యేవివాహ ఇతిగమ్యతే ఉభయోః కల్యాణ్యస్సమగసత్తాసంపాదనచతురత్వాచ్చివస్య గౌర్యాసహ తుక్తమిదం వివాహ్యత్వం హృదయగేహే హృదయమేవ గేహం తస్మిన్సర్వదాఅవైరశ్యేనసంవసతుసుఖేనవసెత గృహః బుద్ధేశ్శివావినాభూతత్వం భవత్వితిభావః॥ శివ శ్వశురతాంప్రాప్యమోదిష్యే ఇతి భావః॥

టీ॥ హేశివ- ఓయిసాంబశివుడా- భవ- భవుడనునామధేయముగలవాడా- సకలభువనబంధో- సకల- సమస్తమయిన- భువన- లోకములకు- బంధో- బంధువైనవాడా- సచ్చిదానందసింధో- సచ్చిదానందముకుసముద్రుడివలెనెయుండెడువాడ- సదయ- దయతోగూడుకున్నవాడా- గౌర్యాసహ- పార్వతీదేవితోకూడానుు- తవ నీయొక్క- పరిచర్యాసన్నిధానాయ- పరిచరా- సేవకొరకు- సన్నిధానాయ- సమీపమందుండెడు కొరకు- మమ- నాయొక్క- గుణధుర్యాం- సకలసద్గుణభారవాహకమయిన- బుద్ధికన్యాం- బుద్ధి- బుద్ధియనెడు- కన్యాం- కన్యకను- ప్రదాస్యే- దానంచేయుచున్నాను- త్వం- నీవు- మద్హృదయగేహే- హృదయ- మనస్సనెడి- గేహే- గృహమందు- సర్వదా- ఎల్లప్పుడును- సంవస- ఉండుము॥

తా॥ ఓయిసాంబశివుడా- భవుడనుపేరుగలవాడా- సమస్తమయినలోకములకును- బంధువైనవాడా- దయగలవాడా- సత్ చిత్- ఆనందముకుసముద్రునివలెనెయుండెడువాడా- పార్వతీదేవితోకూడాను- నీపరిచర్యకొరకు- నీసమీపమందుండెడు కొరకు- నాయొక్కసకలసద్గుణభారవాహకమయినబుద్ధియనుకన్యకను దానమిచ్చుచున్నాను - నీవునాయొక్కమనస్సనెగృహమందుఎల్లప్పుడున్ను ఉండుమాయనితాత్పర్యము॥ ౬౪

శ్లో॥ జలధిమథనదక్షోనైవపాతాళభేదీనచవనమృగయాయాంనైవలుబ్ధఃప్రవీణః।అశనకుసుమభూషావస్త్రముఖ్యాం సపర్యాంకథయకథమహం తెకల్పయానీందుమౌళే॥ ౬౫

అ॥ తవేవ్యభూషాణాంసపర్యాం కర్తుంనాహంసమర్థఇతిభంగ్యంతరేణాహ ॥వ్యా॥

జలధీతి॥ హేఇందుమౌళే చంద్రశేఖర తే తవ అశనకుసుమ భూషావస్త్రముఖ్యామశనం చ కుసుమంచ తత్తాస్స్వాహాః అశనకుసుమాంతత్సభూషాభూషణంచవస్త్రం వసనంచఏతానిముఖ్యానియస్యాంతాం సపర్యాముపచారం కథం కేన ప్రకారేణ కల్పయామి కరవాణి కథయ త్వంకల్పయితుమసమర్థ ఇతిభావః - కుతఇతిచేదనేవం భూతత్వాదిత్యాహ॥ అహం జలధిమథనదక్షస్స సముద్రమథనసమర్థో నైవ భవామి తథా త్వేత్వదభిమతకిషరూపాశన చంద్రరూప కుసుమప్రదా నైనసమర్థస్యాం న చ పాతాళభేదీపాతాళభిన్ప్రంచ్ఛిఅమస్యే పాతాళభేదీ అథా స్వత్వాభిమత భుజంగ భూషణంకల్పయితుంసమర్థస్స్యాం న న్యాయా యా సిపుణస్సమరలుబ్ధః వ్యాఘ్రసకళనభవామితథా పెత్వదభిమతజగచర్మా ఖ్యవస్త్రం కల్పయితుంసమర్థస్స్యామనేవంభూతత్వాత్వదభిమతముపచారంకర్తుమసమర్థోస్మీతిభావః॥

టీ॥ హేఇందుమౌళే - ఓయిచంద్రుని శిరస్సునధరించినవాడైనశివుడా - తవ - నీకు - అశనకుసుమభూషావస్త్రముఖ్యాం - అశన - ఆహారమున్ను - కుసుమ - పుష్పమున్ను - భూషా - భూషణమున్ను - వస్త్రం - వస్త్రమున్ను - ముఖ్యాం - ముఖ్యములుగాగలిగినట్టి - సపర్యాం - పూజను - కథం - ఏప్రకారముగాను - అహం - నేను - కల్పయామి - కల్పనచేసెదను - కుతః - ఎట్లనగా - అహం - నేను - జలధిమథనదక్షః - జలధి - సముద్రమును - మథన - మథించుటయందు - దక్షః - సమర్థుడను - నైవ - కానేకాను - పాతాళభేదీ - పాతాళలోకమును భేదించేవాడను - నైవ - కానేకాను - వనమ్యాగ - వనసంచారమృగయాయాం - వేటాడుటయందు - ప్రవీణః - సమర్థుడయిన - లుబ్ధః - బోయవాడను - నైవ - కానేకాను.

తా॥ అనగా ఓయిచంద్రుని శిరస్సునందుధరించియుండెడునీశ్వరుడా - నీకు ఆహారము - పుష్పము - భూషణము - వస్త్రము ముఖ్యములుగా కలిగిన పూజను ఏప్రకారముచేతును - అదెందువల్లననగా - సముద్రమథనముచేసినటులయితెలిసునుఆహారముగాచేయవచ్చును అందుకుసమర్థుడనుకాను పాతాళము భేదించితెసర్పములనుభూషణములనుగా చేయవచ్చును అందుకుసమర్థుడనుకాను వనమందు వేటాడుటయందు సమర్థుడయినబోయవాడనయినట్లయితెగజచర్మమునువస్త్రముగా చేయవచ్చునుఅందుకునసమర్థుడనుకానుఎటులపూజచేయసమర్థుడనుఅనితాత్పర్యము॥

శ్లో॥ పూజాద్రవ్యసమృద్ధయోవిరచితాః పూజాంకథంకుర్మ
హేపక్షిత్వంనచవాకిటిత్వమపినప్రాప్తంమయాదుర్లభమ్।
జానేమస్తకమంఘ్రిపల్లవముమాజానేనతేహంవిభోనజ్ఞా
తంహిపితామహేనహరిణాతత్వేనతద్రూపిణా॥ ౯౯

అ॥ పూజాసామగ్ర్యాంసత్యామపిపూజాస్థానాపరిజ్ఞానాత్ పూజాంకర్తుమసమర్థఇత్యాహ॥ వ్యా॥ హేఉమాజానేఉమాపార్వతీజాయాయస్యస స్తస్యసంబుద్ధిరుమాజానేయద్యపిపూజాద్రవ్యసమృద్ధయః పూజాయాః ద్రవ్యాణిపూజాసాధనవస్తూని తేషాం సమృద్ధయః అతిశయ్యాః విరచితాస్సంపాదితాస్తథాపిపూజాంపూజనం కథంకుర్మ్మహే నకథమపీత్యర్థః దుర్లభం దుష్ప్రాపం పక్షిత్వంపక్షిభావః కించనవానోనా కిటిత్వమపివరాహభావః ప్రాప్తిమయానప్రాప్తం నాలంబితమత స్తేతవమస్తకమంఘ్రిపల్లవం చాంఘ్రిఃపల్లవమివేత్యుపమితసమాసః హేవిభోవ్యాపక నజానేహాయస్మాత్త్వం నయాథార్థ్యేనతద్రూపిణాపక్షిరూపిణా కిటిరూపిణాచపితామహేన బ్రహ్మణా హరిణా విష్ణునా చనజ్ఞాతం నవిదితంస్మాదహంజాన ఇతికిముత- పూజాద్రవ్యసంపత్తిషు సతీష్వపితద్రూపాపన్నేన బ్రహ్మణావిష్ణునాచానవగతం పూజాస్థానం మస్తకమంఘ్రిపల్లవశ్చజ్ఞాత్వాకథమహంపూజాంకర్తుంశక్నుయామితిభావః॥

టీ॥ హేఉమాజానే- ఓయిపార్వతీదేవిభార్యగాకలిగినయీశ్వరుడా - పూజాద్రవ్యసమృద్ధయః- పూజా- పూజచేయడముయొక్క- ద్రవ్య- ద్రవ్యములయొక్క- సమృద్ధయః- విస్తారములువిరచితాః- సంపాదింపబడియున్నవి- పూజాం- పూజను- కథం- ఎట్లుగాను- కర్మ్మహే- చేతును- దుర్లభం- పొందనశక్యమయినట్టి- పక్షిత్వం- హంసభావమున్ను-మయా- నాచేతను- నప్రాప్తం- పొందబడ్డదికాదు-కిటిత్వం-వరాహభావమున్ను- మయా- నాచేతను- నప్రాప్తం-పొందబడ్డదికాదు-అతః-అందువల్లనుంచిన్ని-తే-నీయొక్క-మస్తకం-శిరస్సున్ను-అంఘ్రిపల్లవం-పాదపద్మమున్ను-అహం నేను- నజానే- గుర్తెరగను- హేవిభో-ఓప్రభువైనయీశ్వరుడా- తద్రూపిణీ-ఆహంసరూపమైన-పితామహేన-బ్రహ్మచేతనున్ను-తద్రూపిణా-ఆవరాహరూపమైన-హరిణా విష్ణువుచేతనున్ను-తత్త్వేన-యథార్థముచేతను-నజ్ఞాతం-తెలుసుకొనబడ్డదికాదు.

తా॥ అనగా ఓయిపార్వతీమనోహరుడవయిన యీశ్వరుడా పూజాద్రవ్యములువిశేషముగాసంపాదింపబడియున్నవి పూజను ఎట్లుగానుచేతును అనగా పూజచేయుస్థానము తెలియదనుట పొందనశక్యమయిన హంసభావమున్ను- వరాహభావమున్ను నాచేతనుపొందబడ్డదికాదు- అందువల్లనుంచిన్ని- నీశిరస్సున్ను- నీపాదములున్ను నేనుగుర్తెరుగజాలను ఓయిప్రభువైనయీశ్వరుడా-ఆహంసరూపమునుబొందినబ్రహ్మచేతనున్ను- ఆవరాహరూపమునుబొందినవిష్ణువుచేతనున్ను- యదార్థముచేతను- తెలుసుకొనబడ్డదికాదు- గాన - ఎట్లుగాస్థానమునుగుర్తెరిగి పూజచేతును- అనియుఖ్యతాత్పర్యము॥ అశ

శ్లో॥ అశనంగరళంఫణీకలాపో వసనంచమర్మచవాహనంమ

మోహాక్షః । మమ దాస్యసి కిం కిమస్తి శంభో తవ పాదాం
బుజభక్తిమేవ దేహి॥ ౮౭

అ॥ శివపాదాంబుజభక్తిమేవ యాచతే। వ్యా॥ అశనమితి॥ హే శంభో సుఖనిదే భక్తాన్ సేవ్యమానం శ్రేయః త్వ నాస్తీత్యాహ తవాశనం భక్షణం గరళం హాలాహలం కలాపో భూషణం ఫణిభుజగః వసనం వస్త్రం చర్మ కృత్తివిశేషః వాహనంచ వస్త్రస్థః మహోక్షః వృద్ధవృషభః అతో హే శంభో కృతార్థిభ్యం కిం దాస్యసి మమ ప్రార్థనీయం వా కిమస్తి మమ సనాస్తికర్షణ స్తథాపి యం కించిదస్తీతి మత్వాహ - తవేతి చేత్తత్రాహ॥ తవపాదాంబుజభక్తిమేవ దేహి దాస్యత్వస్య ఇతి మితిభావః అత్ర శ్లేషాసమాసానిందాస్తుతివర్యవసానీ ఈశ్వరస్తు ఏవం ఆత్మాం హత పాస్మీత్యాదిస్తుత్యాసర్వదోషశూన్యః ప్రతీయతే అశనేగరళస్య ప్రతిజ్ఞానం భక్తరక్షణాభి ప్రాయేణ ఫణిభూషణత్వ ప్రతిజ్ఞానమాశ్రయత్వాభి ప్రాయేణ వసనే చర్మత్వకల్పనం నిస్పృహత్వాభిప్రాయేణ మస్తనిగ్రాహకత్వ సూచనాభిప్రాయేణ వాహనే మహోక్షత్వాభిప్రాయేణ మమప్రార్థనీయం కిమస్తీత్యనేన స్వస్య నైరపేక్ష్యం ద్యోత్యతే ఇతి వక్రోక్తిరలంకారః॥

టీ॥ హే శంభో-ఓయి సుఖకరుడా తవ - నీకు- అశనం-అన్నభక్షణము-గరళం-విషము-కలాపః భూషణము-ఫణీ-సర్పము- వసనం-వస్త్రము-చర్మ-- చర్మము వాహనం-వాహనము- మహోక్షః-వృషభము- అతః-అందువలనను చిన్న-మమ-నాకు- కిందాస్యసి- ఏమి ఇవ్వబోతున్నావు - కిమస్తి- నాకు యిష్టమైనది యేమియున్నది- తవపాదాంబుజభక్తిమేవ- తవ- నీయొక్క- పాదాంబుజ - పాదకమలముల యొక్క-భక్తిమేవ-భక్తినే- దేహి-ఇమ్ము॥

తా॥ అనగా- ఓ సుఖకరుడవైన యీశ్వరుడా - నీకు భక్షణము విషము-భూషణము సర్పము వస్త్రము చర్మము వాహనము వృషభము-అందువల్లను చిన్న-నాకు నీవు ఏమి యివ్వబోతున్నావు నాకు యిష్టమైనవస్తు యేమియున్నది- నీయొక్క పాదారవిందభజనము నెడబాయ సేయుమాయని తాత్పర్యము. ౮౭

శ్లో । యదా కృతాంభోనిధిసేతుబంధనః కరస్థలాధః కృతప
ర్వతాధిపః । భవాని తేలంఘితపద్మసంభవ స్తదాశివార్చా
స్తవభావనక్షమః॥ ౮౮

అ॥ ఏవంభూతశ్చేత్తవార్చాస్తోత్రభావనాక్షమస్స్యామిత్యాహ॥ వ్యా॥ యదా కృతఇతి ॥ హే శివ దాయస్మిన్కాలె కృతాంభోనిధి సేతుబంధనః అంభసాంనిధిస్సాగరః సముద్రః తస్మిన్ సేతుబంధనం సేతుర్వారివారకః మృత్కూటవిశేషః తస్య బంధనం

నిర్మాణం కృతిం యేన తథోక్తః- కరస్థలాధః కృతపర్వతాధిపః కరస్థలేన హస్తప్రదేశేనా ధః కృతః భూమౌ నిమజ్జితః పర్వతాధిపః వింధ్యాద్రిర్యేన తథోక్తః లంఘితపద్మసంభవః లంఘితః అతిశయితః పద్మసంభవః బ్రహ్మా యేన తథోక్తః- ఏవం భూతోఽభవిష్యామి తదా తే తవ అర్చాస్తవభావనక్షమః అర్చా అర్చనం స్తవ స్తుతిర్భావనం ధ్యానం తేషు క్షమస్సమర్థః భవాని అసాని- శ్రీరామః అగస్త్యః బ్రహ్మా చ యది భవిష్యామ్యస్తేషు త్రిష్వర్థేషు తదా సమర్థో భవానీతి భావః॥

టీక॥ హేశివ-ఓయిసాంబశివుడా- యదా- ఏకాలమందు- కృతాంభోనిధిసేతుబంధః- కృత-చేయబడ్డ- అంభోనిధి- సముద్రముయొక్క- సేతుబంధః-కట్టకట్టడము కలిగినట్టిశ్రీరాములున్ను- కరస్థలాధఃకృతపర్వతాధిపః- కరస్థల- హస్తతలముచేతను- అధఃకృత-క్రిందుగాచేయబడ్డ- పర్వతాధిపః- వింధ్యపర్వతముగలిగినట్టిఅగస్త్యులున్ను లంఘితపద్మసంభవః- లంఘిత-దాటబడ్డ-పద్మసంభవః- బ్రహ్మయున్ను-భవిష్యామి అవుతున్నానో-తదా- అప్పుడు తే- నీయొక్క- అర్చాస్తవభావనక్షమః-అర్చా-పూజచేయడమందున్ను- స్తవ- స్తోత్రము చేయడమందున్ను-భావన ధ్యానము చేయడమందున్ను క్షమః- సమర్థుడను- భవాని- అయ్యెద॥

తా॥ ఓయిసాంబశివుడా ఎప్పుడైతే నేమి- సముద్రము సేతుబంధనము చేసిన శ్రీరాములవలెనున్ను- హస్తతలముచేతను - అణగగొట్టిన వింధ్యపర్వతముగలిగిన అగస్త్యులవలెనున్ను అతిశయించిన బ్రహ్మవలెనున్ను నేను అవుతున్నానో అప్పుడు నీయొక్క పూజ చేయడమందున్ను- స్తోత్రము చేయడమందున్ను- ధ్యానము చేయడమందున్ను- సమర్థుడను అయ్యెదను- అనగా శ్రీరాములు పూజ చేయడమందున్ను- అగస్త్యులు స్తోత్రము చేయడమందున్ను- బ్రహ్మ ధ్యానము చేయడమందున్ను- సమర్థులైనవారలయిరి గాన వారలవలెను యెప్పుడు అవుతున్నానో అప్పుడు పూజ చేయడము- స్తోత్రము చేయడము ధ్యానము చేయడములయందు సమర్థుడనవుతున్నానని తాత్పర్యము॥ ౮౭

శ్లో॥ నతిభిర్నుతిభిస్త్వమీశపూజావిధిభిర్ధ్యానసమాధిభిర్నతు
ష్టః। ధనుషా ముసలేన చాశ్మభిర్వా వద తే ప్రీతికరం తథా కరోమి॥

అ॥ శివస్య పూజనతాడనయోరుభయోరపి ప్రీతికరత్వం బుద్ధ్వా స్వానుష్ఠానాయ తత్రాతిశయేన ప్రీతికరం పృచ్ఛతి॥ వ్యా॥ నతిభిరితి॥ హే ఈశ త్వం నతిభిర్నమస్కారైర్నుతిభిస్స్తోత్రైః పూజావిధిభిస్సపర్యావిధానైర్ధ్యాన సమాధిభిస్సమాధిర్విషయాణి సర్వాణ్యపారణే కృత్స్నవిషయవిలాపనం ధ్యానం మనసః ధ్యేయైకరూపతాకారస్సైన సమాధయః ధ్యానసమాధయస్తైః నతుష్టః ధనుషా కార్ముకతాడనేన ముసలేన ముసలప్రహారేణాశ్మభిః పాషాణప్రక్షేపైర్వా యథా తుష్టః ఇత్థం పురాణకథాశ్రవణేన జానామ్యుభయోర్మ

ర్భ్యయదతిప్రీతికరంతవతద్వద త్తత్కరోమివిదధ శ్చేచనభక్తాః భక్తిపరీతః జాఠ్యతింవిందం తః ధను స్తాడనాదిభిశ్శివంసంతోష్య స్వేష్టం ప్రాపురితపురాణప్రసిద్ధిః॥

టీ॥ హేఈశ- ఓ ఈశ్వరుడా- త్వం- నీవు- నతిభిః- నమస్కారములచేతను న్ను- నుతిభిః- స్తోత్రములచేతనున్ను- పూజావిధిభిః- పూజావిధులచేతనున్ను- ధ్యానసమాధిభిః- ధ్యానసమాధులచేతనున్ను- తథా- ఆప్రకారముగాను- సతుష్టః- సంతోషింపబడినవాడవుగావు- ధనుషా- ధనుస్సుచేతనున్ను- ముసలేనచ- రోకలిచేతనున్ను- అశ్మభివాః- రాళ్లచేతనున్ను- యథా- ఏప్రకారముగ సంతోషించవద్వొ- తే- నీకు- ప్రీతికరం- ఇష్టమైనదాన్ని- వద- చెప్పుము- తథా- ఆప్రకారముగాను- కరోమి- చేయుచున్నాను॥

తా॥ అనగా ఓ ఈశ్వరుడా నీవు నమస్కారములచేతనున్ను- స్తోత్రములచేతనున్ను- పూజావిధానములచేతనున్ను- ధ్యానసమాధులచేతనున్ను - ధనస్సుచేతనున్ను- రోకలిచేతనున్ను- రాళ్లచేతనున్ను- సంతోషించినట్టు సంతోషించవు- అనగా ధనుస్సు మొదలయినవాటిచేతను పూర్వకాలమందు భక్తులయొక్క దృఢభక్తిపరిపాకము కొట్టుబడ్డవాడవై - వారలకు అభీష్టములను యిచ్చినవాడవై శివని పురాణములయందు చెప్పబడియున్నదిగాన నీకు యేదియిష్టమో దాన్ని చెప్పుమా - ఆప్రకారము చేయుచున్నానని తాత్పర్యము॥ ౭౯

శ్లో॥ వచసాచరితంవదామిశంభోరహముద్యోగవిధాసుతే।
ప్రసక్తః మనసాకృతిమీశ్వరస్య సేవేశిరసాచైవసదాశి
వంనమామి॥ ౮౦

అ॥ త్రిభిఃకరణైర్యథోచితంత్వాంసేవేఇత్యాహ। వ్యా॥ వచసాఇతి॥ అహంతేతవోద్యోగవిధాసూచైశ్చర్యోగోద్యోగః స్థిరతయాచిత్తసమర్పణంతస్యవిధాసుప్రకారేష్వప్రసక్తః ప్రసక్తిః పరిచితిస్తద్రహితః- అర్శఆదిత్వాదచ్ప్రత్యయః - అతఃకారణాద్వచసావాచాశంభోస్సుఖస్వరూపస్యతే తవచరిత్రంవదామితద్వన్మనసా ఈశ్వరస్యతవాకృతిమాకారంసేవైధ్యాయామి శిరసామూర్ధ్నా సదాశివంసదాసుఖస్వరూపంత్వామేవనమామిచ నమస్కరోమి- స్పష్టోర్థః॥

టీ॥ అహం- నేను- తే- నీయొక్క- ఉద్యోగవిధాసు- ఉద్యోగ- ఉద్యోగముయొక్క- విధాసు- ప్రకారములయందు- అప్రసక్తః- పరిచితిలేనివాడను. అతః- అందువల్లనంచిన్ని- వచసా- వాక్కుచేతను- శంభోః- సుఖస్వరూపుడైనట్టి- తే- నీయొక్క- చరిత- చరిత్రను- వదామి- చెప్పుచున్నాను- మనసా- మనస్సుచేతను- ఈశ్వరస్య- ఈశ్వరుడవైన- తే- నీయొక్క- ఆకృతిం- స్వరూపమును- సేవే- సేవించుచు

న్నాను- శిరసా- శిరస్సుచేతను సదాశివం- సదాశివుణ్ణిగూర్చి - నమామి- నమ స్కారముచేయుచున్నాను॥

తా॥ నేను నీపుదోయోగవిధానములయందు పరిచితిలేనివాడను అంతువల్లనుంచిన్ని సుఖస్వరూపుడవైన నీయొక్కచరిత్రమును చెప్పుచున్నాను - మనస్సుచేతను నీస్వరూపమును సేవించుచున్నాను - శిరస్సుచేతను సదాశివుడవైన నిన్నుగూర్చి నమస్కారము చేయుచున్నానని తాత్పర్యము॥ ౯౦

శ్లో॥ ఆద్యావిద్యాహృద్గతానిర్గతాసీద్విద్యాహృద్యాహృద్గతా
త్వత్ప్రసాదాత్। సేవేనిత్యంశ్రీకరంత్వత్పదాబ్జంభావేము
క్తేర్భాజనంరాజమౌళే॥ ౯౧

అ॥ త్వత్పదాబ్జం సేవ ఇత్యాహ॥ వ్యా॥ ఆద్యఇతి॥ హే రాజమౌళే చంద్రశేఖర త్వత్ప్రసాదాత్ తవానుగ్రహాద్ధృద్గతా మానసంప్రాప్తా ఆద్యా అదౌభవా ఆద్యా లనాదిభూతేత్యర్థః అవిద్యా అజ్ఞానం నిర్గతా మనసః నివృత్తా అసీదభూద్ధృద్యా హృత్ యతిభేదః యా హరతి హృదయగ్రంథింనాశయతీతి హృత్ సావిద్యాజ్ఞానంవిద్యతే - అస్తితస్మాచ్ఛ్రీకరంసంపత్కరంముక్తేర్భాజనం మోక్షస్యకారణం తేతవపదాబ్జంభావేమనసినిత్యంసేవేసదాధ్యాయామి॥

టీ॥ హే రాజమౌళే - ఓయిచంద్రుణ్ణిశిరస్సునందుధరించియున్నవాడా - త్వత్ప్రసాదాత్- త్వత్- నీయొక్క- ప్రసాదాత్- అనుగ్రహంవల్లనుంచిన్ని- హృద్గతా మానసమునుపొందియున్నట్టిన్ని- ఆద్యా- మొదటపుట్టినట్టి- అవిద్యా- అజ్ఞానము- నిర్గతా- మనస్సువల్లనుంచిన్ని- బైలువెళ్లినది- ఆసీత్- ఆయెను- హృద్యా- హృదయగ్రంథిభేదకమయినట్టిన్ని- విద్యా జ్ఞానము- హృద్గతా- మనస్సును పొందినదిఆయెను- తస్మాత్- అందువల్లనుంచిన్ని- శ్రీకరం- సంపత్కరమయినటువంటిన్ని- ముక్తేః- మోక్షమునకు- భాజనం- పాత్రమయినట్టి- త్వత్- నీయొక్క- పదాబ్జం- పాదకమలమును- భావే- మనస్సునందు- నిత్యం- ఎల్లప్పుడున్ను- సేవే- ధ్యానము చేయుచున్నాను॥

తా॥ అనగా ఓయిచంద్రుణ్ణిశిరస్సునందుధరియించియున్నట్టి ఈశ్వరుడా - నీ అనుగ్రహంవల్లనుంచిన్ని - మానసము పొందియున్నటిన్ని - మొదటపుట్టినట్టి అజ్ఞానము పోయినదాయెను- హృదయగ్రంథి భేదకమయినట్టి జ్ఞానము మనస్సును బొందినదాయెను- అందువల్లనుంచిన్ని సంపత్కరమైనట్టిన్ని- మోక్షమునకు పాత్రమయినట్టి నీపాదకమలమును మనస్సునందు ఎల్లప్పుడును ధ్యానము చేయుచున్నానని తాత్పర్యము. ౯౧

శ్లో॥ దూరీకృతానిదురితానిదురక్షరాణిదౌర్భాగ్యదుఃఖదుర

హంకృతిదుర్వచాంసి । సారంత్వదీయచరితంనితరాంపిబంతం
తంగౌరీశమామిహసముద్ధరసత్కటాక్షైః॥ ౯౨

అ॥ సంసారాదాత్మనస్సముద్ధరణంప్రార్థయతే॥ వ్యా॥ దూరీకృతఇతి॥ హేగౌరీశ ఉమారమణదురక్షరాణిబ్రహ్మకృతదుర్లిపిసూచకానిసూచ్యసూచకయోరభేదవివక్షయా తద్విశేషణత్వేననిర్దేశః దురితానిదోషేణప్రాప్తానిదౌర్భాగ్యదుఃఖదురహంకృతిదుర్వచాంసిదుఃఖదః భగః అర్థో యస్యసః దుర్భగః తస్యభావః దౌర్భాగ్యం దురదృష్టమితి యావత్ - దుఃఖంసర్వప్రతికూలతయావేద్యంతః కరణవృత్తివిశేషః దురహంకృతిదుష్టదేహాదావహమిత్యభిమానకరణం దుర్వచః పరుషోక్తిరేతానిత్వత్కటాక్షైస్త్వదపాంగపాతైర్దూరీకృతాని దూరస్థాకృతానిప్రపదస్థానీతియావత్ త్వచ్చరితంతవచరితమేవసారమితర చరిత్రేభ్యోబలవత్త్వదీయచరితంతవసమ్బంధిచరిత్రంపిబంతంభృశ్వంతంమామిహాస్మిన్నేవజన్మనిసముద్ధరపునరావృత్తిరహితంయథాతథా సంసారసాగరాదుత్తారయేదితిభావః॥

టీ॥ హేగౌరీశ- ఓఉమాపతి- దురక్షరాణి-బ్రహ్మచేవ్రాయబడిన-దుర్లిపిసూచకములైనదియును-దురితాని- దోషములనుపొందినట్టిదియున్ను- దౌర్భాగ్యదుఃఖదురహంకృతిదుర్వచాంసి- దౌర్భాగ్య-దురదృష్టమున్ను- దుఃఖ- దుఃఖమున్ను- దురహంకృతి- దురహంకారమున్ను- దుర్వచాంసి- దుర్వాక్కులున్ను- త్వత్కటాక్షైః- నీకీకంటిచూపులచేతను- దూరీకృతాని- దూరముగాపోగొట్టబడ్డవి- సారం - ఇతరచరిత్రములకన్న- సారవత్తైనత్వదీయచరితం- త్వదీయ-నీయొక్క- చరితం- చరిత్రమును- నితరాం- మిక్కిలిన్ని- పిబంతం- పానముచేయుచున్నట్టి- మాం- నన్ను - ఇహ- యీజన్మమునందు- సముద్ధర- ఉద్ధరించుమా॥

తా॥ అనఘా ఓయిపార్వతీనాధుడా - బ్రహ్మచెవ్రాయబడిన దులిపిసూచకములైనదియును- దోషములనుపొందినదియును- దురదృష్టమున్ను - దురహంకారమున్ను- దుర్వాక్కులును- నీకటాక్షవీక్షణములచేతనుపోగొట్టబడ్డది- ఇతరచరిత్రములకన్నసారవత్తైననీచరిత్రమునుయెల్లప్పుడున్ను- పానంచేయుచున్నట్టి- నన్ను- యీజన్మమందున- నుద్ధరించుమాయనితాత్పర్యము. ౯౨

శ్లో॥ సోమకళాధరమౌళౌ కోమలఘనకంధరేమహామహసి।
స్వామినిగిరిజానాథేమామకహృదయంనిరంతరంరమతాం॥

అ॥ మనోరమనంప్రార్థయతే॥ వ్యా॥ సోమకళాధరఇతి॥ మామకహృదయంమత్సమ్బంధిచేతస్సోమకళాధరమౌళౌ ధరతీతిధరః సోమకళాయాః ధరస్సోమకళాధరస్సః మౌళౌ యస్యతథోక్తేకోమలఘనకంధరే కోమలః మృదుళః ఘనః నీరదః సఇవకంధరః గ్రీవాయస్యతథోక్తేగ్రీవాయాః కంధరత్వేనఘనసాదృశ్యంనైల్యేనమహాస్వామిని సర్వ

నియంతరిగిరిజానాథే పార్వతీనాథే మహామహసిమహతిమహసి జ్యోతిషాంజ్యోతిషి బ్రహ్మణినిరంతరం రమతాంరతింప్రాప్నోతు॥

టీ॥ మామకహృదయం- మామక- నాసమ్బంధమైన- హృదయం- మనస్సు- సోమకళాధరమౌళౌ- సోమకళా- చంద్రకళను- మౌళౌ- శిరస్సునందుధరించియుండెడు టువంటిన్ని- కోమలఘనకంధరే- కోమల- స్నిగ్ధమైన- ఘనమే- ఘనమువలెన ల్లనైనట్టి- కంధరే- మెడకలిగినట్టిన్ని- మహామహసి- మహత్-విస్తారమైన-మహసి- తేజోరూపుడైనట్టిన్ని- స్వామిని ప్రభువైనట్టి- గిరిజానాథే- పార్వతీమనోహరుడయిన ఈశ్వరునియందు- నిరంతరం- ఎల్లప్పుడున్ను- రమతాం- క్రీడనుపొందుగాక॥

తా॥ అనగానాసమ్బంధమైనమనస్సు చంద్రుణ్ణిశిరస్సునధరించియున్నట్టిన్నిమృదువైనమేఘమువలెనే నల్లనైనమెడకలిగినట్టిన్ని-విస్తారమైనతేజోరూపమైనట్టిన్ని-ప్రభువైనట్టిపార్వతీమనోహరునియందుఎల్లప్పుడునుక్రీడనుపొందుగాకయనితాత్పర్యము॥

శ్లో॥ సారసనాతేనయనే తావేవకరౌసఏవకృతకృత్యః। యా
యేయౌయోభర్గంవదతీక్షేతేసదార్చతస్మరతి॥ ౯౮

అ॥ రసనాదీనాంతదుపయోగవిషయత్వేనసాఫల్యమాహ॥ వ్యా॥ సఇతి యారసనాభర్గంపరమశివవాచకం భర్గనామవదతియేనయనేభర్గంశివమీక్షేతేపశ్యతః యౌకరౌ భర్గమర్చతః పూజేతః యఃభక్తః భర్గంస్మరతిచింతయతిసఏవేతి సర్వత్రాన్వేతిసారసనానాస్యేత్యర్థః- తేనయనేనేత్రే నాన్యేఇత్యర్థః- తావేవకరౌనాన్యావిత్యర్థః- సఏవకృతకృత్యః॥ ప్రాప్తకర్తవ్యః॥ నాన్యఇత్యర్థః॥ స్పష్టోర్థః॥

టీ॥ యా- యే- రసనా- నాలుక- భర్గం- యీశ్వరుణ్ణి- వదతి- చెప్పుచునున్న దో- యే- యే- నయనే- నేత్రములు- భర్గం- శివుణ్ణి- యీక్షేతే- చూచుచునున్న వో- యౌ- యే- కరౌ- చేతులు- సదా- ఎల్లప్పుడున్ను- భర్గం- శివుణ్ణి- అర్చతః- పూజచేయుచునున్నవో- యః- ఏభక్తుడు- సదా- ఎల్లప్పుడున్ను- భర్గం- శివుణ్ణి- స్మరించుచున్నాడో- సా- అది- రసనా- నాలుక- తే- అవి- నయనే- నేత్రములు తావేవ- అవే- కరౌ- చేతులు- సఏవ- అభక్తుడె- కృతకృత్యః- కృతకృత్యుడు॥

తా॥ అనగా యేనాలుకయీశ్వరుణ్ణిచెప్పుచునున్నదో - యేనేత్రములు యీశ్వరుణ్ణిచూచుచునున్నవో- యేహస్తములుశివపూజచేయుచునున్నవో- యే భక్తుడుయీశ్వరుణ్ణిస్మరించుచునున్నాడో- అదేనాలుక అవేనేత్రములు అవేహస్తములు అతడేకృతకృత్యుడయినభక్తుడనితాత్పర్యము॥ ౯౮

శ్లో॥ అతిమృదులౌమమచరణావతికఠినంతే మనోభవానీశః।
యితివిచికిత్సాంసంత్యజశివకథమాసీద్గిరౌతథాప్రవేశః॥ ౯౯

అ॥ అతికఠినప్రదేశసంచారవిచికిత్సాం సంత్యజేతి ప్రార్థయతే॥ వ్యా॥ అతీతి॥ హే శివ మంగళస్వరూప హే భవానీశ భవాన్యాః పార్వత్యాః ఈశ రమణ భవానిపతేర్మమ చరణౌ పదే అతిమృదులౌ అతిమార్దవసంతానౌ తవ భక్తస్య మనః అతికఠినమతికర్కశమిత్యేవం ప్రకారేణ విచికిత్సాం సంశయం సంత్యజ నిశ్శేషం పరిహర దోషః కథం సు పరిహార ఇతి చేదత్యంతకఠినప్రదేశసంచరణాత్తవ న దోష ఇత్యాహ తథా భూతే కఠినే గిరౌ ప్రవేశస్సంచరణం కథమాసీదభూత్ భవాన్యాః కథం కఠినగిరౌ సంచరణాద్దోషః కఠినే మమ మనసి సంచరణం యుక్తమేవేతి భావః॥

టీ॥ హే శివ - ఓయి శివుడా - హే భవానీశ - ఓయి పార్వతీపతివైనయీశ్వరుడా - మమ - నాయొక్క - చరణ - పాదములు - అతిమృదులౌ - మిక్కిలిమృదువులైనవి - భక్తస్య - భక్తుడవయిన - తే - నీయొక్క - మనః - మనస్సు - అతికఠినం - మిక్కిలికఠినమైనది - ఇతి - ఇట్టి - విచికిత్సాం - సంశయమును - సంత్యజ - విడిచిపెట్టుము - తథా - ఆప్రకారము కఠినమైన - గిరౌ - పర్వతమందు - ప్రవేశః - సంచరించడము - కథం - ఎట్లుగాను ఆసీత్ - ఆయెను॥

తా॥ అనగా ఓయి శివుడా - ఓయి పార్వతీనాథుడా - నాయొక్క పాదములు అతిమృదువులయినవి - భక్తుడవైన నీయొక్క హృదయము అతికఠినమైనది - అనేటి సందేహమును విడిచిపెట్టుము - ఆప్రకారము అతికఠినమైన పర్వతమందు - సంచరించడము ఏప్రకారము ఆయెను - అనగా అతికఠినమైన పర్వతసంచారము చేసేవాడవు - నామనస్సు కఠినమైనది అని యెంచకుము - నామనస్సునందు యెల్లప్పుడున్ను - నివసించియుండుమాయని తాత్పర్యము. ౯౬

శ్లో॥ ధైర్యాంకుశేన నిభృతం రభసాదాకృష్య భక్తిశృంఖ
లయా । పురహరచరణాలానే హృదయమదేభం బధాన
చిద్యంత్రైః॥ ౯౭

అ॥ ఈశ్వరచరణే స్వమనోబంధం ప్రార్థయతే॥ ధైర్యాంకుశయితి॥ హే పురహ త్రిపురజయిన్ త్వం హృదయమదేభం మమ హృదయమేవ మదేభః మత్తగజః మదోస్యాస్తీతి మదః అర్శఆదిత్వాన్మత్వర్థీయోచ్ప్రత్యయః మదవత్వసామ్యాద్ధృదయే మదేభత్వారోపస్తం ధైర్యాంకుశేన ధీరస్య భావో ధైర్యం తత్ స్థిరతానిశ్చయరూపం తదేవాంకుశస్తేన రభసాద్వేగాదాకృష్య స్వాయత్తీకృత్య భక్తిశృంఖలయా భక్త్యాఖ్యయా శృంఖలయా అర్గళేన చరణాలానే చరణమేవాలానం గజబంధనస్తంభస్తస్మిన్ చిద్యంత్రైశ్చిదః ఈశ్వరమహిమవిషయకజ్ఞానాని తాన్యేవ యంత్రాణి గజనియమనోపాయాస్తైర్నిభృతం నిశ్చలం యథా తథా బధాన బద్ధం కురు రిపుపురహర్తా లోకరాజ్ఞః మత్తేభవశీకరణవత్తవేదం యుక్తమేవేతి భావః॥

టీ॥ హేపురహర- ఓయిత్రిపురములనుజయించినయీశ్వరుడా- మమ- నాయొక్క- హృదయమేవ- మనస్సనేటి- మత్తేభం- మదపుటేనుగను - ధైర్యాంకుశేన- ధైర్య- ధైర్యమనెడి- అంకుశేన- అంకుశముచేతను- రభసాత్ - వేగంవల్లనుంచి న్ని- ఆకృష్య- స్వాధీనపరచుకొని- భక్తిశృంఖలయా- భక్తి- భక్తియనెడు- శృంఖలయా- యినుపగొలుసుచేతను- చరణాలానే- చరణ- పాదమనెడి- ఆలానే గజబంధన స్తంభమందు- చిద్యంత్రైః- చిత్- చిత్తమనెడి- యంత్రైః - యంత్రములచేతను- బధాన- కట్టివేయుమూ యని॥

తా॥ ఓయిత్రిపురములను జయించినయీశ్వరుడా- నాహృదయమనే యేనుగను ధైర్యమనెడు అంకుశముచేతను - వేగంవల్లనుంచిన్ని స్వాధీనపరుచుకొని భక్తియనేయినుపగొలుసుచేతను- పాదమనేగజబంధన స్తంభమునందు- చిత్తమనేయంత్రములచేతను కట్టివేయుమూ అనగా నాయొక్క మనస్సును మెల్లమెల్లగా నీపాదారవిందమగ్నమయినదాన్నిగాను జేయుమూయనితాత్పర్యము॥ ౯౬

శ్లో॥ ప్రచరత్యభితః ప్రగల్భవృత్త్యా మదవానేషమనఃకరీగరీయాన్ । పరిగృహ్యనయేనభక్తిరజ్వాపరమస్థాణుపదందృఢంనయామమ్ ॥ ౯౭

అ॥ మనసశ్శాశ్వతపదప్రాప్తింప్రార్థయతే॥ వ్యా॥ ప్రచరత్యభితి॥ హేపరమఅపరిఛిన్నస్వరూప- మదవాన్ దర్పాస్త్యశ్క్తిమదవాన్ గరీయానేషాయంమనఃకరీచిత్తగజః ప్రగల్భవృత్త్యాదుర్నివారవ్యాపారేణాభితస్సర్వతశ్చరతి సంచరతి తథాసంచరంతమముంమనఃకరిణం భక్తిరజ్వాభక్తిరేవరజ్జుఃపాశస్తయానయేనానునయేనసాంత్వనేనేత్యర్థః - పరిగృహ్యస్వీయత్వేన గృహీత్వా స్థాణుస్థావరంపదరిస్థానం బ్రహ్మపదం దృఢమపునరావృత్తి యథాతథానయప్రాపయ - సగుణోపాసనస్యాత్మనః నిర్గుణభావపర్యవసాయిత్వాదిహమనసః - బ్రహ్మాకారతాప్రార్థనం నిర్విశేషఫలకంగ్రంథాంతేనమంజసమితిభావః॥

టీ॥ హేపరమ-ఓయిఅపరిచ్ఛిన్నస్వరూపుడా- మదవాన్ - మదముగలిగినట్టి-గరీయాన్- గొప్పైనట్టి- ఏషః- యీ- మనఃకరీ- మనస్సనేయేనుగ- ప్రగల్భవృత్త్యా దుర్నివార- వ్యాపారముచేతను- అభితః- అంతటానున్ను- ప్రచరతి - సంచరించుచున్నది- అముం- యీ - మనస్సనెయేనుగను - భక్తిరజ్వా - భక్తి- భక్తియనియెడు- రజ్వా - తాడుచేతను- నయేన - ఊరడించడంచేతను- పరిగృహ్య- స్వాధీనముగాగ్రహించి- స్థాణుపదం- స్థాణుస్థానమును- బ్రహ్మపదమునున్ను- దృఢంయథాతథా- దృఢముగాను- నయ- పొందించుము॥

తా॥ ఓయిపరిచ్ఛిన్నస్వరూపుడా ఈశుడవు కలిగినట్టిన్ని- [illegible]- యీమనస్సనెరయేసుక- దుర్నివారశబ్దపాశముచేతను- అంతటానున్ను సంచరించుచున్నది- యీమనస్సనెరయేసుకను- స్థాణుస్థానమున్ను- బ్రహ్మపదమున్ను- దృఢమవునట్టుగాను పొందించుమూ. అనగా నామనస్సును బ్రహ్మస్థానమును పొందించుమూ యని తాత్పర్యము॥

శ్లో॥ సర్వాలంకారయుక్తాం సరళపదయుతాంసాధువృత్తాం
సువర్ణాంసద్భిస్సంస్తూయమానాం సరసగుణయుతాంలక్షి
తాంలక్షణాఢ్యాముద్యద్భూషావిశేషాముపగతవినయాం
ద్యోతమానార్థరేఖాంకల్యాణీం దేవగౌరీప్రియమమకవి
తాకన్యకాంత్వంగృహాణ॥ ౯౨

అ॥ కన్యాత్వేన ఖ్యాపితాం కవితాం ప్రబంధ [illegible] గౌరీప్రి[illegible] ప్రయచ్ఛతి॥ హేదేవ క్రీడానటస్థ గౌరీప్రియ గౌరీ పార్వతీ ప్రియ[illegible] సర్వాలంకారయుక్తాం సర్వే ఉపమాదయః అలం[illegible]భూషితాం సరళపదయుతాం [illegible] తామన్యత్ర సరళం [illegible] పదవిన్యాస[illegible]నయుతాం [illegible] సాధువృత్తాం సాధు సలక్షణం [illegible] వృత్తమార్యాదికం యస్యాం తామన్య[illegible] సాధుసు[illegible] వృత్తాం ప్రవర్తమానాం [illegible] సువర్ణాము [illegible] రూపాం సద్భిః [illegible] లక్షణవిద్భిరన్యత్ర శరీరలక్షణ[illegible] స్తూయమానాం [illegible] సరస గుణయుతాం శృంగారాది రసమాధుర్యాదిగుణయుతామన్యత్ర భర్తురిష్టమాణగుణయుతాం లక్షితాం సంజాతలక్షణం ప్రతిపాద్యవస్తుసహితామితియావత్- అన్యత్ర కన్యార్థిభిర్లక్షితాం వరణీయత్వేన నిర్చితామిత్యర్థః లక్షణాఢ్యాం సర్వలక్షణసంపన్నాముద్యద్భూషావిశేషాముత్పద్యమానః భూషావిశేషః అలంకారవిశేషో యస్యాం తామన్యత్ర సుశీలతాసంపన్నాముపగతవినయాం- ముపగతః జ్ఞాతః కవివినయో యస్యాం తామన్యత్ర సరిత్రావవినయః ప్రఖ్యాత్వం ద్యోతమానార్థ రేఖామార్థానాం రేఖాపరంపరా ద్యోతమానార్థుడితిస్ఫురంతి అర్థలేఖా యస్యాం తామన్యత్ర ద్యోతమానా అర్థరేఖా భాగ్యసూచకరేఖా యస్యాం తథోక్తాం కల్యాణీం కల్యమర్థపుష్టిసహితం- యథా తథా అణతే భాషతే బోధయతీతి కల్యాణీ తాం మమకవితాకన్యాం పాణిలీకన్యాం త్వం గృహాణ ప్రతిగృహీష్వ॥

టీ॥ హే గౌరీప్రియ- ఓయిపార్వతీదేవికిప్రియుడయినవాడా- హేదేవ- ఓయి మహాదేవుడా- సర్వాలంకారయుక్తాం- ఉపమాదిసర్వాలంకారములతో గూడుకొన్నట్టిన్ని- సకలభూషణాలంకారయుక్తయునట్టిన్ని- సరళపదయుతాం- మృదువులయి

శపదములతోఁగూడుకొన్నట్టిన్ని- సాధువృత్తాం- మంచివృత్తములుగలిగినట్టిన్ని- మంచిపదశకలిగినట్టిన్ని- సువర్ణాం- మంచిఅకారాదివర్ణములుకలిగినట్టిన్ని- మంచికాంతిగలిగినట్టిన్ని- సద్భిః- పెద్దలచేతనున్ను- కావ్యలక్షణ వేత్తలచేతనున్ను - సంస్తూయమానాం- కొనియాడబడుతునున్నట్టిన్ని- సరసగుణయుతాం- శృంగారాదినవరసయుక్తమయినట్టిన్ని- పెనిమిటికియిష్టమైనగుణములతో కూడుకొనియున్నట్టిన్ని - లక్షితాం- ప్రతిపాద్యవస్తుసహితమైనట్టిన్ని- కన్యార్థులచేతచూడబడ్డటువంటిన్ని - లక్షణాఢ్యాం- సర్వలక్షణసంపన్నమైనటువంటిన్ని- ఉద్యద్భూషావిశేషాం- ప్రకాశమానమైన భూషణవిశేషముగలిగినట్టిన్ని- ఉపగతవినయాం- ఉపగత- పొందబడ్డ- వినయాం- కవివినయముకలిగినట్టిన్ని- ప్రఖ్యాభాఁకలిగినట్టిన్ని- ద్యోతమానార్థరేఖాం- ద్యోతమాన- శీఘ్రముగాతెలియబడుతునుండు అర్థపరంపరకలిగినట్టిన్ని- భాగ్యసూచకరేఖకలిగినట్టిన్ని- కల్యాణీ-అర్థపుష్టినిబోధించేటటువంటిన్ని- మమ-నాయొక్క-కవితాకన్యాం- సాహిత్యకన్యకను- త్వం- నీవు- గృహాణ- గ్రహించుము॥

తా॥ అనగా కన్యకకు యెన్నిలక్షణముగలవో అన్నిలక్షణములతో గూడుకొనియున్నటి నాయొక్క-కవితాకన్యకనుగ్రహించుమూ - అనగా నేనుచెప్పిన యీ గ్రంథమునుగ్రహించుమూయనితాత్పర్యము॥ ౯౭

శ్లో॥ ఇదంతేయుక్తంవాపరమశివ కారుణ్యజలధేగతౌతిర్య
గ్రూపంతవపదశిరోదర్శనధియా । హరిబ్రహ్మాణౌతౌదివిభు
విచరంతౌ శ్రమయుతౌకథం శంభోస్వామిన్కథయమమవే
ద్యోసిపురతః॥ ౯౮

అ॥ హరిబ్రహ్మణోరన్యగోచరత్వంమమకథంప్రసన్నోభవిష్యసీతిప్రార్థనాయన్నాహ॥ వ్యా॥ ప ప ట ॥ ... పరమశివ- సకలదేవతాసార్వభౌమ - హే కారుణ్యజలధే- కృపాసముద్ర- తవతె పదశిరోదర్శనధియా - పాదమస్తకయోర్దర్శనమునలోకనంతస్మిన్బుద్ధిః ... తిర్యగ్రూపం ... సూక్ష్మస్వరూపంగతౌ ప్రాప్నువంతౌతౌ ప్రసిద్ధౌహరిబ్రహ్మాణౌహరిర్విష్ణుర్బ్రహ్మా ... ధాతావతౌ దివ్యకాశేభువి భూమ్యాంచ చరంతౌ భ్రమంతౌశంతౌశ్రమ తౌ క్రమేణ ... సేనయుతౌ సంయుక్తౌ స్యాతామిత్యర్థః హేస్వాం- మహాదేవహరిబ్రహ్మణోఃపాదశిరోదర్శనా సమర్థౌ తావ్యద్దృశిఖితౌ విశ్వర్థాః- అతశ్శంభోసుఖప్రదాయకస్వామిన్ సర్వలోకప్రభోమమమేపురతఃగ్రేవేత్తుంయోగ్యః- వేద్యఃకథంకేనప్రకారేణాసికథయ- వద- ఇదమేతత్కార్యంతేతవయుక్తంయోగ్యంవా - అనేనశివస్య భక్తపరాధీనత్వాద్విష్ణుబ్రహ్మణోరప్యదర్శితం నస్వరూపంభక్తానాందర్శయతీతి భావః॥

టీ॥ హేపరమశివ- సకలదేవతలకున్ను సార్వభౌముడవైనవాడా- హేకారుణ్య జలధే- కరుణాసముద్రుడా- తవ- నీయొక్క- పదశిరోదర్శనధియా- పాద శిరస్సులను చూడవలెననుబుద్ధిచేతనున్ను- తిర్యగ్రూపం- తిర్యగ్జంతువులయిన పశుపక్షిస్వరూపము ను-గతా-పొందినట్టిన్నితౌ- అప్రసిద్ధులయినట్టి- హరిబ్రహ్మణౌ- విష్ణుబ్రహ్మలు - దివి- ఆకాశమందున్ను- భువి- భూమియందున్ను- చరంతౌ- సంచరించుచు నున్నవారలను కొంచున్ను- శ్రమయుతౌ-ఆయాసముతోకూడుకున్నవారలు-స్యాతాం-అయిరి-అతః అందువల్లనుంచిన్ని- హేశంభో-ఓయిసుఖకరుడా- హేస్వామిన్- ఓయిసకలలోకము లకున్నుప్రభువైనవాడ- ఉమ- నాయొక్క- పురతః- ముందరిపార్శ్వమందు-వేద్యః- తెలుసుకొనతగినవాడవు-కథం-ఏప్రకారముగాను-అసి-అవుతున్నావు-కథయ-చెప్పుము॥

తా॥ఓయిసకలదేవతలకున్ను సార్వభౌముడైనవాడా కరుణా సముద్రుడా- నీయొక్క-పాదశిరస్సులను చూడవలెననుబుద్ధిచేతను తిర్యగ్జంతువులయిన పశుపక్షిరూ పములనుపొందినట్టి- అప్రసిద్ధులయినవిష్ణుబ్రహ్మల ఆకాశభూములయందుసంచరించు చునున్నవారలై శ్రమతోగూడుకున్నవారలయిరి అందువల్లనుంచిన్ని ఓయిసుఖకరు డవైనవాడాసకలలోకములకు ప్రభువైనవాడానాముందరిపార్శ్వమందు తెలుసుకొన తగినవాడవుయేప్రకారము అవుతున్నావుచెప్పుమాయని తాత్పర్యము; ౯౯

శ్లో॥స్తోత్రేణాలమహంప్రవచ్మి నమృషాదేవావిరించాదయస్స్తుత్యానాంగణనాప్రసంగసమయేత్వామగ్రగణ్యంవిదుః।మాహాత్మ్యాగ్రవిచారణప్రకరణేధానాతుషస్తోమవద్ధూతాస్త్వాంవిదురుత్తమోత్తమఫలంశంభోభవత్సేవకాః॥ ౧౦౦

అ ॥ శివేఽపిబ్రహ్మాదిసకలదేవతాస్తోత్రార్హతాతదధిక మాహాత్మ్యం చప్రతి పాదయన్నాహ ॥ వ్యా ॥ స్తోత్రేణేతి ॥ శంభో- శంసుఖమస్మాద్భవతీతి శంభుస్తస్య సంబుద్ధిః హే శంభో భవత్సేవకాః - భవతస్తవ సేవకాః భక్తాః విరించాదయః- విరించః బ్రహ్మావిరించః కమలాసన - ఇత్యమరకోశాదదం తత్వముదం తన్నపార స్తుసకలకోశ కారసమ్మత ఏకస ఏవాదిర్యేషాంతేదేవా స్త్రియాలో ఏవయేప్రసిద్ధాఃబ్రహ్మ హరిద్రియస్త్రీ శతక్రతుదేవా ఇత్యర్థకాకతాకారం- స్తుత్యానాం-స్తుతుంయోగ్యా స్తుత్యాస్తేషాం గణనాప్రసంగసమయే- గణనాయాంసంఖ్యాతస్యాఃప్రసంగస్సంబంధస్సమయేస్తో త్రార్హదేవతా విచారణ సమయే ఇత్యర్థః త్వామగ్రగణ్యంగణయితుం సంఖ్యాతుం యోగ్యఃగణ్యః అగ్రేగణనాప్రార భేగణ్యస్తంప్రథమలోకేష్వమీ యాదిమ స్తోత్రార్హదేవ తేతియావత్ త్వాంవిదుర్జానంతి కించమహాత్మ్యాగ్రవిచారణప్రకరణే మాహాత్మ్యం మహాత్మాబుద్ధిర్యేషాంతేషాంభావస్తత్త్వంసృష్టిస్థిత్యంతసామర్థ్యమితిభావస్తస్యాగ్రవి

చారణాత్ప్రాథమికచర్యాతస్యాః ప్రకరణంప్రకర్షేణకరణం క్రియాతస్మిన్ ధానాతుషస్తోమవద్ధూతాః ధానాఃక్షుద్రవ్రీహయః అసారవత్సుధాన్యేషు ధానాలాజేషుశస్త్రియామితివైజయంతిః తాసాంతుషాస్త్వచః ధాన్యత్వచితుషః పుమానిత్యమరస్తేషాంస్తోమస్సమూహస్తద్వద్ధూతాః పలాయితాస్సంతస్త్వాముత్తమోత్తమఫలంసర్వోత్తమాంతస్సారవ్రీహివద్విదుర్జానంతి- యథాఖలేధాన్యశుద్ధీకరణేవాతాహతతుషాః దూరీభవంతి తద్వత్త్వదన్యదేవతాఃమాహాత్మ్యవిచారణకాలేదూరీకృతాఇతిఫలితార్థః స్తోత్రేణాలం- స్తోత్రేణసాధ్యంనాస్తీత్యర్థః - మృషాఅనృతం నప్రవచ్మి నవదామియన్మయాస్తుతం తత్సత్యమితిశ్రుతిస్మృతిప్రసిద్ధమితిచఅన్యమతాకాంతౌసాధ్యమితి చవక్తురభిప్రాయస్యగమ్యమానత్వాత్సకలలోకసమ్మతోయమర్థఇతిరాద్ధాంతః॥

టీ॥ హేశంభో- ఓ సుఖమును ఇచ్చేటువాడా- భవత్సేవకాః- భవత్- నీయొక్క- సేవకాః- భక్తులుఅగునట్టి- విరించాదయః- బ్రహ్మమొదలయినదేవతలు- స్తుత్యానాం- స్తోత్రముచేయతగినవాళ్లయొక్క- గణనాప్రసంగసమయే- లెక్కపెట్టుకాలమందు- త్వాం- నిన్ను- అగ్రగణ్యం- ముందుగాలెక్కపెట్టతగినవాణ్నిగాను - విదుః- గుర్తెరుగుదురు - మాహాత్మ్యాగ్రవిచారణ- ప్రకరణేసృష్టిస్థితియకారణ-సామర్థ్యవిచారణ సమయమందు - ధానాతుషస్తోమవత్- ధానాతుష - తుచ్ఛధాన్యముయొక్క- పొట్టుయొక్క- స్తోమవత్ - సమూహమువలెను - ధూతాః - ఎగరగొట్టబడ్డవారలవుతున్నారు- త్వాం- నిన్ను- సత్తమోత్తమఫలం- సర్వోత్తమఫలమువలెను- విదుః- గుర్తెరుగుతున్నారు- స్తోత్రేణ- స్తుతిచేతను- అలం- చాలును- అహం- నేను- మృషా-అబద్ధమును- నప్రవచ్మి-చెప్పను॥

తా॥ ఓ సుఖమును ఇచ్చేవాడా - నీభక్తులైనబ్రహ్మాదిదేవతలు- స్తోత్రము చేయతగినవాళ్లను లెక్కపెట్టేకాలమందు- నిన్ను-ముందుగాలెక్కపెట్టతగినవాణ్నిగాను- లెక్కకు గుర్తెరుగుతున్నారు- సృష్టిస్థితిలయకారణసామర్థ్యవిచారణసమయమందు తుచ్ఛధాన్యముపొట్టుసమూహమువలెను- ఎగరగొట్టబడ్డవారలవుతున్నారు- నిన్ను ఉత్తమఫలమునుగాను- గుర్తెరుగుతున్నారు- స్తోత్రముచేతనుచాలును- నేనుఅబద్ధముచెప్పనుఅనిముఖ్యతాత్పర్యము

ఇతిశ్రీమత్పరమహంసపరివ్రాజకాచార్యశ్రీమచ్ఛంకరాచార్యవిరచిత

శివానందలహరీసంపూర్ణమాసీత్.

———◆———